

Kriminalistički i kazneno-procesni aspekti dokazne radnje prepoznavanj

Topalović, Oliver

Professional thesis / Završni specijalistički

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:417255>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-15**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu

PRAVNI FAKULTET

Oliver Topalović

**KRIMINALISTIČKI I KAZNENO-PROCESNI
ASPEKTI DOKAZNE RADNJE
PREPOZNAVANJA**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Željko Karas

Zagreb, 2023.

Tema: Kriminalistički i kazneno - procesni aspekti dokazne radnje prepoznavanja

Sažetak:

Cilj završnog rada je razviti svjesnost o problematici teme rada, a što je preduvjet za reformu odnosno normiranje hodograma postupanja koji bi uređivao provođenje dokazne radnje prepoznavanja. Time bi se inkorporirali „osigurači“ koji bi u što većoj mjeri onemogućavali uvjete za netočna prepoznavanja od strane svjedoka odnosno oštećene osobe, uvažavajući pri tome prvenstveno spoznaje kognitivne psihologije i brojne rezultate istraživanja na tome polju. U završnom radu razmatra se dokazna radnja prepoznavanja sa aspekta kriminalističke psihologije i taktike s jedne strane te sa kaznenopravnog aspekta u vidu utjecaja netočnih prepoznavanja na utvrđivanje činjenica u kaznenom postupku, s druge strane. Autor završnog rada je u okviru zadane teme proveo istraživanje domaće sudske prakse u kojem su obuhvaćene sve sudske odluke Vrhovnog suda RH u periodu od šest godina u kojima se odlučivalo povodom podnijetih pravnih lijekova u kojima se problematizirala radnja prepoznavanja. Dobiveni rezultati provedenog istraživanja potvrdili su potrebu sagledavanja dokazne radnje prepoznavanja kroz prizmu triju sastavnica (kazneno – procesne, kriminalističke i psihološke sastavnice), a što podrazumijeva i *de lege ferenda* postupovnih odredbi koje uređuju navedeno područje.

Ključne riječi:

taktika prepoznavanja u kriminalistici, kognitivna psihologija i fenomen „Tunelskog vida“, Mansonovi kriteriji, tri sastavnice radnje prepoznavanja, partnerstvo znanosti i prava

Sadržaj

1. UVOD.....	1
1.1. Razlozi i ciljevi pisanja završnog rada na temu dokazne radnje prepoznavanja.....	1
1.2. Osvrt na rezultate američkog istraživanja „Innocence project“.....	4
1.3. Definicija prepoznavanja i dokazna radnja prepoznavanja unutar okvira Zakona o kaznenom postupku.....	7
1.3.1. Definicija prepoznavanja.....	8
1.3.2. Prepoznavanje osoba i radnja prepoznavanja kao dva lica istog naličja.....	9
1.3.3. Prepoznavanje kao neformalna izvidna radnja.....	10
1.3.4. Prepoznavanje kao (hitna) dokazna radnja.....	12
1.3.5. Prepoznavanje od strane okrivljenika.....	13
2. OSNOVNI POJMOVI I POVIJESNI RAZVOJ DOKAZNE RADNJE PREPOZNAVANJA	14
2.1. Pojam identiteta.....	15
2.2. Sredstva identifikacije.....	15
2.3. Apsolutni i relativni identitet.....	16
2.4. Povijesni pregled sredstava identifikacije.....	16
2.4.1. Sakaćenje.....	16
2.4.2. Žigovanje i tetoviranje.....	17
2.4.3. Parada prepoznavanja.....	19
2.4.4. Osobni opis.....	20
2.4.5. Fotografija.....	20
3. RADNJA PREPOZNAVANJA U KRIMINALISTIČKOJ PSIHOLOGIJI.....	21
3.1. Pamćenje i procesi pamćenja.....	21
3.2. Varijable estimatora i systemske varijable.....	22
3.3. Fenomen „Tunelskog vida“.....	25
3.3.1. Fenomen „Tunelskog vida“ kao funkcija kognitivne pristranosti.....	25
3.3.1.1. Potvrđujuća pristranost.....	26
3.3.1.2. Pristranost gledanja unatrag.....	27
3.3.1.3. Pristranost ishoda.....	28
3.3.2. Primjer fenomena „Tunelskog vida“.....	28
4. TAKTIKA PREPOZNAVANJA U KRIMINALISTICI.....	30
4.1. Obavljanje intervjua sa svjedokom.....	31
4.2. Preporuke za provođenje radnje prepoznavanja.....	34
4.2.1. Prisustvo samo jedne osumnjičene osobe u liniji za prepoznavanje.....	34

4.2.2. Osumnjičenik se ne smije isticati među ostalim osobama na liniji za prepoznavanje	35
4.2.2.1. Kriterij razumne sumnje za postavljanje osumnjičenika u liniju za prepoznavanje	36
4.2.2.2. Kriteriji za popunjavanje vrste u liniju za prepoznavanje	37
4.2.3. Davanje uputa svjedoku da se počinitelj ne mora nalaziti na liniji za prepoznavanje	39
4.2.4. Upotreba sekvencijalnog modela prepoznavanja osobe	40
4.2.5. Upotreba „dvostruko slijepe metode“ prilikom provođenja radnje prepoznavanja	41
4.2.5.1. Porast sigurnosti (uvjerenosti) svjedoka vezano uz odabir osumnjičenika	43
4.2.5.2. Stvaranje lažnog uvjerenja svjedoka vezano uz odabir osumnjičenika	44
4.2.5.3. Sjećanje svjedoka vezano za posvećivanje pažnje i priliku da vidi počinitelja kaznenog djela	44
4.2.6. Prikupljanje izjave o sigurnosti svjedoka u vrijeme prepoznavanja osobe tijekom same radnje	45
4.3. Primjer netočnog prepoznavanja iz domaće kriminalističke prakse	46
5. PROBLEMI S RADNJOM PREPOZNAVANJA I AMERIČKO KAZNENO PRAVO	49
5.1. Kriteriji iz odluke Manson	50
5.2. Država protiv Hendersona i Država protiv Lawsons	52
5.3. Perry protiv New Hampshirea	53
6. ANALIZA SUDSKE PRAKSE VRHOVNOG SUDA RH	55
6.1. Vrsta kaznenog djela	55
6.2. Objekt prepoznavanja	57
6.3. Podnositelji (redovnih i izvanrednih) pravnih lijekova i ishodi (uspješnost) podnošenja	57
6.3.1. Analiza (ishoda) žalbi koju podnose okrivljenici	59
6.3.1.1. Sudske odluke o žalbama protiv rješenja o (ne)izdvajanju dokaza	60
6.3.1.2. Sudske odluke u kojima se odlučuje po pitanju prava na obranu okrivljenika	63
6.3.1.3. Sudske odluke u kojima se optuženik protiv osuđujućih prvostupanjskih presuda poziva na pogrešno i nepotpuno utvrđeno činjenično stanje	67
6.3.1.4. Sudske odluke u kojima žalitelj pogrešno svrstava provedene određene radnje pod dokazne radnje prepoznavanja	69
6.4. Sudske odluke u kaznenim predmetima u kojima je jedini relevantan dokaz provedena radnja prepoznavanja	71
6.5. Zaključak provedenog istraživanja	72
7. ZAKLJUČAK	73
POPIS LITERATURE:	78
POPIS ANALIZIRANIH SUDSKIH ODLUKA VSRH:	82

1. UVOD

1.1. Razlozi i ciljevi pisanja završnog rada na temu dokazne radnje prepoznavanja

U kontekstu današnjeg vremena u kojem živimo gdje je percepcija javnosti takva da mnogi počinitelji kaznenih djela ostanu nekažnjeni zbog proceduralnih pogrešaka odnosno „pravni smicalica“ korištenih od strane branitelja kojima je cilj osujetiti utvrđivanje materijalne istine u kaznenom postupku ili pravila koje se tiču primjerice zastare kaznenog progona, čini se pomalo nepopularno pa čak i deplasirano otvarati temu koja se odnosi na netočna prepoznavanja koja su rezultirala osudama nevinih ljudi odnosno pisati o dokaznoj radnji prepoznavanja koja je detektirana kao jedan od glavnih i vodećih čimbenika pogrešnih osuda. Kada tome pridodamo počinjena kaznena djela povezana sa koruptivnom djelatnošću (posebno kada se misli na pretvorbeni kriminalitet i ratno profiterstvo u našoj ne tako dalekoj prošlosti) gdje postoji stanovita „glad“ za otkrivanjem i kažnjavanjem počinitelja izricanjem visokih kazni, navedeno postaje još manje atraktivno. Tim se razmišljanjima potpiruje i jedna ne tako rijetka, provokativna krilatica među osumnjičenicima u pritvoru odnosno osuđenima u zatvorima, a koja sa podsmjehom glasi otprilike: „Mi smo - ovdje unutra - svi nevini“.

No je li zaista moguće da potpuno nevinna osoba bude osumnjičena za počinjenje kaznenog djela, protiv iste započne kazneni postupak, u tijeku kojeg postupka se optuži, a potom na kraju bude i osuđena na kaznu za kazneno djelo koje nije počinila. I sve to unatoč onoj dobro poznatoj maksimi u kaznenom (procesnom) pravu: „Bolje pustiti na slobodu stotinu onih koji su krivi, nego osuditi jednu nevinu osobu“. Odgovor na ovo postavljeno pitanje je kontroverzno kada se uzmu u obzir rezultati neprofitne udruge „Innocence Project“ u Sjedinjenim Američkim Državama.

„Innocence Project“ je neprofitna udruga koja je započela sa radom u Sjedinjenim Američkim Državama, nakon čega je svoje djelovanje razgranala u mnogim državama svijeta, te koja je svojim predanim radom došla do neočekivanih rezultata pomoću naknadnog DNK vještačenja bioloških tragova koji su sačuvani nakon dovršenih sudskih postupaka (<https://history.innocenceproject.org>).

Utvrđeno je kako je veliki broj nevinih osoba osuđen na (dugogodišnje) zatvorske kazne, a da je 72% takvih pogrešnih presuda doneseno temeljem netočnog prepoznavanja od strane svjedoka odnosno oštećene osobe (West i dr., 2016, 732). Navedeni rezultati su izazvali čuđenje i zabrinutost ponajprije u Sjedinjenim Američkim Državama, uzburkali duhove prošlosti s obzirom na to da se radi o osuđujućim presudama koje su u pravilu donesene prije mnogo godina protiv očito nevinih osoba, ali koji nas rezultati *obvezuju* da odgovorimo na mnogobrojna pitanja, na koja će se pokušati dati odgovore u ovom završnom radu.

Treba reći da „Innocence Project“ u kontinentalnim sustavima Europske unije, a u kojim okvirima se nalazi i Republika Hrvatska, nije doživio svoj zamah kao u Sjedinjenim Američkim Državama. Naime, rezultati su izostali, s obzirom na to da u dostupnoj literaturi nije pronađena niti jedna osuđujuća presuda nevine osobe temeljena na pogrešnom prepoznavanju u europskim kontinentalnim državama unutar aktivnosti navedenog projekta (Derenčinović i dr., 2017, 384). Više će biti riječi o izrazitoj razlici američkih i europskih rezultata istraživanja „Innocence Project“ u narednim razmatranjima autora završnog rada, i to u djelu osvrta na rezultate američkog istraživanja „Innocence Project“.

Kada se govori o posljedicama netočnog prepoznavanja od strane svjedoka, na temelju kojeg je donesena osuđujuća presuda protiv nevine osobe, primarno se radi o dvije očite posljedice. Bez imalo patetike može se reći da je prva posljedica razorna sa aspekta pojedinih ljudskih sudbina s obzirom na to da je nevinna osoba osuđena na izdržavanje kazne zatvora, i to od strane „države“ koja upravo treba štiti građane od kriminalnog ponašanja. Isto tako, kada takva osoba napokon bude puštena na slobodu, nakon što je dokazana nevinost, ostaje pitanje integracije u društvo.

Druga posljedica nije manje važna, a ona je iskazana u činjenici da je „pravi“ počinitelj ostao nekažnjen, te je i nadalje u mogućnosti vršiti kaznena djela, što je nerijetko i slučaj posebice kada se radi o serijskim počiniteljima kaznenih djela u kojima opet imamo žrtve kaznenih djela (koja su mogla biti spriječena). Na globalnom planu, gledano odozgo, postoji još jedna

posljedica, a koja se odnosi na svojevrsnu „kapitulaciju“ vođenja (pred)kaznenog postupka, a ogleđa se u poljuljanu vjeru u pravosudni sustav.

Netočna prepoznavanja su primarni uzrok pogrešnih presuda (West i dr., 2016, 735), dok je istodobno radnja prepoznavanja iznimno vrijedan, važan, ali i neophodan instrumentarij potreban kod utvrđivanja činjenica u (pred)kaznenom postupku. Ove dvije činjenične tvrdnje naizgled djeluju nepomirljive, kontradiktorne jedna s drugom, te će se u ovom završnom radu pokušati odgovoriti na pitanje, da li je tome zaista tako?

Prva tvrdnja poziva na utvrđivanje čimbenika koji doprinose netočnom prepoznavanju, te koji su načini da se ti čimbenici neutraliziraju odnosno umanje na najmanju moguću mjeru putem primjerice prilagodbe normativnog uređenja radnje prepoznavanja. Upravo iznijeto čini jedan od dvaju ciljeva ovog završnog rada.

Druga iznesena tvrdnja u svojoj suštini predmnijeva da prepoznavanje utječe na točnost utvrđivanja počinitelja u kaznenom postupku, a što je sadržano u drugom cilju završnog rada.

Navedeni ciljevi odnosno teze bit će prisutne u poglavljima koji slijede nakon uvodnog dijela, te će se na početku kratko prikazati povijesni razvoj dokazne radnje prepoznavanja, nakon čega će radnja prepoznavanja biti predstavljena kroz prizmu kriminalističke psihologije, ukazujući na krhkost ljudskog zapažanja i pamćenja gdje presudnu ulogu imaju kognitivni procesi koji prethode svakoj radnji prepoznavanja. Potom će se fokus staviti na istraživanje taktike kriminalističke policije u provođenju radnje prepoznavanja u funkciji sprječavanja tj. ublažavanja brojnih negativnih utjecaja koji se mogu kontrolirati i nadzirati od strane institucija, u prvom redu redarstvenih vlasti. Pri kraju ovog rada, analizirat će se sudska praksa američkog kaznenog prava u relaciji sa utjecajem netočnih prepoznavanja na utvrđivanje činjenica. Na samome kraju autor će predočiti rezultate provedenog istraživanja domaće sudske prakse u kojem su obuhvaćene sve sudske odluke Vrhovnog suda RH u periodu od šest godina u kojima se odlučivalo povodom podnijetih pravnih lijekova kojima se problematizirala radnja prepoznavanja.

Postavljena pitanja i dobiveni odgovori predstavljaju okosnicu ovog završnog rada u namjeri autora da se ukaže na ovaj ozbiljan i slojevit problem, te da se prezentiraju i prijedlozi usmjereni na kvalitetnije poduzimanje radnje prepoznavanja.

1.2. Osvrt na rezultate američkog istraživanja „Innocence project“

U periodu od 1989. do 2014. godine zabilježeno je sveukupno 325 nevinih osoba (osuđenika) koje su bile oslobođene temeljem naknadno provedenog DNK vještačenja. Distribucija kaznenih djela je bila sljedeća: 64% kaznenih djela je imalo elemente seksualnih delikata, 27% kaznenih djela je imalo elemente seksualnih i krvnih delikata, čineći tako sveukupno visokih 91% kaznenih djela koji imaju elemente seksualnih delikata od ukupnog broja počinjenih kaznenih djela, dok se neusporedivo manji broj kaznenih djela udjela od 7% odnosilo na kaznena djela krvnih delikata bez drugih elemenata (preostalih 2% se odnosilo na druga kaznena djela sa elementima nasilja). Nadalje, više od jedne trećine osoba je bilo osuđeno na doživotni zatvor i smrtnu kaznu. Zapanjujući je podatak da je dvadeset osuđenika čekalo izvršenje smrtne kazne. Kao što je prethodno već bilo rečeno, 72% takvih pogrešnih presuda je doneseno temeljem netočnog prepoznavanja od strane svjedoka odnosno oštećene osobe, dok su u manjem udjelu činili drugi čimbenici, i to: pogrešna primjena forenzičke znanosti, lažna priznanja te korištenje informatora (West i dr., 2016, 725-732).

Misao koja se može postaviti je sljedeća: da li se radi o „američkoj specifičnosti“ ili se može javiti u svakom modelu kaznenog (postupovnog) prava? Stajalište autora je da jedan od razloga može biti u načinu sudovanja s obzirom na to da se u američkom kaznenom sustavu radi o odlučivanju o krivnji od strane sudaca porotnika sačinjenih od laika. U potonjem načinu sudovanja izostaje određeni korektiv u smislu donošenja odluke o krivnji od strane sudaca profesionalaca koji su zasigurno, barem bi trebali biti, značajno educiraniji, ne samo u (kazneno)pravnom smislu nego i u spoznajnom smislu recentnih i manje recentnih znanstvenih

istraživanja koji upozoravaju na manjkavosti rezultata prepoznavanja. Navedeno stajalište autora završnog rada se može pripisati i utjecaju dobivenih rezultata provedenog istraživanja domaće sudske prakse koji su izloženi u zadnjem poglavlju rada. Radi se o kaznenim predmetima u kojima su se donosile sudske odluke od strane sudaca profesionalaca, i to u dijelu sudskih odluka u kojima je jedini relevantan dokaz - provedena radnja prepoznavanja.

Kao što je već ranije bilo rečeno u uvodnom djelu, u dostupnoj literaturi nije pronađena niti jedna osuđujuća presuda nevine osobe temeljena na pogrešnom prepoznavanju u europskim kontinentalnim državama unutar aktivnosti navedenog projekta. Gledajući sa aspekta različitih pravnih sustava koji su zastupljeni u SAD-u i kontinentalnoj Europi, bilo bi dvojbeno tvrditi odnosno ishitreno zaključiti da se tu nalaze glavni razlozi izrazite diskrepancije dobivenih rezultata navedenog projekta. Naime, treba osvijestiti nekoliko stvari: kod oba pravna sustava (anglosaksonsko pravo i (europsko) kontinentalno pravo) postoji duboko ukorijenjena pretpostavka okrivljenikove nevinosti koja je utkana kroz privilegij od samooptuživanja kao ustavnu kategoriju (naziv koji se kolokvijalno uvriježio je „pravo na šutnju“), sudske presude se temelje na zakonitim dokazima (postoje iznimke u slučaju „vaganja“ interesa), postoje instituti izvanrednih pravnih lijekova kojima se mogu napadati pravomoćne sudske odluke i naravno u oba pravna sustava je prisutan fenomen „Tunelskog vida“ (navedeni fenomen je značajan u kontekstu teme završnog rada o čemu će kasnije biti riječi) koji nije zadan niti uvjetovan oblicima pravnih sustava već je svojstven svim ljudima. Bilo bi pretenciozno tvrditi da je (europsko) kontinentalno pravo „imuno“ od pogrešaka u odnosu na anglosaksonsko pravo u ovom kontekstu temeljem pojednostavljeno interpretiranih rezultata istraživanja „Innocence Project“.

Tome treba dodati da dionici kaznenog postupka anglosaksonskog prava zastupljenog u Sjedinjenim Američkim Državama, djeluju u okvirima akuzatornog tipa postupka koji podrazumijeva ojačane elemente okrivljenikovih prava kroz primjerice kontradiktornost postupka te „jednakost oružja“, sugerirajući da se okrivljenik u postupku može učinkovitije braniti, slijedom čega je sužen prostor za eventualne pogreške u postupku odnosno osuđujuće presude nevinih ljudi na koje se ukazuje rezultatima istraživanja „Innocence Project“. S druge pak strane, europsko kontinentalno pravo se tradicionalno jednim djelom rukovodi inkvizitornim tipom postupka kojeg u značajnom djelu karakterizira učinkovitost kaznenog postupka, time

implicirajući da se može opravdano spekulirati kako bi se prije, upravo u takvom pravnom sustavu mogli očekivati poražavajući rezultati istraživanja „Innocence Project“, a do kojih se došlo u Sjedinjenim Američkim Državama, a ne na tlu Europe. Isto tako, kod europskih kontinentalnih država se u suštini radi o pravnim sustavima (kao primjerice naš domaći pravni sustav) koji imaju mješoviti pravni sustav i time sadržavaju značajke akuzatornog i inkvizitornog tipa postupka. Zaključno, ispravno bi bilo tvrditi da su čimbenici koji su utjecali na dobivene rezultate istraživanja „Innocence Project“ u Sjedinjenim Američkim Državama u odnosu na europski kontinentalni sustav mnogo složeniji, te zahtijevaju širi pristup i detaljniju analizu koja uključuje posebnosti i poteškoće u provedbi navedenog projekta na prostoru Europe što prelazi okvire zadane teme završnog rada.

Kako god bilo odnosno neovisno o tome koja mišljenja *a priori* zastupamo o tome, potrebno je detektirati razloge iznijetih iznenađujućih i razočaravajućih rezultata. Treba naime osvijestiti da zapravo nitko ne zna kolika je točna brojka pogrešno osuđenih osoba i gdje su prisutne (pogrešno) osuđujuće presude nevinih osoba, ali je zato vrlo lako pronaći razmišljanja odnosno stavove u kojima se zapravo prejudicira kako pogrešnih presuda (koje nisu otkrivene), zapravo ima, i to, još važnije, u nemalom broju. Neprovjerenim tvrdnjama je lako podleći, te ih se u ovome radu neće zastupati, umjesto toga ostavit će se prostora kroz naredna izlaganja do samog kraja završnog rada da svaki čitatelj donese svoj sud glede tih razmišljanja. Neke od premisa koje dovode do potonjeg zaključka (gdje se prejudicira da pogrešnih osuda ima, i to u nemalom broju), pred kojima ne treba zatvarati oči, na ovome mjestu treba iznijeti.

Naime, osim što spoznaje kognitivne psihologije kao i ishodi brojnih eksperimentalnih istraživanja koja su i empirijski potvrđena ukazuju na izrazito dvojbenu ljudsku sposobnost zapažanja i pamćenja, a koji kognitivni procesi prethode *svakoj radnji prepoznavanja*, tim se činjenicama mogu pridodati i sljedeće premise:

Prva je svakako to da su osuđenici koji su bili oslobođeni pomoću naknadnog DNK vještačenja zapravo "sretna" manjina s obzirom na to da su u tim kaznenim predmetima postojali biološki dokazi koji su pravilno prikupljeni i sačuvani, nisu uništeni ili izgubljeni nakon presude, te su nakon (dužeg) proteka vremena još uvijek bili podesni za DNK vještačenja. Zatim treba imati na umu da se u gotovo svim predmetima radilo o seksualnim deliktima koji su malo zastupljeni u ukupnom broju počinjenih kaznenih djela, te zbog same svoje prirode takvih kaznenih djela, iz

razumljivih razloga ostavljaju iza sebe veću količinu bioloških tragova koji su kasnije mogli pružiti konačne oslobađajuće dokaze za osuđene osobe temeljem pogrešne identifikacije prilikom radnje prepoznavanja. Naime, „DNK dokazi“ su izuzetno rijetki za većinu kaznenih predmeta gdje se provodi radnja prepoznavanja, kao kod primjerice počinjenih kaznenih djela razbojništva, prijevara, krađa, kaznenih djela krvnih delikata i sl. (Wells, 2018, 262). Isto tako, način počinjenja odnosno sama dinamika seksualnih delikata je takva da žrtva obično provodi znatnu količinu vremena u neposrednoj fizičkoj blizini počinitelja dok se primjerice kaznena djela razbojništva u pravilu vrše u nemjerljivo kraćem vremenu i uključuje manje neposredan fizički kontakt (Gross, 2005, 530).

Potonje implicira da je kod seksualnih delikata sadržano puno više prilika za zapažanjem počinitelja u odnosu na primjerice počinjena razbojništva, te se zaključno može opravdano spekulirati da su npr. pogrešna prepoznavanja zastupljenija kod počinjenih kaznenih djela razbojništva u odnosu na seksualne delikte, no to ne možemo sa sigurnošću tvrditi s obzirom na to da, kako je to već ranije navedeno, kod takvih kaznenih djela u značajnoj mjeri postoji manji broj bioloških tragova.

Kada podvučemo crtu, zabrinjava sljedeća činjenica – i iz te činjenice izveden zaključak koji implicira da ima višu razinu vjerojatnosti od puke spekulacije odnosno nagađanja. Naime, ako je neosporno da tek kod manjeg udjela počinjenih kaznenih djela postoje biološki tragovi u vidu DNK dokaza koji su izuzeti na mjestu događaja, te je u tim kaznenim predmetima utvrđen iznenađujuće velik broj pogrešnih presuda donesenih u Sjedinjenim Američkim Državama. Slijedom navedenog se može opravdano spekulirati da je konačan broj pogrešnih presuda u svim kaznenim predmetima znatno veći, dakle uključujući i onih događaja odnosno počinjenih kaznenih djela gdje nije bilo pronađeno bioloških tragova u vidu DNK dokaza.

1.3. Definicija prepoznavanja i dokazna radnja prepoznavanja unutar okvira Zakona o kaznenom postupku

U ovome odlomku će se navesti što podrazumijeva radnja prepoznavanja, kao i procesna pravila propisana Zakonom o kaznenom postupku (u daljnjem tekstu ZKP)¹ koja determiniraju uporabljivost dobivenih rezultata provedenim prepoznavanjem u vidu dokaza kod daljnje faze kaznenog postupka. Ne treba posebno naglašavati od kolike je to iznimne važnosti za daljnji postupak s obzirom na to da ukoliko se provedbom dokazne radnje prepoznavanja prekrše zadana procesna pravila, posljedično dovodi do neuporabljivosti rezultata tako provedene radnje. Potrebno je jasno razdvojiti i navesti da se prepoznavanje može sagledavati sa aspekta tzv. neformalnog prepoznavanja i sa aspekta formalnog prepoznavanja, a o čemu će kasnije biti više riječi.

1.3.1. Definicija prepoznavanja

Prepoznavanje je identifikacijska metoda i posebna vrsta iskaza osoba u odnosu na ono što se prepoznaje. Prema odredbama ZKP-a iz čl. 301., predmet interesa onoga što se prepoznaje u kriminalističkom istraživanju odnosno u tijeku kaznenog postupka, mogu biti osobe, predmeti, prostor, zvuk, način kretanja ili neko drugo obilježje. S time u svezi, definicija prepoznavanja u kaznenom procesnom pravu se može na sljedeći način oblikovati. Prepoznavanje je dokazna radnja koja je u ZKP-u opisana u člancima od 301. do 303. i definirana je kao utvrđivanje istovjetnosti osobe, predmeta, prostora, zvuka, načinom kretanja ili drugim obilježjem, koje je opažao okrivljenik ili svjedok, koja se utvrđuje usporedbom s drugom osobom, predmetom, prostorom, zvukom, načinom kretanja ili drugim obilježjem.

Ovdje je potrebno reći da je u kriminalistici definicija prepoznavanja nadopunjena sa još nekim vidovima koji mogu biti predmet prepoznavanja; prepoznaju se osobe, prostori (mjesto događaja), fotografije, crteži, te mrtva tijela odnosno leševi (Modly i dr., 2014, 191-192). Razmatranja ovog završnog rada su prije svega usmjerena na jedan konkretan aspekt od upravo iznijetih, i to na prepoznavanje osoba od strane svjedoka. Međutim, potrebno je istaknuti da u je velikom djelu prepoznavanje osoba istovjetno s drugim nabrojenim objektima prepoznavanja. Sadržaj same radnje sačinjava opisivanje i razgledavanje objekta prepoznavanja, te najvažnije davanje ocjene o identitetu promatranog objekta.

¹ Zakon o kaznenom postupku NN 152/08, 76/09, 80/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/19, 126/19, 130/20, 80/22.

1.3.2. Prepoznavanje osoba i radnja prepoznavanja kao dva lica istog naličja

Prepoznavanje se obavlja u posebnim prostorijama, u dvije odvojene prostorije, a gdje se u središnjem djelu zida koji odvaja prostorije nalazi jednosmjerno, transparentno zrcalo. Time se osigurava da osoba čije se prepoznavanje obavlja (osumnjičenik) ne može čuti niti vidjeti osobu koja obavlja prepoznavanje u svrhu čuvanja identiteta osobe koja obavlja prepoznavanje (Kožar i dr., 2013, 253).

Prepoznavanje kao dokazna radnja se razrađuje u odredbama ZKP-a od čl. 301. do čl. 303. Međutim, prepoznavanje nije sustavno i metodično opisano, niti su jasno utvrđena (procesna) pravila pod kojima se navedena dokazna radnja provodi. Slijedom navedenog, brojni elementi koji utječu na vjerodostojnost rezultata dobivenih provedbom navedene dokazne radnje, u bitnome određuje taktika postupanja kriminalističke policije, o čemu će kasnije detaljnije biti riječi. Jedno od rješenja da se čimbenici koji doprinose netočnom prepoznavanju bitno umanje jest svakako normativno uređenje radnje prepoznavanja, što je u fokusu razmatranja završnog rada.

Tome treba pridodati i to da ZKP propisuje dužnost građana da na poziv službene osobe sudjeluje u prepoznavanju (kao markiranti), te je predviđeno i kažnjavanje novčanom kaznom u iznosu do 50.000,00 kuna građanina koji bez opravdanog razloga neće sudjelovati u radnji. Međutim u praktičnoj primjeni se javljaju komplikacije u pronalasku sličnih osoba i druge manjkavosti prilikom pripreme same radnje. Posljedično dovodi do toga da se nerijetko koriste službene osobe (policijski službenici) koji približno odgovaraju osobnom opisu sa drugim osobama u liniji za prepoznavanje. Postoji prostor za unaprjeđenje u segmentu ulaganja u organizacijske i logističke resurse prilikom provođenja radnje prepoznavanja, u smislu da istražitelji nisu prepušteni „sami sebi“ i raznim improvizacijama, počevši od traženja markiranata, koji nerijetko odbijaju suradnju (pa se često svodi na proces nagovaranja), na ulici i u prostorijama policijskih ustrojstvenih jedinica gdje su se zatekli kao stranke. U cijelu tu „jednadžbu“ treba uvrstiti i ekspeditivnost što usložnjava provedbu radnje prepoznavanja (počevši od planiranja do realizacije) koja je u pravilu potrebna zbog vremenskih rokova koji teku kada se osoba liši slobode i nerijetko dalje dovodi pritvorskom nadzorniku.

Prepoznavanje možemo sagledavati sa dva kuta gledišta u smislu valorizacije dobivenih rezultata kada se govori o dokazima. Naime, kada se radnja prepoznavanja provede kao dokazna radnja

unutar zadanih procesnih pravila temeljem odredaba ZKP-a, tek onda dobiveni rezultati imaju dokaznu snagu. Drugi kut gledanja je kroz sadržaj operativno - taktičke radnje policije u fazi obavljanja izvida, kao neformalna radnja dakle kada postoje *osnove sumnje* da je počinjeno kazneno djelo (Ratkaj, 2018, 187-221). Ovime se iskazuje radnja prepoznavanja kao dva lica istog naličja.

1.3.3. Prepoznavanje kao neformalna izvidna radnja

Ova vrsta prepoznavanja se odnosi na upravo spomenuto sagledavanje radnje prepoznavanja kroz sadržaj operativno - taktičke radnje policije u fazi obavljanja izvida, a temelji se na odredbama domaćeg policijskog zakonodavstva, preciznije na odredbama Pravilnika o načinu postupanja policijskih službenika.² U čl. 63. spomenutog Pravilnika propisano je da se utvrđivanje identiteta osobe provodi korištenjem metoda i sredstava kriminalističke tehnike i taktike, te primjenom medicinskih i drugih odgovarajućih postupaka, pri čemu st. 1. t. 3. istog članka predviđa situacije u kojima se vrši prepoznavanje. To su situacije kada se putem iskaza osoba koje mogu prepoznati osobu čiji se identitet utvrđuje u naravi putem fotografije, filmskog zapisa, prepoznavanjem odjeće, obuće i drugih predmeta koji mogu poslužiti za utvrđivanje identiteta. Ovdje je dakle vidljivo da prepoznavanje ne obuhvaća samo fotografije, mada je taj modalitet prepoznavanja najzastupljeniji, nego i druge vidove, kao što su putem filmskog zapisa, prepoznavanjem odjeće, obuće i drugih predmeta koji mogu poslužiti za utvrđivanje identiteta, a što praktički označava mnogobrojne načine prepoznavanja koji se mogu primijeniti kada i gdje se to pokaže svrsishodnim. Isto tako, u čl. 63. st. 3. navedenog Pravilnika, propisano je da policijski službenik po utvrđivanju identiteta osobe sačinjava zapisnik, te da se u zapisniku mora naznačiti sredstvo ili metoda kojom je utvrđen identitet osobe, činjenice koje su utvrđene te podaci o osobi koja je utvrdila identitet.

S tim u svezi, posebno je osjetljivo pitanje ranijeg pokazivanja osoba svjedoku u vidu raznih fotografija, primjerice u kriminalističkom albumu gdje nerijetko prije provođenja dokazne radnje prepoznavanja svjedok vrši pregled raznih fotografija. S obzirom na to da navedeno izaziva potencijalni rizik od netočnog prepoznavanja u situacijama gdje je svjedoku predložena osoba na

² Pravilnik o načinu postupanja policijskih službenika NN 89/10, 76/15 i 20/2022.

fotografiji, koja se može pojaviti i na samoj liniji za prepoznavanja tijekom dokazne same radnje, a o čemu će kasnije biti riječi u završnom radu.

Pokušaj da se riješi navedeno pitanje je iskazano zaključkom radnog sastanka iz 2009. godine na kojem su prisustvovali predstavnici tijela progona – policije, državnog odvjetništva i sudstva. U tom kontekstu, središnje pitanje je bilo da li je umanjena dokazna snaga provedenog prepoznavanja ukoliko su svjedoku bile pokazane fotografije osoba iz kriminalističkog albuma gdje je svjedok bio vođen prije samog prepoznavanja. Problematizirale su se situacije u kojima svjedok u kriminalističkom albumu izdvaja određenu osobu kao mogućeg počinitelja djela, a potom istu tu osobu, kasnije prepozna tijekom provođenja dokazne radnje prepoznavanja. S tim u vezi, stavovi nisu bili usuglašeni, no prevladala su razmišljanja prema kojima takvo prepoznavanje ne bi trebalo izgubiti na svojoj dokaznoj snazi u slučaju da je svjedok upitan je li mu predmet prepoznavanja pokazan, te ukoliko je njegov odgovor upisan u zapisnik, sukladno članku 301. stavku 2. ZKP-a, (Savić, 2011, 54).

Koliko je dvojben zaključak o potonjem, prvenstveno se iščitava u činjenici da nema apsolutno nikakvog kontrolnog mehanizma koji bi cijenio vjerodostojnost takvog zapisnika, sa aspekta istražitelja koji vodi predmet, ali i sa strane svjedoka. Kontrolni mehanizmi koji su potrebni su preporuke za provođenje radnje prepoznavanja (koje su detaljno prezentirane u završnom radu) čineći zbog svoje važnosti ključan čimbenik za provođenje navedene dokazne radnje u smislu validnosti dobivenih rezultata.

Zbog navedenog, te mnogobrojnih prijedora koji će naredno biti iznijeti u završnom radu, potrebno je biti kritičan prilikom ocjene vjerodostojnosti provedenog prepoznavanja. Isto tako, ishode provedenih prepoznavanja je neophodno opširno poduprijeti i drugim dokazima (Karas i dr., 2010, 502).

Na kraju ovog podnaslova treba navesti da postoji još jedan pravni izvor koji uvodi radnju prepoznavanja i prepoznaje je u vidu hitne radnju. Prekršajni zakon³ u čl. 159. taksativno navodi šest hitnih radnji koje svrstava pod zajednički termin „Hitno izvođenje dokaza“ (naziv navedenog članka), a među kojima se nalazi i prepoznavanje. U predmetnom članku navedenog

³ Prekršajni zakon NN 107/07, 39/13, 157/13, 110/15, 70/17, 118/18 i 114/22.

Zakona je propisano da ovlaštene osobe tijela državne uprave kada postupaju u okviru svoje nadležnosti nadzora ako postoje osnove sumnje da je počinjen prekršaj mogu od suda zatražiti da i prije pokretanja prekršajnog postupka naredi poduzimanje sljedećih radnji: pretragu stana i drugih prostora, prijevoznih sredstava, prtljage i osoba, privremeno oduzimanje predmeta, privremena obustava izvršenja financijske transakcije, prepoznavanje, očevid i vještačenje. U st. 2. navedenog članka propisuje se da nadležna tijela državne uprave mogu sama odrediti (bez naredbe suda) izvođenje navedenih radnji osim pretrage stana i provođenje prepoznavanja. U istome članku, dalje se razrađuje da se o poduzetim radnjama sastavlja zapisnik i da čine dokaz u prekršajnom postupku, kao i to da se navedene radnje provode smislenom primjenom odredbi ZKP-a koje se odnose na te radnje. U st. 6. navedenog članka je propisano da se osoba koja ometa provođenje navedenih radnji može kazniti novčanom kaznom do 660,00 eura.

1.3.4. Prepoznavanje kao (hitna) dokazna radnja

Spomenuta procesna pravila podrazumijevaju uvjete koji su propisani u članka 212. stavka 1. ZKP-a, dakle ako postoji opasnost od odgode, policija može obaviti prepoznavanje i prije započinjanja kaznenog postupka za kaznena djela za koja je propisana kazna zatvora do pet godina.⁴ Za kaznena djela za koja je propisana kazna zatvora teža od pet godina, policija je dužna odmah obavijestiti državnog odvjetnika o postojanju opasnosti od odgode i potrebi provođenja dokaznih radnji (od navedenog su izuzete dokazne radnje privremenog oduzimanja predmeta i pretrage).

Državni odvjetnik može sam provesti dokazne radnje iz čl. 212. st.1. ZKP-a ili pak njihovo provođenje može prepustiti policiji ili naložiti istražitelju (čl. 212. st. 2. ZKP). Iz navedenih odredbi Zakona vidljivo da državni odvjetnik može i sam provoditi dokazne radnje. Međutim dokaznu radnju prepoznavanja u praksi uglavnom provode policijski istražitelji. Značajnu promjenu je donio novelirani ZKP-a koji je među svojim zadnjim izmjenama omogućio da policijski službenici provode dokaznu radnju prepoznavanja bez prethodno izdanog naloga državnog odvjetnika.

⁴ Uz prepoznavanja ovdje se ubrajaju još i dokazne radnje: pretraga, privremeno oduzimanje predmeta, očevid, te uzimanje otisaka prstiju i drugih dijelova tijela.

Prepoznavanje osobe je odredbama ZKP u čl. 301. st. 1. definirano kao utvrđivanje istovjetnosti osobe koja se utvrđuje usporedbom s drugom osobom. ZKP u čl. 301. st. 2., dalje razrađuje kako je prije prepoznavanja potrebno osobu koja obavlja prepoznavanje upitati da li su joj nakon vremena u kojem je opažala, osoba ili dr. objekt prepoznavanja bili pokazani u naravi, na fotografiji, računalu, evidenciji, snimci, zbirci podataka ili na drugi način, kao i to da li su joj poznate odnosno da li postoje druge okolnosti koje mogu utjecati na prepoznavanje, a odgovori će se upisati u zapisnik. U čl. 301. st. 3. ZKP-a se navodi da će se od osobe koja obavlja prepoznavanje tražiti da najprije što detaljnije opiše predmet prepoznavanja, da navede okolnosti prema kojima ga razlikuje od drugih predmeta, te će opisati okolnosti u kojima je opažala, kao i detaljno opisati rezultate prepoznavanja. Potom se osobi koja obavlja prepoznavanje pokazuje osoba (ili drugi predmet prepoznavanja) i to zajedno s drugim, njoj nepoznatim osobama (ili predmetima) (čl. 301. st. 4. ZKP). O prepoznavanju se sastavlja zapisnik i odgovarajuća snimka svih pokazanih osoba (ili predmeta ili prostora), a snimanje obavlja stručni pomoćnik (čl. 301. st. 7. ZKP).

1.3.5. Prepoznavanje od strane okrivljenika

Provedena prepoznavanja u slučajevima kada to obavlja svjedok su nemjerljivo brojčano veći od slučajeva kada se vrši prepoznavanje od strane okrivljenika, stoga ne treba čuditi da se završni rad bazira isključivo u prvoj spomenutoj varijanti prepoznavanja. Međutim prepoznate su i situacije kada se prepoznavanje obavlja od strane okrivljenika, i to u vidu procesnih pravila ZKP-a, a koja ćemo u narednom djelu navesti i na mjestima gdje je to potrebno dodatno približiti pojašnjenjima.

Ovdje treba biti oprezan jer upozorenja o pojedinim pravima i dužnostima koja je prije provođenja prepoznavanja potrebno izdati subjektu prepoznavanja (osoba koja obavlja prepoznavanje, koja prepoznaje), nisu ista u postupanjima kada se radi o okrivljeniku i kada je subjekt prepoznavanja svjedok. Upozorenja koja se daju okrivljenicima, preuzeta su iz radnji ispitivanja, tj. iz odredbi čl. 273. ZKP-a u kojima se navodi da se okrivljeniku daju uobičajena upozorenja: da mu se mora priopćiti za što se okrivljuje, koje su osnove sumnje protiv njega, o mogućnostima uvida u spis i drugim pravima (čl. 239. st. 1. ZKP) o kojima osim na početku provođenja radnje mora biti obaviješten već i ranije dostavom pisane pouke uz nalog o

prepoznavanju (čl. 239. st. 2. t. 7. ZKP). Isto tako, prema ZKP-u, dostavljanje pouke o pravima je predviđeno okrivljeniku u slučaju kada je on subjekt prepoznavanja (Karas, 2016, 307).

Nastavno na potonju pravnu situaciju, sudska praksa se iščitava u tome da "zapisnik o prepoznavanju, koji sadrži iskaz osobe koja vrši prepoznavanje, ne može biti dokaz u kaznenom postupku ako je tijelo propustilo upozoriti osumnjičenika koji vrši prepoznavanje" (VSRH, I KŽ-Us 131/10. prema Karas, 2016, 308). Nezakoniti će dokaz biti i rezultat dokazne radnje prepoznavanja u kojoj su dana pogrešna upozorenja osobi koja obavlja prepoznavanje, odnosno ako su osumnjičeniku dana upozorenja namijenjena svjedoku ili obratno (Karas, 2016, 308).

Obvezna nazočnosti branitelja osumnjičenika koji obavlja prepoznavanje, kao niti branitelja osumnjičene osobe koja je objekt prepoznavanja, za provođenje dokazne radnje prepoznavanja nije načelno propisana. No postoje pravne situacije kada je nazočnost branitelja okrivljenika koji obavlja prepoznavanje obvezna, i to kada se radnja provodi za kaznena djela iz nadležnosti županijskog suda (članak 301. stavak 6. ZKP propisuje da je potrebno postupati prema članku 273. stavku 4. ZKP koji propisuje obveznu obranu) (Karas, 2016, 308).

2. OSNOVNI POJMOVI I POVIJESNI RAZVOJ DOKAZNE RADNJE PREPOZNAVANJA

Kao što to obično biva za potpuno razumijevanje aktualnih pojava i događanja, ali i za pronalaženje (novih) rješenja usmjerene ka budućnosti, potrebno je sagledavati stvari i sa povijesnog aspekta te je ovo poglavlje namijenjeno upravo toj svrsi. Isto tako, preduvjet za potpuno razumijevanje povijesnog razvoja dokazne radnje prepoznavanja, ali i teme rada uopće, jest upoznavanje nekoliko elementarnih pojmova koji će biti izloženi u sljedećem dijelu. Ovo poglavlje bazira se na neizostavnom opusu koji je ostavio iza sebe dr. sc. Tomislav Marković pri tome doprinijevši pozicioniranju kriminalistike kao samostalne znanstvene discipline na ovim

prostorima, te se bazira i na izvorima druge strane literature (engleske, američke, ruske, te indijske).

2.1. Pojam identiteta

Utvrđivanje identiteta predmnijeva utvrđivanje svih obilježja (fizičkih i pravnih) po kojima se jedna osoba razlikuje od druge osobe. Važnost utvrđivanja identiteta proizlazi iz mnogobrojnih primjera iz kriminalističkih istraživanja, ali i kaznenih postupaka koji tome slijede. Navedeno proizlazi iz notorne činjenice da se bez utvrđenog identiteta počinitelja ne mogu poduzeti potrebne radnje za njegovo otkrivanje, uhićenje, te u konačnici i osudu. S time u svezi, moglo bi se zaključno konstatirati da utvrđivanje identiteta predstavlja jedno od središnjih problema u istraživanju kaznenih djela (Marković, 1977, 106). Postoji više definicija identiteta gledano sa kriminalističkog aspekta, te se isto tako može ustvrditi da identitet označava sveukupnost nepromjenjivih značajki koje čine određenu osobu ili predmet, temeljem kojih se razlikuju od svih drugih, a pri čemu taj povezani niz značajki odnosno individualnih karakteristika tvori individualnost tj. jedinstvenost i posebnost upravo za taj promatrani objekt (Kolar – Gregorić, 2002, 3-5).

2.2. Sredstva identifikacije

Sredstva identifikacije koji nam pomažu prilikom utvrđivanja identiteta dijelimo na:

1. utvrđivanje pravnog identiteta pomoću podataka o građanskom statusu određene osobe,
2. utvrđivanjem identiteta osobe pomoću njezinih tjelesnih obilježja, i to:
 - a) pomoću osobnog opisa,
 - b) pomoću fotografije,
 - c) pomoću antropometrijskih podataka,
 - d) pomoću radnje prepoznavanja
3. utvrđivanjem identiteta osobe pomoću, otisaka papilarnih linija prstiju i dlanova (Marković, 1977, 106).

2.3. Apsolutni i relativni identitet

Kod pojma identiteta treba razlikovati apsolutni i relativni identitet. Apsolutni identitet nema značaj u kriminalistici s obzirom na to da navedeno predstavlja značajku nepromjenjivosti koja u realnom životu ne postoji, svakako ne kod čovjeka kojeg obilježavaju kontinuirane promijene. Realni ili praktični identitet je životan, podrazumijeva promjene koje se dešavaju i prisutne su kod čovjeka, te nam znanost daje instrumentarij da usprkos mijenama koje karakteriziraju čovjeka, možemo pouzdano tvrditi da se radi o istome čovjeku (Marković, 1977, 107 - 108). Međutim, ljudske spoznaje se neminovno nadopunjuju uslijed otkrivanja novih znanstvenih dostignuća što dovodi do znanstvene činjenice da postoji stanovita konstanta koja „prati“ svakog čovjeka i pruža mu apsolutni identitet. Radi se o DNK profilu, koji je nepromjenjiv i neponovljiv, osim u izrazito rijetkim slučajevima kod jednojajčanih blizanaca koji dijele identičan DNK profil.

2.4. Povijesni pregled sredstava identifikacije

1. Sakaćenje
2. Žigosanje i tetoviranje
3. Parade prepoznavanja
4. Osobni opis
5. Fotografiju
6. Antropometriju ili bertionažu
7. Daktiloskopiju
8. Sustav suvremenih sredstava identifikacije

U okviru teme završnog rada razmatrat će se sakaćenje, žigosanje i tetoviranje, parade prepoznavanja, osobni opis, te fotografija zbog uske povezanosti sa radnjom prepoznavanja.

2.4.1. Sakaćenje

Sakaćenje se odvijalo u vrijeme kažnjavanja tjelesnih kazni, a svrha takve kazne se očitovala, u prvom redu kao kazna prijestupnicima za počinjena kaznena djela tj. za „univerzalne“ prijestupe koja su se činila u to vrijeme kao i danas. Međutim isto tako, sakaćenje je indirektno služilo i za identifikaciju pojedinih kategorija prijestupnika. Na taj način su se primjerice predviđale kao

kazne odsijecanje ruke, ušiju, nosa, jezika i sl., a pri tom su najčešće takva sakaćenja imala na neki način simboličko značenje, te su se kradljivcima odsijecale ruke, a klevetniku jezik. Odsječena ruka je tako primjerice na neki način označavala osobu aludirajući da se radi o kradljivcu, te se smisao sakaćenja nalazio u tome da se time olakšavalo pronalaženje takve osobe (Marković, 1977, 110).

2.4.2. Žigosanje i tetoviranje

Žigosanje se u kontekstu obrađivane teme primjenjivalo u nekim zemljama do početka prošlog stoljeća, te je upravo kao i sakaćenje imalo svoju svrhu kod identificiranja osobe. Primjerice, u mnogim zemljama prostitutke i preljubnice javno su žigosane, no bilo je zastupljeno i kod raznih drugih prijestupnika. Možda jedan od najpoznatijih oblika žigosanja koji se u povijesti primjenjivao je javno žigosanje prostitutki i preljubnica sa narančasto-crvenom bojom slova „A“, pri tome aludirajući na izraz „adulteress“ (eng. preljubnica). Time se izražavala javna osuda društveno neprihvatljivog ponašanja koje se tada u to vrijeme na takav način kažnjavalo. Isto tako, osobe su se žigosale kada im se izricala kazna protjerivanja izvan određenih područja, nerijetko gradskih naselja, a u svrhu onemogućavanja ili otežavanja vraćanja takvih osuđenika u njima zabranjena područja.

Na tlu Europe, žigosanje se također primjenjivalo sve do sredine 19. stoljeća, a kao krajnje nehumano sredstvo identifikacije se najduže zadržalo u Kini, gdje je ukinuto tek početkom prošlog stoljeća. Žigosanje je bilo prisutno u vrijeme nacizma odnosno Drugog svjetskog rata kada je za vrijeme holokausta nekoliko milijuna zatvorenika (Židova) u njemačkim logorima obilježavano tetoviranjem brojeva na ruci, dok su izvan logora morali nositi posebne vidljive oznake (Marković, 1977, 110-111).

U literaturi se spominju primjeri žigosanja na licima prijestupnika krajem 17. i početkom 18. stoljeća gdje su sudovi kažnjavali prijestupnike na prostoru Engleske, no takva vrst žigosanja na licu je bila češća na tlu Amerike gdje su crni robovi u kolonijama bili žigosani od svojih gospodara. Potonje je bilo u svrhu kažnjavanja i/ili obilježavanja crnaca robova u vidu obilježavanja „imovine“ njihovih gospodara, primjerice žigosanje na licu crnaca robova inicijalima imena i prezimena gospodara kod kojih su se robovi nalazili (Morgan i dr., 2005, 47).

U navedenom periodu, u Engleskoj i Americi, žigosanje na palcu bila je standardna (nesmrtna) kazna za mnoge prijestupe kao što je primjerice teška krađa. U Engleskoj je nakon 1718. godine, navedena kazna mogla biti zamijenjena protjerivanjem izvan zemlje (Beattie, 1986, 616–617).

Žigosanje prijestupnika je zabilježeno i u Rusiji gdje su osuđenici bili žigosani na licima oznakama, tj. slovima „VOR“ (kradljivac, lopov na ruskom jeziku), koje je 1846. godine bilo zamijenjeno sa slovima „KAT“, označavajući izraz na ruskom jeziku - „katorzhnik“ (osuđenik, kažnjenik na ruskom jeziku). Navedene oznake na kažnjenicima - „VOR“ i „KAT“, smatraju se prvim tetovažama u „kriminalnom svijetu“ – tzv. „vorovskoy mir“ (svijet kriminalaca, na ruskom jeziku). Posebnost se sastoji u tome što je navedeno žigosanje/tetoviranje, isprva bilo u vidu kažnjavanja i stigmatiziranja od strane vlasti prema kažnjenicima, no kasnije se to obilježavanje prometnulo u svojevrsna dragovoljna identifikacija među počiniteljima kaznenih djela, sa snažnom simbolikom. Tako je inicijalno žigosanje osuđenika od strane vlasti preraslo u svojevrsno „brendiranje“ među počiniteljima kaznenih djela, ali i prema van u vidu iskazivanja ugleda i rangiranja svoje kriminalne prošlosti. Najočitiiji primjer jesu počinitelji kaznenih djela u Rusiji koji su bili na glasu kao „kriminalna elita“, tzv. „vory v zakone“, koji su takav status stjecali upravo tetoviranjem koji je morao biti „zaslužen“ (Antonopoulos, 2009, 232).

Tetovaže, unutar ovog konteksta povijesnog pregleda možemo svrstati kao svojevrsnu „rafiniranu“ inačicu žigosanja koja dolazi kasnije. Tetovaže se klasificiraju kao "kriminalne tetovaže" i "nekriminalne tetovaže", ovisno dakle o sadržaju same tetovaže kojim se sugerira sukobljavanje sa zakonom odnosno vlasti. S tim u svezi, tetovaže zatvorenika iz raznih ruskih zatvora imaju vrlo malo veze s estetikom već su tetovaže korištene kao vrlo visoko kodirani oblik komunikacije, pri čemu je svaki crtež/sadržaj tetovaže ima određeno značenje upućujući na kriminalne aktivnosti iz prošlosti. Navedeno je bilo od pomoći u rješavanju kaznenih predmeta diljem Rusije u vidu prepoznavanja/identificiranja počinitelja kaznenih djela (Bhargava i dr., 2016, 858).

Indijska kultura je posebno zanimljiva u kontekstu tetoviranja zbog mješavine tradicionalnih i modernih vjerskih i društvenih običaja. Tradicionalne tetovaže još uvijek prevladavaju među raznim plemenskim društvima, a raspored kasta se proširio u razne dijelove Indije što može uvelike pomoći prilikom identifikacije odnosno prepoznavanja. Naime postoji veliki potencijal koji je uvelike neiskorišten kada govorimo o identifikaciji/prepoznavanju, a koji se može

iskoristiti dokumentiranjem različitih uzoraka tetovaža koji prevladavaju diljem plemenskim stanovništvom u Indiji, tim više što tetoviranje postupno sve više prihvaća i urbanizirani dio Indije (Rohith i dr., 2020, 2).

Gledajući sa današnje perspektive, nije potrebno posebno isticati nerazuman i nečovječan karakter prethodno opisanih dvaju načina identifikacije. Sakaćenje i žigosanje kao sredstvo identifikacije opravdano izaziva opće zgražanje gledano sa današnjeg stanovišta gdje je civilizacijski doseg suvremenog društva u kojem živimo nemjerljivo viši. No isto tako, potrebno je reći da se natruhe navedenih barbarskih sredstava identifikacije mogu pronaći i u današnje vrijeme prilikom sastavljanja pojedinih linija (vrsta) za prepoznavanje. Navedeno je vidljivo na primjerima domaće sudske prakse u kojima se linija za prepoznavanje tendenciozno postavlja, na način da se okrivljenik upadljivo razlikuje od ostalih osoba temeljem tjelesnih karakteristika i/ili odjevnih predmeta koje ima na sebi. Radi se dakako o „školskim primjerima“ kako ne treba sastavljati liniju za prepoznavanje kod dokazne radnje prepoznavanja u kojima se okrivljenik posebno ističe temeljem nekih od svojih tjelesnih karakteristika, kao i nekih drugih svojih specifičnosti. Na navedeno se posebno upozorava u narednim poglavljima završnog rada gdje se ne poštuju „zakonitosti kriminalistike“ i gdje je obrađivana tema preporuka za provođenje radnje prepoznavanja u kojoj linija za prepoznavanje i popunjavanje iste ima posebno mjesto unutar taktike prepoznavanja u kriminalistici. Problematični primjeri (linija za prepoznavanje) provedenih prepoznavanja, koji su bili spomenuti, mogu se iščitati u pojedinim sudskim odlukama obrađivane domaće sudske prakse sadržanih u zadnjem poglavlju završnog rada.

2.4.3. Parada prepoznavanja

Parada prepoznavanja kao preteča današnjoj radnji prepoznavanja je odnosu na prethodno opisane načine identifikacije bila značajno humanija, te se u značajno promijenjenom obliku i s drugačijom namjenom zadržala do današnjih dana. Počeci navedenog načina identifikacije se javlja prvotno u Engleskoj i Francuskoj tijekom 19. stoljeća. Parada prepoznavanja je bila primarno usmjerena na „pojačano“ kažnjavanje povratnika odnosno recidivista i sastojala se u tome da su posebni službenici dnevno vršili smotru svih zatvorenika u zatvorskom dvorištu, pri tome zapažali među njima one koji su već prije bili u zatvoru. Prepoznavanje je moralo biti potvrđeno priznanjem prijestupnika, a načini kako se dolazilo do priznanja je uključivalo i

oduzimanja hrane prijestupnicima. Iz razumljivih razloga, zbog korištenja prisile kao i nagrađivanje službenika ova vrsta identifikacije je bila izrazito neobjektivna metoda, no ujedno je imala svoju praktičnu primjenu. Naime, službenici koji su provodili navedena prepoznavanja su upoznali tako mnoge prijestupnike, koje su mogli kasnije brže uočavati kada se nađu na slobodi gdje je prevencija imala svoju ulogu. (Marković, 1977, 111).

2.4.4. Osobni opis

Utvrđivanje identiteta i traganje za počiniteljima kaznenih djela na temelju osobnog opisa je metoda koja datira još od starih Egipćana kada je opisivanje bilo poprilično detaljno, dok je vrijeme starog i srednjeg vijeka obilježavalo nevjerodostojno i neprecizno opisivanje. Začetnik stvaranja osobnog opisa, utemeljenim na znanstvenim postavkama je Alphons Bertillion koji je postavio temelje osobnog opisa koji je i danas u nepromijenjenom obliku. Osobni opis koji se upotrebljava u kriminalistici odnosno za potrebe identifikacije u mnogočemu se razlikuje od osobnog opisa osoba u svakodnevnici tj. u civilnom životu. Specifičnosti koje je postavio Bertillion se sastoje u tome da su određene značajke osobnog opisa kategorizirane u određene morfološke podatke raznih dijelova tijela, zatim veličina promatranog objekta, boja i dr. Međutim tako dobiveni osobni opis je u sebi sadržavao jednu ozbiljnu manjkavost, a to je da ne počiva na (eventualnim) posebnostima osobnog opisa osobe, što bi uvelike pridonijelo u identifikaciji. U tome smislu je došlo do razvoja nekih drugih pomoćnih metoda, te je tome kontekstu nezaobilazna upotreba tehničkih uređaja tzv. „fotorobota“ i raznih vrsnih crtača koji temeljem izjava svjedoka postepeno crtaju traženu osobu odnosno njezin lik (Marković, 1977, 112-114). Oba pomoćna sredstva su u konkretnim slučajevima, dakle u praksi dokazala određenu uporabljivost i učinkovitost kod identifikacije, no daljnje elaboriranje o tome prelazi okvire teme završnog rada

2.4.5. Fotografija

Upotreba fotografija nam služi kao sredstvo identifikacije i kao sredstvo pomoću kojega se trajno fiksiraju određene činjenice odnosno stanja. Važnost upotrebe fotografije se ogleda i u tome da postoji jedna posebna specijalizirana grana - kriminalistička fotografija. Gledano kroz povijesni razvitak, treba izdvojiti policijskog istražitelja Odebrechta iz Berlina koji je objavio 1864. godine

članak „Upotreba fotografije u kaznenom postupku“ i time postao začetnik ideji da se fotografija primijeni u policijskim istraživanjima. Uzevši u obzir da se na ovome mjestu fotografija razmatra kao sredstvo identifikacije, gdje središnje mjesto zauzima fotografija počinitelja kaznenog djela, posebnu nezamjenjivu ulogu ima signaletička fotografija koju Bertillion uvodi u svrhu što uspješnije identifikacije počinitelja kaznenih djela. Bertillionu pripadaju zasluge kao začetniku u primjeni signaletičke fotografije koja je i danas jedna od osnovnih alata prilikom identifikacije. Postoje određene zakonitosti kod fotografiranja kada govorimo o signaletičkoj fotografiji, fotografiranje se vrši pod posebnim, određenim, uvijek jednakim uvjetima (fotografiranje u zatvorenim prostorijama, uz umjetnu rasvjetu koja isključuje sjene na osobi, fotografiranje se obavlja na posebno konstruiranoj stolici na kojoj sjedi počinitelj na udaljenosti 2 metra od fotoaparata). Osoba se fotografira u tri poze pomoću navedene pokretne stolice, i to: desni profil, lice sprijeda („en face“) i lijevi poluprofil. Signaletičke fotografije imaju nezamjenjivu ulogu u policijskom poslu te imaju primjenu u otkrivačkoj djelatnosti, dakle u traganju i hvatanju počinitelja kaznenih djela, kao i osuđenika, u *prepoznavanju počinitelja kaznenog djela od strane oštećene osobe ili svjedoka*, identifikacije nepoznatih leševa i dr. (Marković, 1977, 114-118).

3. RADNJA PREPOZNAVANJA U KRIMINALISTIČKOJ PSIHOLOGIJI

3.1. Pamćenje i procesi pamćenja

U ovom poglavlju će biti riječi o psihološkoj komponenti radnje prepoznavanja, u mnogočemu ključnoj komponenti u kontekstu netočnih prepoznavanja. Težište pregleda radnje prepoznavanja u kriminalističkoj psihologiji biti će na njezinim sastavnicama, kao i „zamkama“ u ljudskom pamćenju kojih ne nedostaje. Imajući u vidu da baš svaka radnja prepoznavanja počiva na zapažanju, pamćenju i dosjećanju, a tek potom na prepoznavanju tog upamćenog sadržaja, postaje jasno koja je važnost ove teme. Krhkost i varljivost ljudskog pamćenja, možda najbolje pokazuju mnogobrojni primjeri netočnih prepoznavanja koja su kasnije rezultirala pogrešnim presudama. Zašto je tome tako pokušat će se odgovoriti kroz prizmu ove psihološke komponente koja se nalazi u postulatima kognitivne psihologije.

Pojednostavljeno rečeno, radi se o tome da naše ljudsko pamćenje ne radi na principu „kamere koja snima“, pohranjujući tako podatke na nekakvom mediju koju potom svjedok može reproducirati u vidu gledanja točne snimke počinjenog kaznenog djela. Vrlo često ljudsko pamćenje ne sadrži potrebnu razinu detalja koje je potrebno za utvrđivanje počinitelja kaznenog djela. Naime, kada se svjedok pokušava prisjetiti počinjenja kaznenog djela, poseže za nesvjesnom rekonstrukcijom i tom prilikom se dešavaju kognitivni procesi koji su dvojbjeni tj. posebno problematični u okvirima teme ovog završenog rada. Prilikom rekonstrukcije svojeg sjećanja, svjedok nesvjesno popunjava praznine u svome sjećanju na temelju čimbenika kao što su očekivanja svjedoka, stavovi, uvjerenja i znanje o sličnim događajima. Skup tih šarolikih izvora informacija se zatim povezuju u sjećanju svjedoka, pokušavajući tako doći do te „snimke“ kaznenog djela. Zamka u koju se upada jest u tome što „snimka“ koju smo rekonstruirali nerijetko sadrži netočnosti zbog upravo iznijetih razloga (Wise, 2009, 455-456).

Za što jasnije razumijevanje treba navesti od kojih procesa se sastoji pamćenje, te u tome kontekstu sačinjavaju varijable koje utječu na radnju prepoznavanja. Pamćenje sadrži sljedeće procese: a) kodiranje, b) pohranjivanje i c) pronalaženje odnosno dosjećanje (Zarevski, 2007, 31).

3.2. Varijable estimatora i sistemske varijable

Gary L. Wells je jedan od pionira znanstvenih radova kognitivne psihologije u kojima je predmet interesa radnja prepoznavanja. Spomenuti autor mnogih radova pravi jasnu distinkciju između psiholoških čimbenika koji utječu na samu radnju prepoznavanja, i predstavlja ih u vidu dvije skupine: *varijable estimatora* (svjedoka) koje se odnose na prethodno opisane procese

kodiranja i zadržavanja sadržaja, te *sistemske varijable* koje se odnose na proces povlačenja sadržaja iz dugoročne memorije (Wells, 1978, 1547).

Varijable estimatora su one koje utječu na pouzdanost radnje prepoznavanja, te podrazumijevaju čimbenike koje pravosudni sustav odnosno dionici (pred)kaznenog postupka ne mogu kontrolirati već mogu procjenjivati njihov utjecaj, dok su sistemske varijable također one koje utječu na pouzdanost radnje prepoznavanja, no za razliku od prethodnih podrazumijevaju čimbenike na koje redarstvene vlasti odnosno organi gonjenja imaju utjecaj odnosno kontrolu. Obje vrste varijabli imaju krucijalan značaj u okviru izučavanja psihološkog aspekta radnje prepoznavanja osoba (Wells, 1978, 1548).

Varijable estimatora razlažu se na: karakteristike kaznenog djela, počinitelja i svjedoka; dok u sistemske varijable podrazumijevamo one događaje do kojih je došlo u vremenskom periodu između stvarnog zapažanja i čina prepoznavanja osoba, kao i način te karakteristike provođenja radnje prepoznavanja (Wells, 1978, 1548-1552).

Varijable estimatora uključuju primjerice da li su svjedok i počinitelj iste rase, zatim udaljenost između svjedoka i počinitelja *tempore criminis* kao i količina stresa ili straha na strani svjedoka tijekom svjedočenja događaja. Obje spomenute varijable utječu na pouzdanost radnje prepoznavanja, te su stoga obje i relevantne za dionike (pred)kaznenog postupka koji ocjenjuju pouzdanost prepoznavanja (Wells, 2018, 264).

Kada govorimo o utjecaju varijabli estimatora mogu se primjerice istaći sljedeći signifikantni zaključci koji se mogu iščitati iz rezultata brojnih provedenih istraživanja u Sjedinjenim Američkim Državama. Naime, u velikom broju istraživanja, uočen je fenomen „Međurasnog pogrešnog prepoznavanja" (*Cross-racial misidentification*, eng.) koji nam jasno ukazuje da ljudi imaju poteškoće prilikom u prepoznavanju pripadnike različite rasne skupine (Rutledge, 2001, 207-211).

Rezultati su još šokantniji gledajući analizu tzv. „DNK oslobođenja“ (*DNA exonerations*“, eng.) spominjanih u uvodnom djelu završnog rada, koja su izazvala veliko iznenađenje te ujedno i lavinu pitanja. Većina pogrešnih prepoznavanja uključivala je navedeni fenomen „Međurasnog pogrešnog prepoznavanja" gdje su žrtve, bjelkinje netočno prepoznale crnog osumnjičenika.

Radi se naime o tome da ljudi jednostavno čine više pogrešaka kada pokušavaju prepoznati osobe druge rase (Garrett, 2011, 73).

Zanimljivo je primjerice da se analizom metaanalize kod „međuspolnog“ prepoznavanja došlo do rezultata da je točnost prepoznavanja veća za pripadnike istog nego suprotnog spola kada se radi o točnim prepoznavanjima, no u pogledu postotaka pogrešnih prepoznavanja nema takve spolne razlike. Možemo zaključiti da veću važnost treba pridavati prepoznavanju kad postoji podudarnost spola počinitelja i svjedoka (Shapiro i dr., 1986, 139-156).

Isto tako, količina stresa na strani svjedoka nedvojbeno mijenja zapažanje o događaju odnosno kaznenom djelu. Primjerice, kada se suoči s pištoljem ili drugim oružjem tijekom kaznenog djela u kojem je uključeno nasilje (razbojništvo i sl.), svjedok se može toliko usredotočiti na uporabljeno oružje da se ne može dobro sjetiti pojedinosti osobnog opisa počinitelja (Loftus i dr., 1987, 55-62).

Primjeri sistemskih varijabli uključuju upute za pripremu namijenjene svjedocima, sugestivne komentare, te druga slična ponašanja službenika koji vodi radnju prepoznavanja, obilježja markiranata na liniji za prepoznavanje i sl. (Wells, 2018, 263-264). Sistemske varijable dobivaju više pozornosti, kako od istraživača, tako i od pravosudnog sustava, upravo zbog same njihove prirode da se na njih može utjecati, dok kod varijabli estimatora to ipak nije moguće. Ovdje se implicira na pragmatične razloge s ciljem inteligentnog korištenja sistemskih varijabli na načine koji pomažu spriječiti da se uopće pojave netočna prepoznavanja. Naime, sistemske varijable kod radnje prepoznavanja uglavnom se odnose na protokole koji se koriste u prikupljanju i čuvanju dobivenih rezultata nakon provedene radnje prepoznavanja. S tim u svezi, ishodi raznih eksperimentalnih istraživanja provedenih u SAD-u, zorno ukazuju na *drastičan* porast stope netočnih prepoznavanja, kao i lažnog porasta sigurnosti kod svjedoka zbog (negativnog) utjecaja pristrano sastavljene linije za prepoznavanje i sugestivnih postupaka od strane istražitelja prilikom provođenja radnje prepoznavanja, a koje su obje sistemske varijable (Wells, 2018, 264).

Općenito, pravni sustav bi trebao sa iskazima svjedoka tj. njihovim sjećanjem na konkretan događaj kaznenog djela postupati kao da se radi o nekom drugom tragu kojim se nešto može dokazivati kao na primjer otiscima prstiju ili drugim biološkim tragovima. Naime, u slučaju svjedočenja nekog kaznenog djela, počinitelj je za sobom ostavio trag (trag pamćenja) koji može pomoći u utvrđivanju identiteta počinitelja. Trag pamćenja se može, kao i drugi tragovi, lako

kontaminirati tj. uništiti, te se shodno tome takvi tragovi moraju prikupljati i čuvati pomoću znanstveno utvrđenih hodograma postupanja (Wells, 2018, 278). Zbog spomenute važnosti sistemskih varijabli i njihovih utjecaja, navedeno će se detaljnije opisati u sljedećem, zasebnom djelu istraživanja taktike kriminalističke policije u provođenju radnje prepoznavanja gdje imaju nezamjenjivu ulogu.

3.3. Fenomen „Tunelskog vida“

Unutar psihološke komponente radnje prepoznavanja postoji jedan snažan fenomen koji izrazito pridonosi u vidu nepovoljnih utjecaja na radnju prepoznavanja. Koliko je snažan i utjecajan fenomen iz podnaslova, govori podatak da je prisutan u (gotovo) svim netočnim prepoznavanjima, u svojim raznim oblicima i intenzitetima, čime svakako zaslužuje poseban osvrt i razradu koja slijedi. Sam naziv fenomena („*Tunnel vision*“, eng.) sugerira da se radi o pojavi koja sužava pogled osobe (pogled u/kroz tunel) i tome je zaista tako s obzirom na to da nastale posljedice to i čine, na način da se tijekom kriminalističkog istraživanja i kasnije kroz kazneni postupak stvara fokus na jednu konkretnu osobu (osumnjčenika) kao počinitelja kaznenog djela. Navedeno dovodi do toga da se ne istražuju druge mogućnosti tj. mogućnost da bi počinitelj kaznenog djela mogla biti neka druga osoba (često i u slučajevima kada je to više nego izgledno), te se time dovodi u pitanje *integritet* samog kaznenog postupka odnosno kriminalističkog istraživanja.

Ili, drugim riječima, „svi smo tome podložni, što dovodi do toga da se akteri u kaznenopravnom sustavu usredotoče na osumnjičenika, odaberu i filtriraju dokaze koji će „izgraditi slučaj“ za osudu, a pri tome istovremeno zanemarivati ili potiskivati dokaze koji udaljuju (tog osumnjičenog) od krivnje“ (Martin, 2002, 847-848). Treba reći i to da je navedeni fenomen, barem u općenitom smislu, jasno detektiran u američkom kaznenopravnom sustavu. U većini službenih istraživanja u određenim pogrešnim osudama uočena je uloga fenomena „Tunelskog vida“, koji inficira sve faze (pred)kaznenog postupka, počevši od kriminalističkog istraživanja, a zatim preko tužiteljstva, „zarazi“ sve faze kaznenog postupka, prolazeći kroz faze optužbe, suđenja odnosno nagodbe, žalbe i faze nakon osude (Findley i dr., 2006, 293, 295).

3.3.1. Fenomen „Tunelskog vida“ kao funkcija kognitivne pristranosti

Težnja ka navedenom fenomenu djelom je urođena, proizvod je raznih kognitivnih izobličenja koja mogu ometati točnost onoga što zapažamo i kako interpretiramo ono što zapažamo.

Spoznaje kognitivne psihologije analiziraju ovaj fenomen kao proizvod sljedećih kognitivnih pristranosti odnosno pogreški u zaključivanju:

- a) potvrđujuća pristranost (*confirmation bias*, eng.),
- b) pristranost gledanja unatrag (*hindsight bias*, eng.) i
- c) pristranost ishoda (*outcome bias*, eng.) (Findley i dr., 2006, 307-309).

Ove kognitivne pristranosti pomažu nam objasniti kako i zašto je navedeni fenomen tako sveprisutan, čak i među dobronamjernim akterima u kaznenopravnom sustavu. U određenom smislu, navedene forme kognitivne pristranosti su nusprodukt naše potrebe za učinkovitom obradom velike količine osjetilnih informacija koje dolaze izvana (Findley i dr., 2006, 307-309).

3.3.1.1. Potvrđujuća pristranost

Potvrđujuća pristranost se koristi u literaturi u području kognitivne psihologije, te označava tendenciju traženja ili tumačenja dokaza na načine koji podržavaju postojeća uvjerenja, očekivanja ili hipoteze. Navedena pristranost ide u dva smjera; prvi je taj da ljudi prilikom testiranja hipoteze ili zaključka, imaju tendenciju tražiti informacije koje potvrđuju njihovu hipotezu, a drugi se ogleda u tome da se izbjegavaju informacije koje ne bi potvrđivale njihovu hipotezu. Brojne studije su u više navrata potvrdile ovu pristranost koje su otkrile da ljudi zaista traže informacije koje im tako povećavaju sigurnost u prethodna uvjerenja ili hipoteze. Empirijska istraživanja također pokazuju da ljudi ne samo da traže potvrđujuće informacije, oni se također prisjećaju informacija na pristran način, preferirajući informacije koje teže potvrđivanju iznesene hipoteze ili vjerovanja, a što posebno može biti problematično sa aspekta radnje prepoznavanja (Findley i dr., 2006, 309-316).

Do koje mjere pristranost „zasljepljuje“ sve dionike postupka (u ovome slučaju državne odvjetnike), potvrđuje podatak da čak i kada im se dostave DNK dokazi koji nedvojbeno dokazuju da biološki tragovi (u vidu sjemene tekućine) izuzeti sa žrtve seksualnog napada ne pripadaju osuđeniku, tužitelji i dalje tvrdoglavo ustraju na osudama, i to u visokih 50 % takvih slučajeva (Medwed, 2004, 129).

3.3.1.2. Pristranost gledanja unatrag

Predmetni fenomen se ojačava i kroz ovu pristranost. Kada govorimo o pristranosti gledanja unatrag, možemo reći sljedeće; kognitivna istraživanja su u više navrata pokazala da ljudi, naknadno gledajući (retrospektivno), zaključuju da je konačni ishod bio neizbježan ili vjerojatniji nego što se prvotno očekivalo. Pristranost gledanja unatrag ili kako ga još zovu efekt „znao sam čitavo vrijeme“ u suštini djeluje kao sredstvo kroz koje ljudi projiciraju nova znanja - ishode - u prošlost, bez ikakve svijesti da je percepcija prošlosti kontaminirana naknadnim informacijama. Jednom kada saznaju ishod nekog događaja, ljudi imaju tendenciju promijeniti svoju percepciju neizbježnosti takvog ishoda u smjeru veće uvjerenosti u njegovu vjerojatnost, u odnosu na procjene koje bi dali da im ishod nije poznat. Drugim riječima, lakše je uvidjeti kauzalne veze i zanemariti informacije koje se ne čine relevantnima kada ih sagledavamo u svjetlu poznatog ishoda (Findley, 2006, 317-319).

Pristranost gledanja unatrag sadrži tri implikacije, od kojih je jedna posebno interesantna s obzirom na to da je možemo direktno povezati sa jednim od aspekata teme ovog završnog rada.

Prva implikacija se temelji na tome da se događaji koji podržavaju određeni ishod - obično se bolje pamte od događaja koji ne podržavaju taj ishod. Primjerice, jednom kad policija i tužitelji zakluče da je određena osoba kriva, ne samo da bi mogli precijeniti stupanj u kojem se taj osumnjičenik od početka pojavio krivim, već će se vjerojatno najbolje sjetiti onih činjenica koje su bile za njega inkriminirajuće (Findley, 2006, 317-319).

Druga implikacija se odnosi na kvalitetu dokaza korištenih za osuđivanje neke osobe, te nam se kroz nju može objasniti na koji način fenomen „Tunelskog vida“ može značajno doprinijeti netočnim prepoznavanjima svjedoka i u konačnici pogrešnim osudama nevinih osoba. Poznata je činjenica da je sigurnost (uvjerenje) svjedoka izrazito podatna za manipulaciju, o čemu će više biti riječi kod „preporuka“ u narednom poglavlju. Potvrdne povratne informacije od strane službenika (*confirming feedback*, eng.) nakon radnje prepoznavanja, uz to što svjedoku može dramatično povećati sigurnost (uvjerenje), već ujedno dolazi i do pojave „lažne slike“ sjećanja svjedoka kako je imao *bolju* priliku vidjeti počinitelja (nego što u zbilji jest), kao i to da je posvetio *više* pažnje počinitelju (nego što zaista jest). U okviru ove implikacije, svjedok dolazi do zaključka kako je uspješno prepoznavanje osumnjičenog bilo *neizbježno* zbog te usmjerene

pažnje na osumnjičenog, kao i bolje prilike da vidi počinitelja koji su umjetno povišeni nakon potvrđivanja povratnih informacija od strane službenika (Findley, 2006, 317-319).

Treća implikacija je povezana sa efektom ponavljanja (*reiteration effect*, eng.). Rezultati studija su naime pokazali kako se sigurnost (uvjerenje) osobe u istinitost neke tvrdnje prirodno povećava ako se tvrdnja ponavlja. Tako na primjer, ukoliko dionici (pred)kaznenog postupka, policija i tužitelji (i svjedoci), kako vrijeme prolazi, smatraju kako je osumnjičenik, zaista i počinitelj kaznenog djela, repetitivnost toga zaključka kod njih izaziva da su sve uvjereniji u krivnju te osobe te da je sve očitije da su svi dokazi od samog početka ukazivali na taj zaključak. Navedena implikacija nije nimalo bezazlenija od prethodne s obzirom na to da dovodi do toga da policija i tužitelji iznimno teško mogu dovesti u obzir (mogućnost) alternativnog počinitelja (Hertwig, 1997, 194).

3.3.1.3. Pristranost ishoda

Ova pristranost je usko vezana sa prethodnom, naknadnom pristranosti, međutim, pristranost ishoda razlikuje se u tome što ne odražava prosudbe o tome koliko je vjerojatno da se događaj dogodio, već prosudbe o tome je li odluka bila dobra ili loša (Findley i dr., 2006, 319). Na primjer, u medicinskom kontekstu, ispitanici će vjerojatnije odluku o izvođenju operacije ocijeniti lošom odlukom kada im se kaže da je pacijent umro tijekom operacije, nego kad im se kaže da je isti pacijent preživio operaciju. Čak i kad ljudi razumiju da je pristranost ishoda neprimjerena, teško ju je prevladati, kao i kod naknadne pristranosti. Ovako udružene, ove dvije pristranosti imaju posebno ozbiljne posljedice u fazi žalbenog postupka, kao i kod postupaka izvanrednog pravnog lijeka revizije nakon osude od strane sudaca (Baron i dr., 1988, 569-571).

Radi se o tome da ovako udružene ove dvije potonje pristranosti, izazivaju efekt odnosno zaključke da su donesene presude, gledano unazad, bile i *neizbježne* i „dobre“ odluke. A tome se, priznajmo vrlo teško oduprijeti, što i pokazuju stavovi sudaca u fazama žalbenog postupka, kao i kod postupaka izvanrednih pravnih lijekova nakon osude gdje nevoljko preispituju prethodno donesene (dvojbene) odluke (Findley i dr., 2006, 320).

3.3.2. Primjer fenomena „Tunelskog vida“

Na kraju opisa ovog fenomena, predočit će se na jednom tipičnom primjeru (netočnog prepoznavanja) na koji način izrazito negativno djeluje fenomen „Tunelskog vida“ u kontekstu radnje prepoznavanja, teme ovog završnog rada. Uzmimo primjerice kriminalističkog istražitelja koji se pod navedenim utjecajem fokusira na konkretnu osumnjičenu osobu da je počinitelj kaznenog djela. Neminovno, taj isti istražitelj (pod tim istim utjecajem) obavlja sugestivan obavijesni razgovor sa svjedokom predmetnog kaznenog djela, a potom i provodi radnju prepoznavanja, na isto tako sugestivan način gdje su mogućnosti praktički skoro pa neograničene u vidu verbalne komunikacije, ali i neverbalne komunikacije gdje je naravno moguće da istražitelj sastavlja tendenciozno liniju za prepoznavanje u kojoj se osumnjičenik izdvaja po svome osobnom opisu. Posljedično dolazi do toga da svjedok u svim tim opisanim okolnostima, nerijetko „prepozna“ osumnjičenika na liniji za prepoznavanje, nakon čega istražitelj daje do znanja svjedoku kako je „uspješno“ prepoznao počinitelja pružanjem pozitivne povratne informacije. Potonje kod svjedoka izaziva umjetno stvoren, lažan porast sigurnosti u njegov odabir osumnjičenika, a koji sve više raste kako odmiče vrijeme do faze svjedočenja na sudu kada je izrazito visok.

Ovaj koloplet (nesretnih) događanja nije gotov, naime zbog pozitivne povratne informacije da je uspješno prepoznao počinitelja, svjedoku je pod utjecajem fenomena „Tunelskog vida“ stvorena „lažna slika“ u njegovom pamćenju kako je u vrijeme počinjenja kaznenog djela imao veću usmjerenu pažnju na osumnjičenog (a nije), kao i to da je imao bolje uvjete za pogled prema počinitelju (a nije), dok je istovremeno ona „autentična slika“ počinjenja kaznenog djela zauvijek izbrisana. Naime, navedenoj stvorenoj zabludi na strani svjedoka ima ključnu ulogu pristranost gledanja unatrag kao jedna od komponenti fenomena „Tunelskog vida“. Svemu ovome treba pridodati i činjenicu da niti jedno od ovo dvoje aktera (istražitelj i svjedok) u pravilu nisu svjesni da su pod utjecajem ovog opasnog fenomena, te da u suštini, istražitelj i svjedok „hrane“ jedan drugoga u zabludi da je počinitelj otkriven.

Sada, na kraju ovog primjera, treba dodati još jednu tvrdnju, a ta je - da je osumnjičenik ustvari nevinna osoba. Postavlja se ironično pitanje, da li je osumnjičenik uopće imao šanse ?

Navedeni fenomen ima svoju uvjetno rečeno „pozitivnu“ stranu ako je to uopće moguće na taj način konstatirati, ali pod neprihvatljivom cijenom tj. rizicima. Radi se naime o tome da ukoliko se radi o „pravom“ počinitelju, fenomen „Tunelskog vida“ pomaže istražitelju (i svjedoku) u

fokusiranju kod otkrivanja počinitelja, no u varijanti da se ne radi o „pravom“ počinitelju, posljedice su fatalne - osuda nevinog čovjeka. To su dvije strane istog novčića, kojeg se ne smije bacati u vis i iščekivati da bude „pismo“ ili „glava“, s obzirom na to da je konkretnim postupcima dokazano da su nevine osobe zaista bile osuđene. Isto tako, još važnije, postavlja se pitanje smislenosti utvrđivanja počinitelja na ovakav duboko pogrešan način, jer se u ovom netom prikazanom primjeru više ne radi o otkrivanju počinitelja i traganju za istinom već se radi o nečem što je davno postojalo u vrijeme inkvizicije (ovdje se svakako ne misli na element mučenja, već prirodu postupka koji je sadržavao zloupotrebe raznih varijacija).

4. TAKTIKA PREPOZNAVANJA U KRIMINALISTICI

Kao što je već prethodno napomenuto, taktika kriminalističke policije u provođenju radnje prepoznavanja jest upravo brana od negativnih utjecaja sistemskih varijabli a koje su detektirane među presudnima za (ne)točnost rezultata tako provedene radnje. Uvažavajući, dakle, spoznaje

kognitivne psihologije ali i ishode mnogobrojnih empirijskih istraživanja na tome polju, kriminalistička taktika u svojim preporukama upravo ima oslonac na istima, te shodno tome oblikuje „protumjere“ kojima je intencija osujetiti izrazitu podložnost, ionako krhkog pamćenja i zapažanju svjedoka naspram sugestiji na najmanju moguću mjeru. To nije nimalo lagan zadatak imajući na umu kompleksnost i veći broj snažnih čimbenika koji determiniraju radnju prepoznavanja.

4.1. Obavljanje intervjua sa svjedokom

Ono što prethodi svakoj radnji prepoznavanja, a nije ništa manje značajno, naprotiv ono što uvelike determinira samu radnju prepoznavanja, jest - obavljanje intervjua odnosno obavijesnog razgovora sa osobom koja će vršiti prepoznavanje. Potreban je poseban osvrt i na taj segment postupanja od strane službenika kriminalističke policije koji je nerijetko neopravdano zanemaren, a što je značajno pogrešno s obzirom na to da ukoliko se u ovoj osjetljivoj početnoj fazi, „prvom dodiru“ sa svjedokom odnosno oštećenom osobom naprave pogreške, otklanjanje grešaka u pravilu nije moguće ili je povezano sa izuzetnim naporima ka provođenju uspješne radnje prepoznavanja sa nepredvidljivim ishodom.

Suštinska i neraskidiva povezanost obavijesnog razgovora i radnje prepoznavanja ogleda se u konstataciji da se planiranje i organiziranje provođenja radnje prepoznavanja osoba odvija u vremenskom intervalu koji traje od izvršenja kaznenog djela do izbornog predočavanja osoba svjedoku, pri čemu, za planiranje i organiziranje provođenja ove radnje, ali i za razjašnjavanje konkretnog kaznenog djela, točan i cjelovit iskaz svjedoka ima presudan značaj (Pavišić i dr., 2006, 483). Upravo iznijeto dovodi do zaključka da je za uspješno provedenu radnju prepoznavanja potrebno provesti edukacije i treninge službenika kriminalističke policije koje podrazumijevaju uz provođenje same radnje prepoznavanja, i ono što tome prethodi - obavljanje razgovora sa svjedokom.

Postoje tri cilja u ovoj fazi (kojih trebaju biti svjesni službenici koji obavljaju razgovor sa svjedokom):

- a) obaviti razgovore s svjedocima događaja na način da se od istih dobije maksimalna količinu informacija,
- b) obratiti pozornost da se tijekom razgovora sa svjedokom ne kontaminira sjećanje na kazneno djelo informacijama koje dobivaju svjedoci nakon događaja,
- c) biti oprezan da se umjetno ne poveća sigurnost (uvjerenje) svjedoka (Wise i dr., 2009, 470)

Prvi cilj ne treba posebno obrazlagati s obzirom na to da je evidentno da se odnosi na prikupljanje što cjelovitijeg odnosno detaljnijeg i točnijeg opisa samog događaja i počinitelja kaznenog djela, dok sljedeća dva cilja predstavljaju neuralgične točke na koje je potrebno posebno obratiti pozornost. Naime, sjećanje svjedoka na počinjenje kaznenog djela, je između ostalog i rekonstruktivan proces, te se to može izmijeniti informacijama koje svjedok nakon počinjenja kaznenog djela sazna iz drugih izvora kao što su drugi svjedoci, službenici policije, mediji i dr. Svjedok u pravilu ne zna da je njegovo sjećanje na kazneno djelo promijenjeno (kontaminirano) odnosno nadopunjeno dobivenim informacijama, koje mogu, ali ne moraju biti točne.

Ujedno se ostvaruje još jedna pogubna posljedica – nakon što su službenici policije obavljanjem pristranog razgovora i /ili provedenom radnjom prepoznavanja kontaminirali sjećanje svjedoka, pogreška se ne može ispraviti naknadnim obavljanjem ispravnih razgovora i/ili provođenjem ispravnih radnji prepoznavanja (Wise i dr., 2009, 471-472). Dakle, ukratko, povratka nema, jednom kada se kontaminiralo sjećanje svjedoka sugestibilnim/pristranim postupcima, validnost daljnjih ocjena svjedoka je nepovratno dovedena u pitanje.

Zbog važnosti i utjecaja na daljnji tijek radnje prepoznavanja, u nastavku će se taksativno navesti na koji se način treba obaviti razgovor sa svjedokom, a da istovremeno služi za postizanje prethodno opisanih ciljeva.

- a) Obavljanje razgovora sa svjedocima događaja na način da se od istih dobije maksimalna količinu informacija je podijeljeno u sljedeća tri stadija:
 1. Prvi stadij se odnosi na period prije obavljanja obavijesnog razgovora. U ovom periodu je potrebno zadovoljiti tri cilja. Razgovor treba započeti što je prije moguće

zbog bojazni da svjedok ne zaboravi detalje počinjenog kaznenog djela, zatim informiranje istražitelja o svim raspoloživim obavijestima o kaznenom djelu radi obavljanja što kvalitetnijeg razgovora, te osiguravanju što ugodnijeg okruženja gdje bi se obavljao razgovor čime bi se razna ometanja svela na najmanju mjeru.

2. Drugi stadij je ujedno i središnji stadij u kojem se obavlja razgovor sa svjedokom gdje je ključno da istražitelj pokuša što više opustiti svjedoka i uputiti ga da ispriča sve pojedinosti o događaju kojih se sjeća, a sve u cilju pružanja što veće količine informacija o kaznenom djelu. Korištenje „otvorenih pitanja“, kao i poticanje na neverbalnu komunikaciju svjedoka u vidu primjerice izrada raznih crteža, uz pružanje veće količine informacija, ujedno doprinosi i preciznošću odgovora.
3. U završnom, trećem stadiju se upućuje svjedoka da kontaktira istražitelja ukoliko se nečega dodatno sjeti, te na samome kraju istražitelj može pregledati napisano (Wise i dr., 2009, 475-480).

b) Sprječavanje da se kontaminira sjećanje na kazneno djelo informacijama koje dobivaju svjedoci nakon događaja, kao i procjena da li je sjećanje (već) kontaminirano, odvija se u sljedećim smjernica:

1. Dati uputu svjedoku da ne razgovara o detaljima kaznenog djela sa drugim osobama, posebno sa svjedocima, s time da ga je prethodno potrebno izdvojiti od drugih svjedoka, kao i to da izbjegava doticaj sa medijskim izvještajima o počinjenom kaznenom djelu kojem je svjedočio. Isto tako, prethodni kontakti svjedoka sa djelatnicima policije mogu kontaminirati sjećanje, te je potrebno utvrditi kakva je bila priroda takvog kontakta. Ova smjernica je prvenstveno usmjerena na sprječavanju stvaranja „lažnog“ sjećanja.
2. Utvrditi da li postoje pojedini dijelovi iskaza svjedoka koji su dvojbeni u vidu vjerodostojnosti (prisutna nesigurnost kod određenih detalja, opisa i sl.).
3. Ne upotrebljavati sugestivna pitanja i time otkrivati informacije svjedoku o kaznenom djelu do kojih se doznalo iz drugih izvora (Wise i dr., 2009, 480-482).

- c) Sprječavanje da se umjetno poveća sigurnost (uvjerenje) svjedoka te utvrditi je li (već) umjetno povećana sigurnost, odvija se u sljedeće četiri smjernice:
1. Koristiti *taktiku spoznajnog razgovora (kognitivnog intervjua) sa svjedokom*, s obzirom na to da je empirijski potvrđeno da je to jedna od najefikasnijih „protumjera“ kod povećavanja (lažne) sigurnosti svjedoku.
 2. Ne pružati svjedoku razne informacije u vidu potvrda o raznim pojedinostima, što posljedično dovodi do umjetno povećane sigurnosti (uvjerenja).
 3. Utvrditi da li je svjedok prethodno imao kontakt koji je mogao dovesti do povećanja sigurnosti kod svjedoka (kontakti sa drugim svjedocima, raznim medijima, kao i sa drugim djelatnicima policije).
 4. Suzdržati se prilikom obavljanja razgovora sa svjedokom od bilo kakvih potvrdnih povratnih informacija s obzirom na to da navedeno *značajno* povećava sigurnost kod svjedoka (Wise i dr., 2009, 482).

Spomenimo da je obavljanje intervjua (razgovora) sa svjedokom predviđeno unutar pravnog okvira u ZKP-u, pod nazivom – ispitivanje svjedoka, i to u sklopu provedbe dokazne radnje (neposredno prije normiranja dokazne radnje prepoznavanja). Zakonopisac je od čl. 283. do čl. 300. navedenog Zakona razradio rješenja za pravne situacije koje se odnose na ispitivanje svjedoka u kaznenom postupku te ih tako pretočio u procesna pravila.

4.2. Preporuke za provođenje radnje prepoznavanja

U stranoj literaturi, jedan od vodećih predvodnika i zagovaratelja reformi u provođenju radnje prepoznavanja (svakako u Sjedinjenim Američkim Državama) izdvaja se Gary L. Wells, ugledni profesor psihologije sa Sveučilišta Iowa State, te će upravo „njegove“ preporuke biti izložene u ovom radu (Wells, 2006, str. 617-640; Wells, 2018, str. 265-273) zajedno sa osvrtom autora rada u pojedinim dijelovima gdje se to pokaže potrebnim.

4.2.1. Prisustvo samo jedne osumnjičene osobe u liniji za prepoznavanje

Linija za prepoznavanje bi trebala sadržavati samo jednog osumnjičenog, a preostale osobe unutar linije za prepoznavanje su osobe za koje se sigurno zna da nisu počinitelji kaznenog djela (na eng. „*fillers*“ ili tzv. „markiranti“). Iako, se ova zaštita od pogrešne identifikacije naizgled čini očitom i naizgled elementarnom, nerijetko se krši, te posljedično doprinosi manjoj pouzdanosti dobivenih rezultata iz razumljivih razloga. Dosljedno navedenoj preporuci, potrebno je popunjavati liniju za prepoznavanje u svim okolnostima, dakle i kada imamo više osumnjičenih osoba za počinjeno kazneno djelo gdje postoji samo jedan počinitelj, liniju za prepoznavanje treba biti sačinjena na način da se svaki osumnjičenik (po jedan) stavi u pojedinu liniju za prepoznavanje uz osobe („markirante“) odabranih za tu postavu. Isto vrijedi i u slučaju kada imamo prijavljeno kazneno djelo od strane više počinitelja, svaki bi se osumnjičenik na prethodno opisani način trebao staviti u pojedinu („svoju“) liniju za prepoznavanje.

4.2.2. Osumnjičenik se ne smije isticati među ostalim osobama na liniji za prepoznavanje

Prisustvo markiranata u liniji za prepoznavanje, nije samo po sebi jamstvo da će oni služiti svojoj svrsi sprječavanja pogrešnih identifikacija. Zamislite situaciju gdje je svjedok opisao počinitelja kaznenog djela kao niskog, krupnijeg (korpulentnog) muškarca s svijetlom kosom i bez brade i brkova. Pretpostavimo sada da se osumnjičenik uklapa u taj opis, te da pri tome ostali „markiranti“ na liniji za prepoznavanje budu visoki i mršavi muškarci, svijetle kose i sa brkovima.

Upravo opisana situacija, sugerira sama po sebi da će se u ovom konkretnom slučaju osumnjičenik isticati pred svjedokom koji vrši prepoznavanje kao osoba koja najviše liči na počinitelja u odnosu na ostale članove postave, bez obzira je li osumnjičenik stvarni počinitelj ili ne. Postavljanje linije na ovakav tendenciozan, pristran način je posebno problematično iz više razloga, a osnovni razlog se nalazi u postupku relativne prosudbe (*relative judgment process*, eng.) koji je zapažen kod svjedoka koji vrše radnju prepoznavanja. Postupak relativne prosudbe se sastoji u tome da ljudi imaju tendenciju birati osobu koja najviše liči na počinitelja u odnosu na ostale članove postave. Navedeno se dodatno usložnjava ukoliko se u liniji za prepoznavanje ne nalazi počinitelj kaznenog djela, te je u tim situacijama uočen najveći broj netočnih prepoznavanja koji su doveli do pogrešnih osuđujućih presuda nevinih ljudi (eng. „*DNA exoneration*“). Zapravo zabilježen je i potvrđen svega jedan slučaj u potonjoj populaciji „*DNA exoneration*“, dakle iznimka da se u liniji za prepoznavanje zaista i nalazio počinitelj djela

prilikom radnje prepoznavanja (Wells, 2018, 267). Navedeno potvrđuje tezu da su svjedoci skloni odabrati nevinu osobu kao počinitelja i pomiješati ovaj postupak relativne prosudbe s memorijom prepoznavanja. Ono što posebno zabrinjava kod dobivenih rezultata eksperimentalnih istraživanja (no i kod rezultata terenskih studija kod „pravih kriminalističkih istraživanja“ koji se poklapaju sa rezultatima eksperimentalnih istraživanja) jest činjenica da je izrazito visok postotak odabranih nevinih osoba (36,8% - 37%) i nakon dobivenih uputa svjedoku od strane službenika koji provodi radnju prepoznavanja u kojima je naglašeno da se u liniji za prepoznavanje ne mora nalaziti počinitelj, odnosno da nemaju obvezu prepoznati počinitelja (Wells, 2018, 269, 270). Ukoliko je od strane svjedoka odabrana osoba „markirant“, onda je situacija poprilično bezopasna, no ukoliko svjedok izabere osumnjičenu osobu (koja je nevinna), posljedično može dovesti do osude, a što je i razvidno iz rezultata „Innocence Project“ gdje je utvrđeno, kako je već prije navedeno, da je praktično u (skoro) svim slučajevima, upravo u takvim linijama za prepoznavanje u kojima se nije nalazio počinitelj rezultiralo osuđujućim presudama nevinih ljudi.

Imajući u vidu razmjere i težinu ovog iznjetog problema, a u cilju pronalaska rješenja, potrebno je sagledati modalitete popunjavanja linije za prepoznavanje u odnosu na samog osumnjičenika, kao i u odnosu na „markirante“. Kod popunjavanje linije za prepoznavanje u odnosu na osumnjičenu osobu, postavlja se pitanje ostvarenih uvjeta dostatnih da se osumnjičenika stavi na liniju za prepoznavanje, dok se sa aspekta „markiranta“ neizbježno postavlja pitanje koji su najbolji kriteriji, modaliteti za njihovo postavljanje u liniju za prepoznavanje. Odgovori na ova pitanja su sve samo ne trivijalna, štoviše, izuzetno su kompleksna što dokazuje i sama činjenica da nema jednoznačnih i decidiranih odgovora, a o čemu će se detaljnije pisati u zasebnom djelu koji slijedi.

4.2.2.1. Kriterij razumne sumnje za postavljanje osumnjičenika u liniju za prepoznavanje

Najkraće rečeno, ovdje se radi o tome da odluka policijskih istražitelja oko postavljanja osumnjičenika u liniju za prepoznavanje vezano za počinjeno konkretno kazneno djelo treba biti ograničena, u određenim granicama, prvenstveno na situacije u kojima postoji opravdano uvjerenje da je osoba zapravo počinitelj kaznenog djela (*reasonable - suspicion criterion*, eng.). Razlozi tomu proistječu upravo temeljem visokog postotka odabranih osumnjičenika (ustvari nevinih osoba), koji se kreće od 36,8% do 37% sa linije za prepoznavanje, te bi se

implementacijom kriterija sa naslova znatno reducirao navedeni postotak, s obzirom na to da bi u postavljanje linije za prepoznavanje bili izuzeti „osumnjičnici“ temeljem osjećaja, slutnje policijskog istražitelja ili tek notorne neprovjerene (nevjerodostojne) informacije, dakle bez ikakvih konkretnih saznanja da bi upravo određena osoba bila počinitelj kaznenog djela. Podatak koji bi trebao destimulirati takvu praksu, jest ujedno i educiranje odnosno upoznavanje istražitelja (koji provode takvu praksu) na fenomen „potrošenog svjedoka“ (“*spent eyewitness*”, eng.). Najkraće rečeno radi se o tome da preuranjeno provedena radnja prepoznavanja dovodi do toga da je potencijal za vjerodostojne identifikacije protiv novog (sljedećeg) osumnjičenika zauvijek izgubljena. Ovdje se dakle implicira na negativnu korelaciju sa brojem provedenih radnji prepoznavanja od strane jednog svjedoka u odnosu na točnost prepoznavanja. Kamen spoticanja u provedbi ovog kriterija, koji zbog svoje važnosti i kompleksnosti može zauzimati i mjesto kao jedna zasebna preporuka (što i čini spomenuti Gary L. Wells), nalazi se u definiranju kriterija razumne sumnje. Nema konkretnih odgovora što točno definira odnosno koji su graničnici za navedeni kriterij, no ono što svakako nisu, nisu unutarnji osjećaji, slutnje bez ikakve konkretne veze počinitelja sa djelom.

U našem kaznenom (procesnom) zakonodavstvu kvantum sumnje koji je dovoljan za provođenje dokazne radnje prepoznavanja jesu osnove sumnje da je osumnjičenik počinitelj kaznenog djela, no ono što čini „sivo područje“ u kontekstu ove problematike je pitanje ono što prethodi samoj radnji prepoznavanja, a to su predočavanja raznih fotografija počinitelja kaznenih djela svjedoku odnosno oštećenoj osobi od strane službenika kriminalističke policije u kriminalističkom albumu. Praksa pokazuje da je pregled fotografija moguć i mnogo ranije, odnosno i tijekom samog zaprimanja događaja od strane oštećene osobe. S time u svezi, ključno je ulaganje u edukaciju službenika kriminalističke policije, kao i na svjesnost postojeće problematike ovoga rada. U suprotnom, može doći do (pod)svjesnog sugestibilnog utjecaja na svjedoka, kao i nepovratno kontaminiranje ionako krhkog pamćenja i zapažanja svjedoka. Svi ti navedeni (mogući) utjecaji na svjedoka mogu biti napravljeni mnogo prije provedbe same radnje prepoznavanja čime se između ostalog ističe važnost samog obavijesnog razgovora, intervjuiranja sa svjedokom, o čemu je pisano ranije.

4.2.2.2. Kriteriji za popunjavanje vrste u liniju za prepoznavanje

Kada govorimo o kriterijima za popunjavanje vrste u liniju za prepoznavanje nezaobilazan značaj je pravičnosti linije za prepoznavanje (*lineup fairness*, eng.) kao jedne od varijabli koji utječu na pouzdanost radnje prepoznavanja (Wogalter i dr., 2004, 69-82). U tom smislu, pravičnost podrazumijeva liniju za prepoznavanje koja je popunjena na način da ona ne sugerira svjedoku prilikom odabira/izdvajanja te da osobe koje popunjavaju liniju za prepoznavanje moraju vizualno odgovarati opisu osumnjičene osobe (Stebly, 2007, 44). S time u svezi, usko je vezana provjera pravičnosti linije za prepoznavanje. Prema Steblay, jedno od rješenja je da se za provjeru pravičnosti koristi tzv. „*mock-witness*“ test⁵ (Stebly, 2007, 40). Navedena „*mock witness*“ metoda nije prihvaćena među mnogim istraživačima koji navode da navedena metoda nije praktična i životna, koja uz to nije pokazala valjanost u vidu bilo kakve empirijske potvrde (Wogalter i dr., 2004, 78).

Vezano uz popunjavanje linije za prepoznavanje, postoje zagovornici koji daju primat verbalnom opisu svjedoka kao kriteriju odabira za popunjavanje linije (Luus i dr., 1991, 43-57; Wells i dr., 1993, 835-844). Isto tako, postoje rezultati istraživanja koji sugeriraju na prednosti karakteristike osumnjičene osobe kao kriterija odabira za popunjavanje linije za prepoznavanje (Tunnicliff i dr., 2000, 231-258). Međutim, isto tako postoje rezultati istraživanja koji dovode u pitanje oba gore navedena pristupa. Tako primjerice, prema Schooleru i dr., efekt verbalnog zasjenjivanja može negativno doprinijeti ishodu prepoznavanja osoba, posljedično time daje se prednost karakteristikama osumnjičene osobe kao kriteriju odabira za popunjavanje linije za prepoznavanje (Schooler i dr., 1990, 36-71). Fitzgeralda i dr. možemo nazvati autorima koji oponiraju potonjem pristupu budući da rezultati njihovih provedenih istraživanja ukazuju da linije za prepoznavanje koje su popunjene osobama umjerene sličnosti - negativno pridonose rezultatima radnji prepoznavanja (Fitzgerald i dr., 2013, 151-164).

Vezano za način sastavljanja linije, treba uvažavati i rezultate istraživanja (Zarkadi i dr., 2009, 1448-1453) iz kojih proizlazi da značajno raste vjerojatnost točnog prepoznavanja ukoliko konstruiramo liniju za prepoznavanje od (svih) osoba koje sadrže određene specifičnosti koje označavaju osumnjičenog. Konkretno to znači slijedeće, ukoliko osumnjičena osoba primjerice ima bradu i koristi dioptrijske naočale za vid, potrebno je da sve osobe koje se nalaze na liniji za

⁵ Mock-witness je osoba koja nije vidjela počinitelja, a test služi u svrhu zaštite od pogrešne identifikacije, s obzirom na to da ukoliko mock svjedok može izabrati sa linije za prepoznavanje osumnjičenog samo temeljem opisa počinitelja od strane svjedoka, onda markiranti ne služe svojoj svrsi.

prepoznavanje imaju bradu i dioptrijske naočale (navedeno dakle uključuje da drugi „markiranti“ koriste umjetnu bradu i dioptrijske naočale samo za potrebe provođenja radnje prepoznavanja).

U okviru ovih razmatranja, jedna od dvojbi koja se javlja je sljedeće: da li je uopće moguće primjenjivati radnju prepoznavanja osoba u slučajevima kada je počinitelj kaznenog djela bio djelomično ili potpuno prerušen, te ustanoviti pragmatične kriterije prema kojima bi se spomenuta prepoznavanja mogla izvršiti. Naime, Tredoux i dr. naglašavaju da se postavlja pitanje validnosti provedene radnje prepoznavanja osoba u događajima kada je počinitelj kaznenog djela djelomično ili u potpunosti prerušen. Pri tome navedeni autori ističu da su svjedoci prilikom radnje prepoznavanja izrazito usmjereni na karakteristike koje se odnose na gornji dio glave osoba (kosa, čelo, oči i dr.), te da je time posljedično umanjena vjerojatnost (točnog) prepoznavanja počinitelja kaznenog djela ukoliko su spomenuti dijelovi bili prekriveni tj. skriveni (Tredoux i dr., 2004, 875-887).

Intencija izlaganja problematike koja se odnosi na pravičnosti linije za prepoznavanje u sklopu ovog završnog rada nije bila sveobuhvatna i detaljna razrada ove teme (dvojbeno je da li je to i moguće imajući u vidu prirodu rasprave gdje postoji mnogo neistraženog prostora za zauzimanje stavova o raznim pitanjima vezano za ovu temu) već da se iznesu elementarna razmatranja odnosno dvojbe u svrhu prikaza izuzetne kompleksnosti kada se govori o pravičnosti linije za prepoznavanje.

4.2.3. Davanje uputa svjedoku da se počinitelj ne mora nalaziti na liniji za prepoznavanje

Ovo je vrlo važna uputa koju je nužno davati svjedoku prije same radnje prepoznavanja s obzirom na to da svjedoci, a priori pristupaju prepoznavanju sa ciljem da pronađu počinitelja, a koliko je to izražen problem opisano je ranije u postupku relativne prosudbe (*relative judgment process*, eng.), te je ova preporuka usmjerena prvenstveno ka tome da se ublaži taj fenomen. Istraživanja pokazuju manji postotak odabira osoba sa linije za prepoznavanje od strane svjedoka kada im se daje instrukcija kako se počinitelj može, ali i ne mora nalaziti na liniji. Istodobno, uočen je tek neznatan učinak u vidu smanjivanja šansi prilikom identificiranja - odabira počinitelja od strane svjedoka kada se nalazi na liniji za prepoznavanje, a što pokazuje neopravdanu bojazan istražitelja koji vode radnju prepoznavanja kako će navedene upute

obeshrabiliti svjedoka u radnji prepoznavanja odnosno da će oklijevati prilikom odabira u slučaju da prepoznaju počinitelja djela.

4.2.4. Upotreba sekvencijalnog modela prepoznavanja osobe

Koliko je snažan utjecaj postupka relativne prosudbe na svjedoka prilikom radnje prepoznavanja dokazuje činjenica, kako je i ova preporuka primarno usmjerena k anuliranju tog opasnog fenomena protiv kojeg je, po svemu sudeći, potrebno uložiti posvemašnji napor. S obzirom na to da sama preporuka za upotrebom sekvencijalnog postupka sugerira na superiornost u odnosu na simultano prepoznavanje - drugi, rašireniji oblik postupka prepoznavanje osobe, vidjet će se u daljnjem razmatranju da li je tome zaista tako.

Simultano prepoznavanje jest model prepoznavanja koji u kriminalističkoj praksi postoji duže vrijeme zbog čega se u literaturi naziva i „tradicionalni“ tj. „konvencionalni“ način prepoznavanja (Memon i dr., 2003, 341). Simultano prepoznavanje je znatno prisutno u sustavima kaznenog pravosuđa i kriminalističkoj praksi. Radi se o postupku u kojem se svjedoku predočava istodobno (simultano) osobe koje se nalaze na liniji za prepoznavanje, a zatim svjedok obavlja prepoznavanje među pokazanim mu osobama, navodeći da li je prepoznao osobu koju je prethodno vidio prilikom inkriminiranog događaja (Cutler i dr., 2010, 53).

Kod sekvencijalnog prepoznavanja imamo postupak gdje se svjedoku prezentira njemu nepoznat broj osoba i to pojedinačno, jedna za drugom, te se od svjedoka traži izjašnjavanje odgovora (odgovor u vidu: da, ne, nisam siguran/na) prije nego što se krene sa sljedećom osobom. Čini se da je upotrebom sekvencijalnog prepoznavanja, svjedok primoran koristiti „više“ kriterije za odabir osobe s obzirom na to da ne zna koliko se osoba nalazi na prepoznavanju, dakle ne zna koja je osoba zadnja prilikom radnje prepoznavanja, te svjedok isto tako nema priliku/uvjeta za usporedbom osoba koje se prikazuju, te eventualnim odlučivanjem koja osoba izgleda najsličnije počinitelju djela (čime se postupak relativne prosudbe anulira, te se modificira u postupak apsolutne prosudbe) (Wells i dr., 1985, 556-564).

Rezultati istraživanja sugeriraju da sekvencijalno prepoznavanje posljedično producira manje pogrešnih prepoznavanja, no da isto tako dovodi do manjeg broja točnih prepoznavanja, što dovodi do zaključka kako sekvencijalno prepoznavanje dovodi do manjeg broja pogrešnih

prepoznavanja, no istovremeno se povećavaju šanse da počinitelj ne bude prepoznat u ovakvom postupku prepoznavanja osobe ukoliko se nalazi na liniji za prepoznavanje.

Ono na što očitó treba obratiti pažnju je i činjenica da li je svjedok zatražio tijekom sekvencijalnog prepoznavanja da ponovno izvrši pregled osobe koju je prethodno vidio, s obzirom na to da je ipak općenito dopušteno vraćanje na osobu koja se pregledala. Ovime sekvencijalno prepoznavanje gubi svoj smisao, budući da time *de facto* prerasta u simultano prepoznavanje (pretpostavlja se kako se kod svjedoka aktivirao postupak relativne prosudbe uspoređujući osobe na liniji jednu sa drugom), te je od iznimne važnosti da se takve izmjene dokumentiraju prilikom radnje prepoznavanja (Wells, 2006, 627). Zaključno se može reći kako ipak nema jedinstvenog stava i jednoznačnog odgovora u dostupnoj literaturi koja se bavi sa ovim pitanjem. Naime, radi se o tome da velik broj rezultata laboratorijskih istraživanja koji upućuju na superiornost sekvencijalnog modela prepoznavanja, za sada nisu jednoznačno valorizirani unutar znanstvene zajednice zbog prethodno navedenih razloga (Fazlić, 2016, 67-68).

4.2.5. Upotreba „dvostruko slijepe metode“ prilikom provođenja radnje prepoznavanja

Razrada gore navedenih preporuka je imalo težište u neutraliziranju fenomena postupka relativne prosudbe, dok se ovom preporukom pokušava u što većoj mjeri umanjiti, prema sudu autora ovog završnog rada, snažniji i zlokobniji fenomen „Tunelskog vida“ kojeg smo prethodno opisali. Važnost ove preporuke se očituje i u činjenici da se upravo ova preporuka upotrebe „dvostruko slijepe metode“ prilikom provođenja radnje prepoznavanja smatra vjerojatno najznačajnijom preporukom.

Prije nego što se pojasni sama preporuka, potrebno je navesti da ova metoda nije nikakva „novotarija“ koja se primjenjuje u radnji prepoznavanja, već upravo suprotno, ova procedura je široko u upotrebi u medicinskim i društvenim znanostima upravo zbog prednosti koje donosi sa sobom, kao na primjer korištenje navedene procedure u „placebo kontroliranim uvjetima“ u ispitivanju novih lijekova. Radi se o tome da pacijent nije svjestan da li je primio lijek ili placebo (*single – blind*, eng.), a isto tako to ne zna niti medicinsko osoblje koje je u doticaju sa pacijentom (odakle, pojam „dvostruko slijepi“, „*double – blind*“, eng.). Naravno u ovom kontekstu radi se o prenesenom značenju u nazivu predmetne metode. Isprva gledajući, sasvim je razumljiv razlog zbog kojeg se pacijenta drži „slijepim“, no nije toliko očit razlog zbog kojeg je

potrebno da i taj ispitivač bude u neznanju i da ga se drži „slijepim“. Ispitivač koji daje lijek pacijentu i neposrednom je doticaju sa istim može nenamjerno utjecati na ishod rezultata ukoliko bi imao potpunu informaciju. Bitno je istaći da se ovdje prvenstveno misli na nenamjerni utjecaj ispitivača kojeg nije niti on sam svjestan, dakle nenamjerni i nesvjesni upliv ispitivača koji bi doveo u pitanje ishod rezultata. Naime kod ove preporuke se radi o tome da policijski službenici poput drugih djelatnika u medicinskim i dr. istraživanjima, pod utjecajem vlastitih uvjerenja, nesvjesno odašilju informacije, kako verbalno tako i neverbalno, te tako mogu utjecati na osobu koja se testira (Wells, 2006, 628-629).

Dakle ovom opisanom tendencijom nisu podložni samo istražitelji koji provode radnju istraživanja, već je svojstvena svim ljudima te je smisao ove preporuke neutralizirati potencijalne utjecaje koji bi mogli dovesti u pitanje pouzdanost rezultata nakon provedene radnje prepoznavanja. Nbrojeni su načini na koje istražitelj može (pod)svjesno utjecati na svjedoke prilikom radnje prepoznavanja (verbalne i neverbalne sugestije) (Wells, 2006, 629).

Praktičnost ove metode se odražava u tome da se njezinom upotrebom „anuliraju“ svi ti potencijalni utjecaji od strane službenika koji vodi prepoznavanje prema svjedoku, s obzirom na to da službenik ne zna tko su markiranti, a tko je osumnjičena osoba na liniji za prepoznavanje. Drugi razlog zbog čega se upotrebljava ova preporuka leži u tome što pomaže u osiguravanju da službenik sačini jasan i točan zapisnik o prepoznavanju osobe koji se odnosi na provedenu radnju prepoznavanja, budući da ne zna da li je odabrana osoba, osumnjičenik ili markirant, puno je izvjesnije da će dokumentirati radnju prepoznavanja tj. odabir svjedoka lišeno moguće pristranosti. Primijećeno je na primjer da ukoliko istražitelj ima saznanja tko su markiranti na liniji za prepoznavanje, a tko je osumnjičena osoba, da onda u tim slučajevima, nisu bili skloni dokumentiranju radnje prepoznavanja kada je bio izabran markirant na liniji od strane svjedoka (očito misleći da bi to bilo bespotrebno) (Wells, 2018, 266).

Sljedeći, treći razlog za upotrebom ove procedure, preporuke je posebno važan s obzirom na to da se njezinom upotrebom dokida (mogući) nastanak tri ozbiljne implikacije koje će biti u nastavku pojašnjene. Naime, ova preporuka sprječava mogućnost da istražitelj koji vodi radnju prepoznavanja namjerno ili nenamjerno pruži potvrđne povratne informacije svjedoku u slučaju da je svjedok izabrao osumnjičenika sa linije za prepoznavanje, a koji ustvari nije počinitelj kaznenog djela. Ovdje dakle razmatramo linije za prepoznavanje u kojima u pravilu nema

počinitelja kaznenog djela (*the absence of the culprit*, eng.), a upravo u tim varijantama je utvrđeno najviše netočnih prepoznavanja koje su dovele do pogrešnih osuda nevinih ljudi. Ovdje se zapravo radi o nastanku tri ozbiljne implikacije⁶ uzrokovane upravo namjernim ili nenamjernim pružanjem potvrđne povratne informacije svjedoku od strane službenika koji provodi radnju prepoznavanja, a to su:

- a) Porast sigurnosti (uvjerenosti) svjedoka vezano uz odabir osumnjičenika
- b) Stvaranje lažnog uvjerenja svjedoka vezano uz početni odabir osumnjičenika
- c) Sjećanje svjedoka vezano za posvećivanje pažnje i priliku da vidi počinitelja kaznenog djela (Wells i dr., 1998, 360)

4.2.5.1. Porast sigurnosti (uvjerenosti) svjedoka vezano uz početni odabir osumnjičenika

Veliki broj eksperimentalnih istraživanja pokazuje da naoko bezazlen i usputan potvrđni komentar službenika upućen svjedoku u kojem se potvrđuje da je prepoznao osumnjičenika koji slijedi nakon ustvari netočnog prepoznavanja, dramatično povećava uvjerenost svjedoka vezano uz njegov odabir osumnjičenika (Wells, 2018, 265). Dakako, to bi se anuliralo u slučaju upotrebe „dvostruko slijepa metode“ s obzirom na to da tada u tom slučaju službenik ne bi znao tko je osumnjičenik na liniji za prepoznavanje. Kolika je ova implikacija ozbiljna odražava činjenica da sa protekom vremena, još i više raste uvjerenje (sigurnost) svjedoka o tome kako je odabrao „pravog“ počinitelja prilikom radnje prepoznavanja, tako da sve više raste kako odmiče vrijeme do faze svjedočenja na sudu kada je izrazito visok, dok je iskaz svjedoka tada, pod gore opisanim okolnostima, u biti irelevantan zbog svoje kontaminiranosti. Ovdje autor završnog rada namjerno izbjegava povezivanje termina „uvjerenosti (sigurnosti)“ sa terminom „točnost“ jer je to upravo „zamka“ u koju upadaju dionici kaznenog postupka koji ocjenjuju točnost (pokušavaju ocijeniti) rezultata provedene radnje prepoznavanja u smislu da pokušavaju kvantificirati uvjerenost (sigurnost) svjedoka oko odabira osumnjičenika, te to (pogrešno) povezuju sa točnošću.

Kada se razmatra utjecaj netočnih prepoznavanja na utvrđivanje činjenica u kaznenom postupku, važno je istaknuti da je ovaj aspekt posebno problematičan budući da se dionici kaznenog postupka (ovdje se dakle u prvom redu misli na one koji presuđuju u kaznenim predmetima)

⁶ Infra, str. 50.

prilikom ocjene točnosti nečijeg prepoznavanja, uvelike oslanjaju na jedan čimbenik, - sigurnost (uvjerenost) svjedoka, a koji čimbenik ima skromnu vrijednost kao pokazatelj točnosti svjedoka. Navedeno možda ne bi ni bilo u tolikoj mjeri dvojbeno, da istovremeno ne egzistira izrazita nekritičnost glede raznih utjecaja koji mogu negativno doprinijeti spornoj sigurnosti (uvjerenosti) svjedoka (Cutler i dr., 1995, 207-209).

Naime, istraživanjima je utvrđeno da osobe koje rutinski ocjenjuju rezultate provedenih radnji prepoznavanja od strane svjedoka ujedno i pretpostavljaju da je njihova sigurnost (uvjerenost) u korelaciji sa točnošću, te stoga nastavljaju koristiti sigurnost (uvjerenost) za procjenu točnosti, čak i nakon što im se kaže da sigurnost i točnost nisu pouzdano povezani (Stebly, 2008, 646). Zaključno, ovdje je najproblematičnije sljedeće; sve i da je sigurnost kojom je svjedok odabrao osumnjičenika u korelaciji sa točnošću (a rezultati istraživanja ukazuju da između sigurnosti i točnosti nema pouzdane veze), ovdje se radi o „umjetno povećanoj“ sigurnosti o kojoj će naredno također biti riječi.

4.2.5.2. Stvaranje lažnog uvjerenja svjedoka vezano uz odabir osumnjičenika

Ova implikacija dovodi do zablude svjedoka kako je njegova visoka sigurnost bila prisutna od samog početka odnosno od vremena kada je uočio počinitelja, dakle od počinjenja kaznenog djela, a zapravo nije, bila je „umjetno povećana“ pružanjem potvrdne povratne informacije od strane službenika. Ovime se uz „umjetnu povećanu“ sigurnost svjedoka pridružuje i njegova nesvjesnost o tome, čime se u slučaju da je odabrana osoba (osumnjičenik) ustvari nevina osoba, situacija za osumnjičenika dodatno komplicira. Dakle, pružanje potvrdne povratne informacije svjedoku od strane istražitelja, dovodi kod svjedoka do brisanja bilo kakvog sjećanja koje je bilo povezano sa nesigurnošću u vrijeme prepoznavanja osumnjičenog na liniji.

4.2.5.3. Sjećanje svjedoka vezano za posvećivanje pažnje i priliku da vidi počinitelja kaznenog djela

Zadnja implikacija je u ovom kontekstu, pojedinačno gledano, najnepovoljnija za izabranog osumnjičenika s obzirom na to da se uz prethodno konstatiran porast sigurnosti (uvjerenosti) svjedoka, javlja i „lažna slika“ sjećanja svjedoka kako je imao *bolju* priliku vidjeti počinitelja (nego što u zbilji jest), kao i to da je posvetio *više* pažnje počinitelju (nego što zaista jest). Ovdje je najvjerojatnije riječ o htjenju svjedoka da korespondira sa „umjetno povećanom“ sigurnosti

(uvjerenosti), te posljedično nastaje „lažno“ sjećanje kako je *tempore criminis* imao bolju priliku vidjeti počinitelja, kao i to da je posvetio više pažnje počinitelju nego što u zbilji jest. Sada kada je u cijelosti opisano što je u pozadini ove preporuke, postaje jasno, zašto upotreba „dvostruko slijepe metode“ prilikom provođenja radnje prepoznavanja slovi kao središnja, najvažnija preporuka bez koje druge preporuke u biti nemaju više nikakav smisao.

4.2.6. Prikupljanje izjave o sigurnosti svjedoka u vrijeme prepoznavanja osobe tijekom same radnje

Razlozi za potrebom propisivanja ove preporuke se očituju prvenstveno u dvije ranije opisane premise. Prva se premisa odnosi na to da dionici u (pred)kaznenom postupku; istražitelji, državni odvjetnici, te suci prilikom svoje evaluacije radnje prepoznavanja (gdje je centralno pitanje da li je izabrani osumnjičenik na liniji za prepoznavanje upravo počinitelj kaznenog djela), pretpostavljaju da razina sigurnosti svjedoka odnosno njegovo uvjerenje da je izabrani osumnjičenik upravo počinitelj djela, korelira sa točnošću. Dakle procjena točnosti temeljem sigurnosti svjedoka. Druga premisa se nalazi u okviru prijašnje razrade tj. „umjetnog porasta“ sigurnosti svjedoka nakon utjecaja od strane istražitelja u vidu pružanja potvrdne povratne informacije svjedoku, ali i stvaranju „lažne slike“ sjećanja svjedoka kako je imao *bolju* priliku vidjeti počinitelja (nego što u zbilji jest), kao i to da je posvetio *više* pažnje počinitelju (nego što zaista jest).

Potvrdna povratna informacija ne mora biti isključivo od istražitelja koji vodi radnju prepoznavanja. Ovdje treba napomenuti da se navedeni (negativan) utjecaj može ostvariti iz mnogih izvora; na primjer u razgovoru sa drugim svjedocima, od medija, državnog odvjetnika, drugih istražitelja i sl, kao što se vidi, mogućnosti su brojne. Imajući u vidu da je cilj preporuke spriječiti navedeni „umjetni porast“ sigurnosti i ono sve što dolazi sa time kod svjedoka, pristupa se prikupljanju izjave o sigurnosti svjedoka *u vrijeme prepoznavanja (osumnjičene) osobe* tijekom same radnje kada se pretpostavlja da je izjava u navedeno kritično vrijeme *najpouzdanija* (lišena naknadnih utjecaja) i najbolje odražava sigurnost svjedoka u njegovo prepoznavanje. Ključno je za ispravno provedenu ovu preporuku da istražitelj koji vodi radnju prepoznavanja i prikuplja izjavu, ne zna tko je osumnjičena osoba/markiranti na liniji, drugim riječima da se koristi „dvostruko slijepa metoda“, u suprotnom ova preporuka ne bi bila svrhovita iz razumljivih razloga. Ukoliko je to potrebno, nakon što je prikupljena izjava o

sigurnosti, svjedoka se može izvijestiti o statusu osobe koje je izabrao jer se naposljetku ne može očekivati i nije životno da svjedok ne dozna u dogledno vrijeme rezultate svoje prepoznavanja, kao i druge pojedinosti vezano za počinjenje kaznenog djela.

Unutar razrade ove preporuke, značajno je navesti da se prilikom prikupljanja ove izjave može ujedno i promatrati, te potom to i dokumentirati kojom je brzinom prepoznat osumnjičenik, s obzirom na to da nalazi istraživanja sugeriraju da svjedoci koji su brzo prepoznali počinitelja, vjerojatno su oni koji imaju jači trag u pamćenju i stoga su točni, dakle da je kraća latencija odgovora pozitivno povezana s točnošću prepoznavanja u liniji (Sučić, 2011, 87).

Na kraju treba jasno navesti da je cilj upravo opisanih preporuka u što većoj mjeri onemogućavati postupanje koje uključuje sugestibilno vođenje radnje prepoznavanja, te posljedično može dovesti, i dovodi, do pogrešnih osuđujućih presuda nevinih ljudi. Time se dolazi do zaključka kako je nasušno potrebno sa aspekta taktike kriminalističke policije uložiti napore u smjeru normativnog uređenja postupka prepoznavanja, pri čemu se misli na ono što prethodi samom prepoznavanju, tijekom samog prepoznavanja, kao i onome što slijedi nakon provedene radnje prepoznavanja. Autor ovog završnog rada je svjestan da navedeno nije nimalo atraktivno rješenje policijskim istražiteljima, s obzirom na to da prevladavaju razmišljanja i stavovi da je ionako je sve „prenormirano“, naročito imajući u vidu noveliran Zakon o kaznenom postupku koji je u primjeni. Međutim, smisao opisanih preporuka u ovome poglavlju, kao što se to jasno vidi, nije sputavanje sudionika prilikom provedbe radnje prepoznavanja, već upravo postizanje temeljnih uvjeta za što točnijim i vjerodostojnijim rezultatima. Na koncu, postizanje tog cilja treba biti primaran zadatak svim dionicima (pred)kaznenog postupka kako bi došli do istine i do počinitelja kaznenog djela.

4.3. Primjer netočnog prepoznavanja iz domaće kriminalističke prakse

Primjer iz domaće kriminalističke prakse koji će se u ovom poglavlju izložiti svjedoči da netočna prepoznavanja zaista jesu moguća, te je evidentno da se i događaju. Radi se o netočnom prepoznavanju od strane žrtve počinjenog kaznenog djela razbojništva u trgovini koje je počinjeno u Zadru 3.1.1998. godine, a u sklopu kriminalističkog istraživanja koje je su provodili djelatnici Policijske uprave zadarske. Za vrijeme dok se prodavačica nalazila sama u trgovini, ušla su dvojica počinitelja, nakon čega su prišli blagajni radi naplate vrećice grickalica, da bi

zatim jedan od počinitelj došao s leđa oštećenoj i uhvatio je za glavu i trbuh, dok je istovremeno drugi počinitelj iz blagajne izvršio krađu novca u iznosu od 1.100,00 kuna. Prilikom počinjenja kaznenog djela obojica počinitelja nisu bili maskirani (Karas i dr., 2010, 501-502).

Tijekom zaprimanja kaznene prijave od oštećene osobe za počinjeno kazneno djelo razbojništva, ista je izjavila da bi mogla sa sigurnošću prepoznati obojicu počinitelja da ih ponovno vidi. Temeljem dobivenih osobnih opisa počinitelja, policijski službenici koji su vodili predmetno kriminalističko istraživanje imali su sumnju na određenu osobu, poznatu policiji iz prijašnjih kriminalističkih istraživanja kao recidivistu zbog počinjenih brojnih kaznenih djela imovinskog karaktera. Već je naredni dan od počinjenja kaznenog djela obavljeno prepoznavanje u kojem je oštećena prodavačica među pokazanim joj osobama *sa sigurnošću* prepoznala upravo osobu za koju su djelatnici policije smatrali da bi mogao biti počinitelj. Nakon nekoliko dana, obavljeno je i drugo prepoznavanje od strane trgovkinje koja je opet izdvojila osobu kojeg je prepoznala kao drugog počinitelja kaznenog djela na njezinu štetu. Naime, radilo se o osobi koja je pružila alibi onome prvome prepoznatom, te su stoga djelatnici policije smatrali da bi upravo osoba koja bi pružila alibi prepoznatom počinitelju, mogao biti drugi počinitelj zbog čega je bio odveden na prepoznavanje. Obojica prepoznatih sumnjivaca su bili privedeni istražnom sucu koji je odredio zadržavanje (Karas i dr., 2010, 501-502).

Do sada, kao promatrači sa strane, pregledavajući spis predmeta možemo zaključiti samo jedno, a to je da su dvojica počinitelja zasigurno pronađeni jer tako proizlazi, te da nema nikakvih dvojbi, barem ne onih izglednih, da slučaj nije riješen. Tim više kada tome pridodamo više okolnosti koje idu u prilog tome. Odakle krenuti, s obzirom na to da ih objektivno ima zaista mnogo? Jedna je svakako ta da je, tek dan kasnije nakon počinjenja djela, žrtva sa sigurnošću prepoznala osumnjičenu osobu. Znači žrtva koja je izjavljivala prilikom zaprimanja kaznenog djela da bi sa sigurnošću prepoznala obojicu počinitelja kaznenog djela, odmah sljedeći dan prepoznaje kod prepoznavanja i to sa sigurnošću jednog od počinitelja kaznenog djela. Žrtva koja je u povoljnim uvjetima zapazila počinitelje kod počinjenja djela u trgovini, koji nisu bili maskirani. Zatim radi se o žrtvi mlađe životne dobi, za koju iz spisa ne proizlazi da ima bilo kakve poteškoće sa vidom, da nosi naočale, odnosno da je počinitelja zapazala u neakvim posebnim, otežavajućim uvjetima. Žrtva koja nema nikakvog razloga, niti motiva lažno optuživati, koja prepoznaje oboje počinitelja na prepoznavanju u nekoliko dana razmaka i koji

odgovaraju osobnom opisu počinitelja, a koji osobni opis je oštećena dala prilikom zaprimanja kaznene prijave.

Međutim, u ovom konkretnom predmetu, utvrđeno je da je žrtva prepoznala nevine osobe, radilo se o netočnom prepoznavanju, točnije netočnim prepoznavanjima. Konkretno, nekoliko dana od zadnjeg prepoznavanja, susjedna policijska postaja je provodila kriminalističko istraživanje, u tijeku kojeg su dvije osobe priznale počinjenje navedenog kaznenog djela, s time da je jedan od počinitelja priznao počinjenje djela u prisustvu branitelja, a priznanja obojice počinitelja su bila okolnosna i detaljna, te je otklonjena svaka mogućnost da su dali lažna priznanja (Karas i dr., 2010, 501-502).

Ostaje pitanje, što bi se dogodilo sa onim dvoje inicijalno osumnjičenih da se nije naknadno utvrdilo tko su „pravi“ počinitelji. Upravo je primarna svrha prezentiranih „preporuka“ u ovome poglavlju da se ovakve situacije ne događaja.

5. PROBLEMI S RADNJOM PREPOZNAVANJA I AMERIČKO KAZNENO PRAVO

S obzirom na to da je primarni razlog i odluka autora o pisanju teme ovoga završnog rada proistekla zbog neočekivanih rezultata neprofitne udruge „Innocence Project“ u Sjedinjenim Američkim Državama, te povezano sa time i raspravama vezano za netočna prepoznavanja i posljedica koje nose sa sobom (o čemu je bilo govora u uvodnom dijelu rada), javila se opravdana potreba da se u ovom poglavlju dotaknemo i nacionalnog kaznenopravnog sustava u kojem su takvi propusti nastali. Radi se o pokušajima pronalaženja uzroka, ali i rješenja nastalih pogrešaka.

Utjecaj netočnih prepoznavanja na utvrđivanje činjenica je golem, s obzirom na to da su i inače rezultati dobiveni putem provedene radnje prepoznavanja, instrumentarij na koji se možda najviše oslanjaju dionici (pred)kaznenog postupka. Navedeno najbolje ilustrira sljedeća izjava: „Gotovo da nema ništa uvjerljivije od živog ljudskog bića koji upre prstom u optuženika i kaže ‘To je taj!’“.⁷ Zato ne treba čuditi da netočna prepoznavanja značajno doprinose pogrešnim presudama. (Davis i dr., 2012, 802).

U narednom dijelu izložit će se pravna regulativa bazirana na američkom (kaznenom) pravu, kao i sudska praksa, te razvoj raznih rješenja u sklopu aktualnog poglavlja. Razlog zbog kojeg je autor ovog završnog rada tome pribjegao nalazi se, uz već rečenih na početku ovog poglavlja, u činjenici da dostupna (strana) literatura obiluje američkim pravom u kojoj se obrađuje tema ovoga rada, te je po mišljenju autora jedna od najzanimljivijih, eklatantno pokazujući da je partnerstvo znanosti (spoznaje kognitivne psihologije i istraživanja na tome polju) i „prava“ *conditio sine qua non* kada govorimo o ispravnim i cjelovitim rješenjima glede utjecaja netočnih prepoznavanja na utvrđivanje činjenica u kaznenom postupku. Pokušaji pronalaženja rješenja, do kojih se dolazi nakon „vaganja“ zahtjeva suprotstavljenih strana u kaznenom

⁷ Tekst u izvorniku na eng.: "There is almost nothing more convincing than a live human being who takes the stand, points a finger at the defendant, and says 'That's the one!'".

postupku, slijede u narednim odlomcima, te mogu svakako oslikavati težnje i drugih nacionalnih zakonodavstava koji uređuju to područje, a među njima i domaće nacionalno zakonodavstvo kao i domaću sudsku praksu. Još jedan razlog više za pažnjom prilikom razrade sljedećih dvojbjenih, ali i uspješnih pravnih rješenja.

5.1. Kriteriji iz odluke Manson

Unutar okvira teme ovog poglavlja, u dostupnoj stranoj literaturi prevladava jedan kriterij koji se prakticira u američkom pravosuđu, a koji je prepoznat i prezentiran kao jedan od „školskih primjera“ kako ne bi trebalo modelirati i primjenjivati pravila koja uređuju dopuštenost odnosno prihvaćanje rezultata provedenih procesnom radnjom prepoznavanja, a koja pravila odnosno Odluka se provodi u svim američkim saveznm državama uz nekoliko izuzetaka. Zvuči pomalo paradoksalno, ali tako jest. Radi se naime o Odluci Vrhovnog suda SAD-a iz 1977. godine u predmetu Manson protiv Braithwaitea⁸. Samo vrijeme donošenja navedene odluke sugerira da se radi o arhaičnoj odluci, koja nije u „koraku sa vremenom“, te se o tome zapravo i radi, uzimajući u obzir mnoga događanja i nove spoznaje iz znanosti koje su se u međuvremenu dogodile.

“*Manson's criteria*“ iz navedene Odluke zadaje okvir na koji način niži sudovi trebaju odlučivati u predmetima u kojima se cijene provedena prepoznavanja kada postoji sumnja da su bile pri tome korištene sugestivne metode za dobivanje „uspješnog prepoznavanja“. Vrhovni sud je zauzeo stav da ukoliko se utvrdi da je prepoznavanje bilo provedeno na način da su na ishod utjecali čimbenici sugestibilne prirode, onda se sudovi prilikom ocjene takvih prepoznavanja trebaju rukovoditi sa pet odrednica. Radi se o sljedećim elementima koje je potrebno utvrditi: validnost osobnog opisa počinitelja koji je pružio svjedok, protek vremena od počinjenja kaznenog djela do radnje prepoznavanja, zatim uvjeti koji su bili prisutni tijekom opažanja svjedoka *tempore criminis* na počinitelja djela (ovdje se misli da li je svjedok imao dobru priliku vidjeti počinitelja), stupanj sigurnosti (uvjerenosti) svjedoka u svoje obavljeno prepoznavanje i stupanj pažnje svjedoka *tempore criminis* na počinitelja djela (Wells, 2018, 273).

⁸ Manson v. Braithwaite, 432 U.S. 98 (1977).

U praksi je ovih pet elemenata (opis počinitelja, vremenski razmak između počinjenja djela i prepoznavanja, pogled, pozornost i sigurnost) sadržanih u navedenim pitanjima, postalo „neprikosnoven“ kriterij za drugu pretpostavku, i inače za utvrđivanje u kaznenim predmetima dopuštenosti rezultata prepoznavanja kada postoji sumnja da je prepoznavanje sugestivno vođeno. U znanstvenim krugovima je Mansonov pristup ocjenjen pogrešnim, a što je nekoliko vrhovnih sudova država (npr. Oregon, New Jersey) prepoznalo zbog ozbiljnih nedostataka, o kojima ćemo više u narednom djelu (Wells, 2018, 274).

Lapidarno rečeno, glavni razlog zbog kojeg je su Mansonovi kriteriji problematični jest u tome što pretpostavlja da sugestivni postupak nema utjecaja na gore navedene kriterije pouzdanosti. Istraživanja jasno pokazuju⁹ da su tri od pet navedenih kriterija pod direktnim utjecajem sugestivnog postupka prilikom radnje prepoznavanja, a to su: sjećanja koja se tiču dobre pažnje tj. usmjerenosti pažnje prema počinitelju u kritično vrijeme, kao i uvjeta koji određuje pogled prema počinitelju (pogled i pažnja su umjetno povećani). Treći kriterij je posebno osjetljiv iz razloga što mu se nerijetko od strane svih dionika postupka poklanja možda najviša vrijednost za ocjenjivanje pouzdanosti prepoznavanja, a to je sigurnost odnosno uvjerenost svjedoka u sebe da je prepoznao osobu tijekom predmetne procesne radnje, a upravo ta sigurnost (uvjerenost) je najdiskutabilnija budući da raste od trenutka prepoznavanja, da bi u vrijeme svjedočke izjave na sudu bila izrazito visoka. U potonjem se ogleda iznimna važnost, kao i svrha preporuke o kojoj je prethodno bilo riječi kod prikupljanja izjave o sigurnosti svjedoka u vrijeme prepoznavanje osobe tijekom same radnje. Time proistječe da bi tako jedino relevantno bilo ono vrijeme kod samog prepoznavanja za evaluaciju sigurnosti (uvjerenosti) svjedoka. Koliko je apsurdan Mansonov pristup, odražava se u činjenici da je upravo intencija prilikom implementacije ovakve odluke bila da se učinkovito obeshrabri upotrebu sugestivnih postupaka prilikom provođenja radnje prepoznavanja (Wells, 2018, 274).

Budući da je prethodno opisano da se upravo takvim sugestivnim postupcima povećavaju tri od ukupno pet (Mansonovih) kriterija, može se zaključiti samo jedno, a to je da se ovom dvojbom Odlukom i njegovom implementacijom mogu samo stimulirati sugestivni postupci prilikom prepoznavanja (Thompson, 2009, 658-659; Wells, 2018, 274).

⁹ Supra, str. 42.

5.2. Država protiv Hendersona i Država protiv Lawsons

Jedan od svijetlih primjera (po mišljenju autora ovog završnog rada) na koji bi se način moglo urediti pitanje odlučivanja u kaznenim predmetima kada se govori o dopuštenosti rezultata prepoznavanja u situacijama gdje postoji sumnja da su bile pri tome korištene sugestivne metode, jest upravo pristup zastupljen u dvjema odlukama Vrhovnih sudova saveznih država New Jersey i Oregon (Država protiv Hendersona¹⁰ i Država protiv Lawsons¹¹) koje su prethodno bile spomenute kao jedne od izuzetaka saveznih američkih država koje su prepoznale ozbiljne manjkavosti u implementaciji „Mansonovih kriterija“. Ovo su primjeri (mada rijetki) da je partnerstvo znanosti odnosno uvažavanje spoznaja i mnogih dobivenih rezultata raznih istraživanja, s jedne strane i prava s druge strane itekako moguće, ali i jedini ispravan način kada govorimo o evaluaciji radnje prepoznavanja općenito. U odluci Vrhovnog suda New Jerseyja u državi protiv Hendersona radi se o svojevrsnom rješenju u vidu balansiranja između tereta dokazivanja optužbe i obrane kada se radi o (možebitnoj) primjeni sugestivnih metoda prilikom radnje prepoznavanja, te, zaključno, rješenju u vidu uvažavanju rezultata dosadašnjih znanstvenih spoznaja dobivenih od strane stručnih osoba kojima je predmet interesa područje prepoznavanja i svjedočenja. Ovaj pristup se čini sveobuhvatan i razuman, te se sastoji u sljedećem.

Prema novom testu, Sud je na obranu stavio početni teret dokazivanja dokaza koji bi (mogli) upućivali(ti) na sugestivnosti prilikom radnje prepoznavanja, te bi to u pravilu podrazumijevalo povezanost sa sistemskom varijablom. Potom bi se teret dokazivanja prebacio na „državu“ odnosno na državno odvjetništvo u smislu pružanja dokaza da je provedena radnja prepoznavanja bila pouzdana, imajući pri tome u vidu sistemske varijable, ali i varijable estimatora (Wells, 2018, 275).

Ako bi se nakon vaganja dokaza i sagledavanja svih okolnosti (ovdje se naravno misli da bi pri tome kriteriji bili prethodno navedeni rezultati znanstvenih istraživanja odnosno mišljenja stručnjaka sa polja koje se bavi ovom problematikom svjedočenja odnosno prepoznavanja), došlo do zaključka da postoji velika vjerojatnost da je došlo do nepopravljivog netočnog, odnosno pogrešnog prepoznavanja osobe (osumnjičenika), tada bi u tome slučaju sud mogao

¹⁰ State v. Henderson, 208 N.J. 208 (2011).

¹¹ State v. Lawson, 352 Or. 724 (2012).

takvo, do te mjere „kontaminirano“, prepoznavanje izdvojiti, da ne ulazi u daljnju fazu postupka u vidu dokaza. U slučaju da su dokazi prihvaćeni usprkos utvrđenoj sugestivnosti koja je bila prisutna prilikom vođenja radnje prepoznavanja (ali očito ne do te mjere gdje bi se takvi postupci smatrali da doprinose nepopravljivom pogrešnom prepoznavanju), onda sukladno tome sud mora osigurati odgovarajuće, prilagođene upute poroti (porotnicima koji odlučuju u konkretnom kaznenom predmet) koja bi bila upoznata o sugestivnim postupcima koji su bili prisutni kod radnje prepoznavanja (Wells, 2018, 275).

Slično kao u prethodnoj Odluci, Vrhovni sud Oregona u predmetu država protiv Lawsona, promijenio je način na koji niži državni sudovi pristupaju evaluaciji dokaznoj radnji prepoznavanja, izlazeći pri tome iz okvira diskutabilnih Mansonovih kriterija. U ovoj Odluci radi se u suštini o tome da je Sud uvažio rezultate opsežnih istraživanja vezano za radnju prepoznavanja i ljudskog pamćenja te zapažanja, te je sukladno navedenom donesen popis elemenata koji se trebaju uzeti u obzir prilikom ocjene (Wells, 2018, 276). Cijeneći rezultate provedenih prepoznavanja svjedoka, sudovi se moraju rukovoditi sljedećim smjernicama: a) utvrditi da li je svjedok (doista) imao priliku opažati činjenice o kojima svjedoči, b) s obzirom na to da se radi o svjedočenju odnosno prepoznavanju od strane „laika“, potrebno je imati na umu da se prepoznavanje bazira upravo na percepciji tog konkretnog svjedoka u cilju razjašnjenja činjenica u postupku koji se vodi, c) ukoliko se ocjeni da je prepoznavanje validno, uvažavajući pri tome smjernice pod a) i b), optuženik može osporavati rezultate prepoznavanja, u slučaju da je dokazna vrijednost prepoznavanja dovedena u pitanje zbog opasnosti od nepravdanih predrasuda, zatim nastalih dvojbi/spornih pitanja vezano za relevantne činjenice, obmanjivanja porote, nepotrebnog (neopravdanog) odgađanja ili u slučaju nepotrebnog kumulativnog dokaza, d) u slučaju da optuženik uspije kod osporavanja provedenog prepoznavanja, sud može rezultate navedenog prepoznavanja izdvojiti iz spisa/postupka, kao i otkloniti nastale nepovoljne okolnosti uslijed provedenog spornog prepoznavanja¹²

5.3. Perry protiv New Hampshirea

U daljnjem djelu biti će riječi o razmatranjima koja počivaju na sljedećoj osnovnoj tezi: Da li je potrebno za ocjenu izuzeća dokazne radnje prepoznavanja uopće biti zadovoljen osnovni kriterij

¹² State v. Lawson, 352 Or. 724 (2012).

da se mora raditi o sugestivnim postupcima od strane „države“?. Pitanje je sasvim legitimno gledajući sa pozicije mogućih sugestibilnih postupaka od strane primjerice drugih svjedoka događaja, kao i utjecaja medija koji u današnje vrijeme imaju izuzetan značaj porastom korištenja interneta i društvenih mreža.

No isto tako, dvojbeni su i ona prepoznavanja gdje nije bilo nikakvih sugestivnih postupaka, niti od strane „države“, niti od strane utjecaja medija, društvenih mreža i sl., a čiji se rezultati mogu itekako dovesti u pitanje, posebice u slučajevima kada primjerice radnju prepoznavanja nije niti moguće provesti zbog objektivnih okolnosti. Primjeri mogu biti različiti, primjerice kada se počinitelj kaznenog djela nalazio na iznimno velikoj udaljenosti u vrijeme navodnog zapažanja od strane svjedoka ili se zapažanje odvijalo u uvjetima gdje nemoguće prepoznati počinitelja kao što su smanjena vidljivost zbog osvjetljenja i sl. Upravo svi ovi navedeni primjeri ocrtavaju izrazitu manjkavost Mansonovih kriterija. Najkraće rečeno, u situacijama gdje nije bilo neprimjerenih policijskih sugestivnih postupaka, analiza prihvatljivosti staje odnosno uopće se ne pristupa razmatranju, te posljedično sud ne procjenjuje da li je radnja prepoznavanja bila nepouzdana (Davis i dr., 2012, 777-778). Upravo iznijeto najbolje prikazuje rigidnost odnosno ograničen doseg Mansonovih kriterija.

U kaznenom predmetu Perry protiv New Hampshirea¹³ ogleda se pokušaj izmijene Mansonovih kriterija prihvatljivosti za provedene radnje prepoznavanja, koji kriteriji su ostali nepromijenjeni još od njihovog donošenja od strane Vrhovnog suda SAD-a iz 1977. godine u predmetu Manson protiv Brathwaitea. Predmet „Perry“ izazvao je veliko iščekivanje među onima koji su se nadali da će postupak Suda prema svjedocima biti revidiran u svjetlu ekspanzionizma i rasta niza znanstvenih istraživanja o pouzdanosti tj. točnosti prepoznavanja od strane svjedoka (Davis i dr., 2012, 780).

Zaključno, u slučaju „Perryju“ je Vrhovni sud razmatrao da li sugestivni postupci podrazumijevaju jedino utjecaj državnih vlasti, što je osnova za izuzeće ili se to može proširiti i na postupke izvan utjecaja državnih vlasti. Međutim odluka Suda je bila takva da je odbijeno proširivanje osnova za izuzeće kod dokaznih radnji prepoznavanja gdje sugestivne okolnosti nisu rezultat djelovanja državnih vlasti. Tada je ocjenjeno da je možda jedini pozitivan rezultat „Perryjeve odluke“ bio od prije poznati stav o tome da postoji mogućnost u kaznenim

¹³ Perry v. New Hampshire, 565 U.S. 228 (2012).

predmetima da vještaci mogu pružiti vještačenje o manjkavostima koje se nalaze u radnjama prepoznavanja (Davis i dr., 2012,783). Na koncu, predmet „Perry“ nije ispunio očekivanja za stručnjake iz područja svjedočenja koji su dugi niz godina ukazivali na manjkavosti Mansonovih kriterija (Wells, 2009, 5-6).

6. ANALIZA SUDSKE PRAKSE VRHOVNOG SUDA RH

U ovom poglavlju analizirati će se sudske odluke Vrhovnog suda RH u kojima se odlučuje povodom podnijetih pravnih lijekova, dakle većinom žalbi vezano za provedene radnje prepoznavanja. Promatrani period je od 1.10.2015. do 1.10.2021. godine, ukupno *šest godina*. Autor završnog rada je izdvojio i analizirao *sve* sudske odluke u kojima je Vrhovni sud RH odlučivao povodom podnijetih (redovnih i izvanrednih) pravnih lijekova u kaznenim predmetima gdje se problematizira radnja prepoznavanja, i to u sveukupno *61 sudskoj odluci* navedenog Suda. Jedini kriterij odabira je bio da se obuhvate sve odluke u kojim je VSRH odlučivao o provedenim radnjama prepoznavanja, a s ciljem validnosti dobivenih rezultata nakon provedene analize sudskih odluka. Analiza sudske prakse je izvršena na način da su se kategorizirale pojedine odluke u pojedinim aspektima.

6.1. Vrsta kaznenog djela

Kao što je razvidno u tablici, kaznena djela imovinskog karaktera, prvenstveno kaznena djela razbojništva dominiraju u zastupljenosti sudskih odluka VSRH gdje se problematizira provedena radnja prepoznavanja. Visoki postotak za kazneno djelo razbojništva od preko 57 % u ukupnom udjelu se može pojasniti sa aspekta masovnosti određenih tipova (vrsti) kaznenih djela, s obzirom na to da su kaznena djela imovinskog karaktera najzastupljenija u odnosu na drugu vrstu prijavljivanih kaznenih djela. S time da su kaznena djela razbojništva najbrojnija unutar počinjenih kaznenih djela imovinskih delikata u kojima se ostvaruje neposredan kontakt između počinitelja i žrtve kaznenog djela, a što je preduvjet za provedbu radnje prepoznavanja kada prepoznavanje obavlja žrtva kaznenog djela. Zatim, slijede u manjem obimu kaznena djela krvnih i seksualnih delikata, dok se zastupljenost kaznenih djela ratnih zločina te kaznenih djela povezanih sa nezakonitim migracijama može pripisati događanjima u kontekstu vremena u kojima se nalazila/nalazi RH. Sama činjenica događanja Domovinskog rata gdje ne zastarijevaju

ratni zločini, kao i to da smo bili i još uvijek jesmo na ruti migracijskog vala, govori u prilog tome.

Tablica 1: Vrsta kaznenog djela

Naziv kaznenog djela	Udio	Postotak (%)
Razbojništvo, čl. 218. KZ/97, čl. 230. KZ/11	35	57,38 %
Teška krađa, čl. 217. KZ/97, čl. 229. KZ/11	4	6,56 %
Silovanje, čl. 153. KZ/11	3	4,92 %
Protuzakonito ulaženje, kretanje i boravak u RH/ Protuzakonito prebacivanje osoba preko državne granice/Protuzakonito ulaženje, kretanje i boravak u Republici Hrvatskoj, drugoj državi članici Europske Unije ili potpisnici Šengenskog sporazuma, čl. 326. KZ/11, čl. 177. KZ/97	3	4,92 %
Ubojstvo i Teško ubojstvo (u pokušaju), čl. 110. KZ/11, čl. 111. KZ/11	3	4,92 %
Zlouporaba položaja i ovlasti, čl. 291. KZ/11	2	3,28 %
Ratni zločin protiv civilnog stanovništva, čl. 120. OKZ	2	3,28 %
Ratni zločin protiv ratnih zarobljenika, čl. 122. OKZ	1	1,64 %
Teška tjelesna ozljeda, čl. 118. KZ/11	1	1,64 %
Teška kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta, čl. 166. KZ/11	1	1,64 %
Spolna zlouporaba djeteta mlađeg od 15 godina, čl. 158. KZ/11	1	1,64 %
Udruživanje za počinjenje kaznenog djela, čl. 333. KZ/97	1	1,64 %

Protupravna naplata, čl. 323. KZ/11	1	1,64 %
Krivotvorenje novca, čl. 274. KZ/11	1	1,64 %
Prijevvara, čl. 224. KZ/97	1	1,64 %
Neovlašteno posjedovanje, proizvodnja i trgovanje drogama i tvarima zabranjenim u sportu, čl. 190. KZ/11	1	1,64 %

6.2. Objekt prepoznavanja

Iako odredbe Zakona o kaznenom postupku predviđaju radnju prepoznavanja kao utvrđivanje istovjetnosti osobe, predmeta, prostora, zvuka, načina kretanja ili drugog obilježja koje je opažao svjedok ili okrivljenik, koja se utvrđuje usporedbom sa drugom osobom, predmetom, prostorom, zvukom, načinom kretanja ili drugim obilježjem; domaća sudska praksa bilježi (gotovo) isključivo prepoznavanje osoba kada govorimo o raspodjeli prema objektu prepoznavanja.

Tablica 2: Objekt prepoznavanja

Prepoznavanje prema objektu prepoznavanja	Udio	Postotak (%)
Osoba	59	96,72 %
Predmet	2	3,28 %

6.3. Podnositelji (redovnih i izvanrednih) pravnih lijekova i ishodi (uspješnost) podnošenja

Gledano sa aspekta stranaka u kaznenom postupku, kod podnošenja pravnih lijekova najviše su zastupljeni okrivljenici dok državno odvjetništvo participira u svega oko petinu sveukupno podnijetih pravnih lijekova gdje se problematizira radnja prepoznavanja. Osobe u koje se upire kao počinitelje kaznenog djela, svakako su aktivniji u podnošenju, u najvećem djelu, žalbi u odnosu na tužitelje.

Tablica 3: Podnositelji pravnih lijekova u sveukupnom udjelu podnošenja

Podnositelji pravnih lijekova	Udio	Postotak (%)

Okrivljenik	42	68,85 %
Osuđenik ¹⁴	6	9,84 %
Državni odvjetnik	13	21,31 %

Tablica u kojoj su navedeni postotci uspješno dobivenih, osnovanih podnijetih pravnih lijekova na VSRH pokazuje da ovlaštenici, dakle stranke u postupku koji nisu zadovoljne sa odlukama vezano za provedenu radnju prepoznavanja i mogu podnositi pravne lijekove protiv sudskih odluka, imaju uspješnost u otprilike trećini takvih slučajeva. Iznimka su okrivljenici kod kojih je zabilježeno svega 4,76 % uspješnosti u kaznenim predmetima. U provedenoj analizi je primijećeno da je jedino zahtjev za izvanredno preispitivanje pravomoćne presude zastupljen kao izvanredni pravni lijek koji se podnosi protiv pravomoćnih presuda. Proizlazi da su ovom stadiju postupka (nakon izricanja pravomoćnih presuda) aktivni isključivo osuđenici, budući da su jedini ovlaštenici koji mogu podnositi navedeni (izvanredni) pravni lijek protiv pravomoćnih presuda.

Također uočena je tendencija da tužitelji, državno odvjetništvo podnosi žalbe protiv prvostupanjskih presuda kao nezadovoljna strana u postupku kada se problematizira radnja prepoznavanja, te su u tome, slično kao i osuđenici uspješni u otprilike trećinu takvih slučajeva. Naime od trinaest podnijetih žalbi državnog odvjetništva, čak se deset odnose na žalbe protiv prvostupanjskih presuda (dok su preostale tri žalbe državnog odvjetništva podnijete protiv rješenja županijskih sudova u stadiju postupka prije izricanja prvostupanjskih presuda).

Navedeno ne bi trebalo toliko čuditi, zbog same zakonitosti (pred)kaznenog postupka s obzirom na to da je izvjesnije da će nezadovoljna stranka u postupku biti upravo okrivljenik, imajući na umu činjenicu da se radnja prepoznavanja obavlja uz prethodno pribavljen nalog državnog odvjetnika koji se u pravilu nakon „uspješno“ provedenih prepoznavanja odlučuju u daljnji tijek postupka protiv okrivljenika.

Ono što svakako jest neočekivan rezultat provedene analize sudskih odluka je činjenica da ne postoji *niti jedna sudska odluka* VSRH u kojoj se prihvaća žalba okrivljenika gdje se decidirano

¹⁴ Osoba protiv koje je izrečena pravomoćna (osuđujuća) sudska presuda.

problematizira odnosno postavlja prigovor na provedenu radnju prepoznavanja. Naime, i ove dvije sudske odluke VSRH, kako je to prikazano u niže navedenoj tablici, gdje je navedeni Sud utvrdio osnovanost žalbi u dijelu koje se odnosi na provedene radnje prepoznavanja – do utvrđenja osnovanosti od strane Suda se nije došlo na postavljen prigovor tj. problematiziranje provedenog prepoznavanja od strane žalitelja već je Sud razmatrajući cijeli predmet u cjelini donio takve odluke.

Najkraće rečeno, ne postoji *niti jedna sudska odluka* u razmatranom periodu od šest godina od strane VSRH u kojoj se prihvatila žalba od strane okrivljenika, u dijelu gdje su navedeni ovlaštenici postavljali prigovor na provedenu radnju prepoznavanja. Koji su tome razlozi pokušat će se odgovoriti u narednoj analizi koja predstavlja i suštinski, najvažniji dio ovog poglavlja koji se bavi domaćom sudskom praksom.

Tablica 4: Podnositelji pravnih lijekova i ishodi podnošenja

Podnositelji pravnih lijekova	Osnovan pravni lijek	Postotak (%)
Okrivljenik	2 (od 42)	4,76 %
Osuđenik	2 (od 6)	33,33 %
Državni odvjetnik	4 (od 13)	30,77 %

6.3.1. Analiza (ishoda) žalbi koju podnose okrivljenici

Polazište analize žalbi koju podnose okrivljenici gdje postavljaju prigovor na radnju prepoznavanja, jesu *žalbene osnove* na koju se ovlaštenici pozivaju. Tu se zapravo nalazi najveći dio odgovora na gore navedene porazne rezultate takvih žalbi. Postoje dvije glavne žalbene osnove na koju se pozivaju žalitelji, a to su *bitne povrede odredaba kaznenog postupka* i *pogrešno i nepotpuno utvrđeno činjenično stanje*. Kod prve spomenute žalbene osnove zapravo se misli na nezakonitost dokaza, na nezakonito prepoznavanje, i u smislu same provedene dokazne radnje, kao i na sami zapisnik proistekao iz takve nezakonito provedene radnje prepoznavanja. Notorno je da se u takvim žalbama smjera na izuzimanje iz spisa dokaznih radnji

prepoznavanja nakon što se proglase nezakonitim budući da su uvijek u pravilu rezultati provedenih prepoznavanja nepovoljni za okrivljenike. Druga žalbena osnova pretpostavlja pitanje ispravnosti utvrđenih činjenica u samome kaznenom postupku, i tu se misli prvenstveno na pitanje ocjene vjerodostojnosti samih dokaza, a u ovom kontekstu, pitanje vjerodostojnosti provedene radnje prepoznavanja. Da li onaj tko cijeni provedeno prepoznavanje, treba pokloniti vjeru rezultatima, ili pak ne?

Provedenom analizom žalbi koju podnose okrivljenici gdje postavljaju prigovor na radnju prepoznavanja, detektirano je *četiri skupine sudskih odluka*, koje će se opisati u narednom dijelu, i to redosljedom po svojoj zastupljenosti, počevši od najbrojnijih.

Tablica 5: Četiri skupine sudskih odluka u kojima se odlučuje temeljem podnošenja žalbi

Četiri skupine sudskih odluka	Udjeli odluka (42)	Postotak (%)
Izdvajanje dokaza	24	57,14 %
Prava obrane	6 (9)	14,29 % (21,43 %)
Činjenično stanje	7	16,66 %
Pogrešno svrstavanje u radnju prepoznavanja	5	11,9 %

6.3.1.1. Sudske odluke o žalbama protiv rješenja o (ne)izdvajanju dokaza

Provedena analiza sudskih odluka VSRH je pokazala da žalitelji (okrivljenici), no tu se dakle prvenstveno misli na procesne pomoćnike u kaznenom postupku u osobi branitelja, „miješaju“ gore navedene dvije žalbene osnove.

Naime analizom sudskih odluka je utvrđeno da od sveukupno 42 žalbe u promatranom periodu, najviše otpada na pogrešno pozivanje pravne osnove za žalbu, i to je prisutno kod 24 žalbe, a što

čini ukupno 57,14 %. Radi se o tome da se žalitelji pozivaju na pogrešno pravnu osnovu prilikom podnošenja žalbi protiv rješenja o (ne) izdvajanju dokaza, i to pozivajući se na počinjene bitne povrede odredaba kaznenog postupka, nakon čega Sud utvrđuje da nema govora o nikakvim nezakonitostima na koje upiru žalitelji, već se radi o pitanju ocjene vjerodostojnosti (prepoznavanja), dakle o žalbenoj osnovi koja se odnosi na *pogrešno i nepotpuno utvrđeno činjenično stanje*. S obzirom na to da je Zakonom o kaznenom postupku regulirano da je *jedino raspravni sud nakon provedene rasprave u nadležnosti utvrđivati vjerodostojnost dokaza izvedenih na raspravi*, sve žalbe odreda su odbijene kao pravno neosnovane budući da podnositelji podnose žalbe protiv rješenja o (ne) izdvajanju dokaza prije provedene rasprave. Zašto se u tolikoj mjeri žalitelji pozivaju na neosnovane prigovore nezakonitosti provedenih radnji prepoznavanja i proisteklih zapisnika o prepoznavanju? Autor završnog rada smatra da se uz nerazumijevanje problema, jedan dio mogu svakako ubrojiti razlozi oportunističke prirode, dakle na pokušaje branitelja da se podnošenjem žalbi protiv rješenja, prije započete rasprave izuzmu iz spisa takvi inkriminirajući dokazi.

Uzimajući u obzir o kakvim prigovorima je riječ, a imajući na umu rezultate empirijskih istraživanja na području kognitivne psihologije o čemu je u prijašnjim poglavljima bilo više riječi, stječe se dojam da su takvi pokušaji legitimni, no da i zaista nedostaje jedan svojevrsan filter u (pred)kaznenom postupku koji bi bio brana da u raspravu ne ulaze i više nego dvojbeni dobiveni rezultati provedenih dokaznih radnji prepoznavanja.

Konkretno radi se o žalbama u kojima se od strane žalitelja problematizira sljedeće:

- a) kontaminiranost prepoznavanja (prije radnje prepoznavanja su se svjedoku pokazivale fotografije okrivljenika, zatim nakon počinjenog spornog događaja, a prije provođenja radnje svjedok je vidio okrivljenika u policijskoj ustrojstvenoj jedinici i sl.),
- b) „markiranti“ na liniji su se razlikovali po fizičkom izgledu (i/ili odjeći) od okrivljenika,
- c) tvrdnja obrane da je svjedok bio pod sugestibilnim utjecajem medija, treće osobe, državnog odvjetništva radi sklopljene nagodbe i sl.,
- d) broj pokazanih osoba na liniji,
- e) proceduralni propusti da nije sačinjena snimka dokazne radnje prepoznavanja, zatim da u zapisniku nije navedeno da je prepoznavanju bio nazočan branitelj okrivljenika, ili se nije potpisao na zapisnik i sl.,

- f) duži protek vremena od spornog događaja do provedene radnje prepoznavanja,
- g) razlika u opisu počinitelja djela koji je naveo svjedok sa opisom okrivljenika koji je pokazan na prepoznavanju od strane istog svjedoka

Najkraće rečeno, radi se o tome da gore pobrojani prigovori žalitelja kojim analizira dokaznu radnju prepoznavanja, u svojoj biti ulaze u ocjenu dokaza („vjerodostojnost dokaza“ kako to učestalo u svojim sudskim odlukama navodi VSRH), a što je u nadležnosti *raspravnog suda* nakon provedene rasprave, dok VSRH kao drugostupanjski sud, ali i niži, prvostupanjski sudovi u ovom stadiju postupka nisu ovlašteni za to.

Isto tako, iz prethodno pobrojanog, sasvim je izvjesno i moguće, a tomu svjedoči i domaća sudska praksa, da policijski istražitelj koji je zaprimao kaznenu prijavu od oštećenika/svjedoka za primjerice počinjeno kazneno djelo razbojništva, pokaže fotografiju mogućeg počinitelja djela, budućeg okrivljenika (tijekom zaprimanja događaja odnosno tijekom vođenja u kriminalistički album poznatih počinitelja), zatim da taj isti istražitelj vodi radnju prepoznavanja i sastavlja liniju za prepoznavanje u kojoj okrivljenik bude svojim fizičkim izgledom (i/ili odjećom) upadljivo različit od „markiranata“, nakon čega taj isti okrivljenik bude prepoznat tijekom radnje prepoznavanja od strane svjedoka. Po mišljenju autora završnog rada, takvom zapisniku o prepoznavanju nema mjesta u stadiju rasprave na raspravnom sudu, odnosno da se cijeni tijekom dokaznog postupka kao dokaz i nakon provedene rasprave. Treba osvijestiti da se radi o delikatnom problemu gdje su neka od rješenja ponuđena u prethodnim poglavljima, te se zbog repetitivnosti neće opet navoditi. Naime, kako je to već prethodno rečeno, temeljem važećih odredbi ZKP-a donesene sudske odluke VSRH u ovoj fazi kaznenog postupka ne ulaze u pitanje vjerodostojnosti već se to cijeni u stadiju rasprave na raspravnom sudu. U ovoj fazi postupka gdje su sve od reda žalbe, u dijelu koje se odnose na radnju prepoznavanja i gdje je to žalitelj problematizirao, proglašene neosnovane, *ispitivala se isključivo njihova zakonitost odnosno nezakonitost*. Pri toj ocjeni, Sud se rukovodi(o) sa dva mjerila: da li se radi o nezakonitom dokazu *ex lege* ili nezakonitom dokazu *ex judicio*

U prvom slučaju primarno su zastupljeni proceduralni propusti na koje se pozivaju žalitelji, u vidu propusta da provedena dokazna radnja prepoznavanja nije fotografirana, odnosno da nije o tome sačinjena snimka kako je propisano ZKP-om, nisu stavljeni svi potpisi na zapisnik o

prepoznavanju. Međutim u „ex lege“ nezakonite dokaze se uvrštavaju samo oni dokazi koji su izričito propisani u smislu odredbe čl. 10. st. 2. t. 3. ZKP-a, te je u ovom smislu taj kriterij izrazito restriktivan.

U drugom slučaju, radi se o znatno širem tumačenju pitanja nezakonitih dokaza, te u „ex judicio“ nezakonite dokaze ubrajamo dokaze koji bi bili pribavljeni kršenjem Ustavom, zakonom ili međunarodnim pravom propisane zabrane mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja, odnosno koji bi bio pribavljen povredom Ustavom, zakonom ili međunarodnim pravom zajamčenih prava obrane, prava na ugled i čast, te prava na nepovredivost osobnog i obiteljskog života.

6.3.1.2. Sudske odluke u kojima se odlučuje po pitanju prava na obranu okrivljenika

Druga po redu, gledano po zastupljenosti sudskih odluka jesu odluke gdje se temeljem žalbi koju podnose okrivljenici, odlučuje po pitanju prava na obranu okrivljenika, te je tu stvar nešto složenija. Od sveukupno 42 žalbe u promatranom periodu, u ovoj skupini je prisutno 6 žalbi odnosno sveukupno 9 žalbi budući da se u tri žalbe iz prethodne skupine, žalitelj poziva u jednom dijelu i na povrijeđeno pravo na obranu okrivljenika, a što čini sveukupno 21,43 %.

Ovdje ne govorimo, kao što je to bio slučaj u prethodnoj skupini sudskih odluka da se žalitelji pozivaju na pogrešnu pravnu osnovu za žalbu s obzirom na to da je zorno vidljivo da se žalitelji pozivaju o počinjenim *par excellence* (eventualnim) bitnim povredama odredaba kaznenog postupka. Isto tako, notorno je da se kod pozivanja prava na obranu u žalbama, odnosno na povrede (kršenje) toga prava, misli na formalnu obranu, dakle obranu uz stručnu pomoć branitelja (materijalna obrana podrazumijeva da se okrivljenik sam brani).

Sumirajući navedene sudske odluke u kojima Sud vrši ocjenu postavljenih prigovora od strane žalitelja na povredu prava na obranu, može se zaključiti da najviše prigovora ide u smjeru pozivanja na institut obvezne obrane (4 žalbe). Navedene žalbe su sve odbijene kao neosnovane s obzirom na to da su pogrešno tumačile odredbe čl. 66. ZKP-a koje propisuju navedeni institut obvezne obrane. U dvije žalbe žalitelj pogrešno tumači početak kaznenog postupka koji započinje pravomoćnošću rješenja o provođenju istrage, a koji trenutak je pravno odlučan u kontekstu navedene odredbe zajedno sa ostalim elementima gdje se taksativno navode pravne

situacije u kojima se aktivira navedeni institut (I Kž 515/16-4 od 24.10.2016. i I Kž 223/17-4 od 25.04.2017.).

U jednoj žalbi se okrivljenik poziva na izdvajanje kao nezakonitog dokaza zapisnika o prepoznavanju, tvrdeći u svojoj žalbi da je okrivljenik koji je vršio radnju prepoznavanja morao imati branitelja po službenoj dužnosti. Pri tome žalitelj ispravno upućuje da ako prepoznavanje obavlja okrivljenik, treba postupiti sukladno čl. 273. ZKP-a, koji u st. 4. propisuje obvezu tijela koje provodi radnju na postupanje sukladno čl. 66. u kojem se propisuje navedeni institut. Međutim, nijedan od uvjeta obvezne obrane taksativno navedenih u čl. 66. st. 1. ZKP-a se ne odnosi na konkretnu pravnu situaciju (I Kž-U 9/17-4 od 14.02.2017.).

U četvrtoj posljednjoj žalbi gdje se problematizira obvezna obrana, žalitelj navodi da su zapisnici o prepoznavanju nezakoniti budući da prilikom provođenja prepoznavanja, okrivljenik nije imao branitelja po službenoj dužnosti, a nesposoban je sam se braniti. U konkretnom slučaju radi se o okrivljeniku koji boluje od trajne duševne bolesti, paranoidne shizofrenije, no aktualno raspravno sposoban sa poslovnom sposobnošću. VSRH odbija žalbu u tome dijelu citirajući odredbe čl. 66. st. 1. t. 1. ZKP-a gdje je propisana aktivacija obvezne obrane, u slučaju da se okrivljenik sam ne može braniti, od prvog ispitivanja do pravomoćnog završetka postupka, a što ne obuhvaća konkretnu radnju prepoznavanja (I Kž 35/16-7 od 01.03.2016.).

Jedna žalba se posebno osvrće i postavlja pitanje prava na obranu u smislu provedbe Direktive 213/48/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2013. o pravu na pristup branitelju, a koja je na snazi u RH od 27. studenog 2016. godine. Odredbe navedene Direktive su iznimno značajne (uz dva druga pravna izvora; Ustav RH i Europsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda) budući da jamče pravo na branitelja u vidu dužnosti stvarnog omogućavanja okrivljeniku pristupa branitelju pri provođenju pojedine postupovne radnje. Pri tome pouka o pravima ima jasnu funkciju da okrivljeniku bude jasno i na njemu razumljiv način upozoren da ima pravo na branitelja. Međutim u ovom konkretnom slučaju, žalitelj pogrešno i nepravilno tumači Direktivu u smislu da okrivljenik primjenjujući odredbe navedene Direktive mora imati branitelja, a što nije smisao, osim ako se ne radi o obveznoj obrani i primijeni iz čl. 66. ZKP-a, za što u predmetnoj žalbi nisu ispunjeni uvjeti. Okrivljenik je u konkretnom postupanju bio pravilno upozoren o pravu na branitelja, nakon čega se toga prava usmeno i pismeno odrekao,

dok nema podataka da odricanje nije bilo dragovoljno i nedvosmisleno (Kžm 13/2018-4 od 10.05.2018.).

U dvije žalbe, VSRH je donio rješenja iz kojih je vidljivo da žalitelji u svojim podnijetim žalbama pogrešno i nepravilno tvrde kako okrivljenici prije započinjanja radnje prepoznavanja nisu bili upoznati o svojim pravima, dakle i na pravo na branitelja, te je utvrđeno kako je okrivljenicima u obje žalbe uručena pouka o pravima prije prepoznavanja, te da im nije bilo povrijeđeno okrivljenikovo pravo na obranu prilikom poduzimanja radnje prepoznavanja. No isto tako (s obzirom na to da su potonja dva rješenja napisana prije stupanja na snagu gore navedene Direktive) u oba rješenja je napomenuto sve i da pouka o pravima nije predana okrivljenicima prije obavljanja radnje prepoznavanja, odnosno da je i došlo do propusta u pravovremenoj predaji pouke o pravima okrivljenika, ni tada ne bi bila radnja prepoznavanja činila nezakoniti dokaz budući da niti jednom odredbom ZKP-a nije propisano da bi tada pribavljen dokaz bio nezakonit u smislu odredbe čl. 10. navedenog Zakona (I Kž 759/13-6 od 14.09.2016. i I Kž 649/15-4 od 10.12.2015.).

Ostale su za analizu preostale dvije žalbe unutar promatrane skupine, a koje su također odbijene kao neosnovane. Radi se o pozivanju žalitelja na povrijeđeno pravo na branitelja koji nije bio prisutan na dokaznoj radnji prepoznavanja. Sud za obje žalbe istovjetno argumentira te ih odbija kao neosnovane na način da okrivljenici koji su bili objekt prepoznavanja, nisu trebali imati branitelja, niti im je trebala biti uručena pouka o pravima prije provođenja prepoznavanja (mada je pravna situacija kod obje žalbe takva da su bile prethodno uručene pouke o pravima, i to prilikom uhićenja okrivljenika). Za napomenuti je da Sud u svojim obrazloženjima rješenja odlučujući o navedenim dvjema žalbama, podcrtava da su radnje prepoznavanja provedene prije stupanja na snagu gore spomenute Direktive 213/48/EU (I Kž 81/17-4 od 22.03.2017. i Kžm 22/2017-5 od 06.07.2017.).

Zaključno se može reći da se u osnovi, u ovoj (drugoj) skupini sudskih odluka, problematiziraju od strane žalitelja dva pitanja koja treba jasno razdvojiti. Prvo pitanje ide u smjeru pozivanja na institut obvezne obrane, odnosno na njegovo nepoštivanje tj. kršenje u postupku, dok se drugo pitanje odnosi na pitanje prava na obranu okrivljenika u generalnom smislu, dakle na kršenje navedenog prava u postupku. Što se tiče instituta obvezne obrane, domaća sudska praksa tj. rješavanje VSRH u navedenim kaznenim predmetima je poprilično jasna i nedvosmislena s

obzirom na to da navedeni institut počiva na primjeni čl. 66. ZKP-a u kojem su precizno, taksativno pobrojani razlozi, uvjeti za aktivacijom spomenutog instituta. U svim analiziranim sudskim odlukama je utvrđeno da žalitelj pogrešno tumači navedenu odredbu kojom se primjenjuje institut obvezne obrane odnosno tumači je „u širem smislu“, a ne restriktivno kako bi upravo trebalo biti tumačenje navedene odredbe budući da je to očito bio *ratio legis* zakonopisca. Ovdje se dakle radi o obveznoj obrani, a ne o pravu na obranu koju žalitelj brka u pojedinim žalbama.

Stvar je nešto složenija kada govorimo o pitanju prava na obranu okrivljenika u generalnom smislu, a u kontekstu provođenja dokazne radnje ispitivanja. Konzumacija navedenog prava podrazumijeva uručenje pouke o pravima okrivljeniku u kojima je okrivljenik, između ostalih obavijesti i, jasno upozoren da ima pravo na branitelja, te se tu nalazi „kamen spoticanja“ u analiziranim sudskim odlukama s obzirom na to da žalitelji u svojoj suštini problematiziraju situacije da okrivljenicima nisu bile prethodno uručene pouke o pravima tj. prije provođenja dokazne radnje prepoznavanja. U razmatranim sudskim odlukama, Sud je zauzimao stajalište da okrivljenicima nije trebala biti uručena pouka o pravima prije provođenja prepoznavanja, odnosno i u slučaju da je i došlo do propusta u pravovremenoj predaji pouke o pravima okrivljenika, ni tada ne bi bila radnja prepoznavanja činila nezakoniti dokaz u smislu odredbe čl. 10. ZKP-a. Međutim, isto tako treba reći da je u pojedinim sudskim odlukama, gdje se takve pravne situacije problematiziraju, napomenuto da su se osporavana prepoznavanja vršila prije primjene gore spomenute Direktive 2013/48/EU, koja je na snazi u RH od 27.11.2016., a da su u hrvatski pravni sustav uredbe navedene Direktive transponirane izmjenom ZKP-a (NN 70/17) koji je stupio na snagu 28.07.2017. Navedenom implementacijom su riješene moguće dvojbene situacije u kontekstu dokazne radnje prepoznavanja s obzirom na to da u slučaju kada je predmet prepoznavanja okrivljenik, novelirani Zakon eksplicite upućuje da u odnosu na okrivljenika (kada je objekt prepoznavanja) dolazi do primjene odredbi iz čl. 273. koje se odnose na pravo na branitelja usporedno kao i kod (prvog) ispitivanja okrivljenika.

Stajalište autora ovog završnog rada, kada govorimo o uručanju pouke o pravima okrivljeniku, je da su donijete dvojbene sudske odluke, odnosno preciznije iznijeta dvojbena pravna stajališta, s obzirom na to da nije bilo primjene postupovnih odredbi u cjelovitom smislu. Naime, provođenje svih problematiziranih dokaznih radnji prepoznavanja je bilo u vrijeme važenja čl. 239. ZKP-a

koji u sebi ima imperativnu odredbu, te se sastoji u tome da se između taksativno pobrojanih situacija nalazi i pravna situacija gdje se navodi da se okrivljeniku *mora* uručiti pisana pouka o pravima uz nalog o provođenju prepoznavanja.

Tim više što se dalje u odredbi precizira da je tijelo koje vrši postupovnu radnju *dužno* provjeriti da li je okrivljeniku zaista i uručena pouka o pravima, a ukoliko nije, da se ima ista uručiti okrivljeniku, te je time intencija zakonopisca i više nego očita. Dakle, omogućiti okrivljeniku stvarnu mogućnost formalnoj obrani odnosno pristup i prisustvo branitelja ukoliko to okrivljenik želi ostvariti. Nepoštivanje navedene odredbe, po sudu autora rada zasigurno krši pravo na obranu pri navedenoj postupovnoj radnji, te bi se u tim slučajevima trebalo raditi o nezakonitim dokazima u kontekstu radnje prepoznavanja i zapisnika koji je proistekao navedenim prepoznavanjem.

6.3.1.3. Sudske odluke u kojima se optuženik protiv osuđujućih prvostupanjskih presuda poziva na pogrešno i nepotpuno utvrđeno činjenično stanje

U trećoj skupini sudskih odluka odlučuje se temeljem žalbi koju podnose optuženici protiv prvostupanjskih presuda Županijskih sudova zbog pogrešnog i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja. Od sveukupno 42 žalbe u promatranom periodu, u ovoj skupini je prisutno 7 žalbi, a što čini sveukupno 16,66 %. Unutar ove skupine sudskih odluka nalaze se i jedine dvije sudske odluke u kojima se prihvaćaju žalbe u dijelu u kojem se odlučuje o provedenim radnjama prepoznavanja.

U preostalih pet sudskih odluka žalbe optuženika se ne prihvaćaju te se odbijaju kao neosnovane. Osuđujuće prvostupanjske presude su se bezuspješno osporavale, te se potvrđuju prvostupanjske presude.

- u dva kaznena predmeta osporavali su se rezultati provedenih prepoznavanja u kojima su optuženici sa sigurnošću prepoznati od strane svjedoka, na način da su svjedoci obrane pružali alibi optuženicima, koji su od strane Suda ocijenjeni kao pristrani tj. neuvjerljivi (I Kž 434/15-4 od 14.01.2016. i I Kž 16/15-11 od 27.03.2018.),
- u dva kaznena predmeta optuženici osporavaju zaključke prvostupanjskih sudova o vjerodostojnosti prepoznavanja od strane svjedoka u kojima su optuženici sa sigurnošću

prepoznati, no VSRH odbija žalbe kao neosnovane budući da su rezultati prepoznavanja u suglasju sa ostalim materijalnim dokazima (I Kž 230/2018-6 od 12.11.2020. i I Kž 229/2019-4 od 23.07.2019.),

- u jednom kaznenom predmetu optuženik opravdano problematizira dokaznu vrijednost obavljenog prepoznavanja u kojem oštećenica, tada u dobi od osam godina nakon višekratnih bezuspješnih prepoznavanja izdvaja sa 50 %-tnom sigurnošću optuženika kao počinitelja djela, međutim Sud potvrđuje osuđujuću prvostupanjsku presudu povezujući prepoznavanje sa ostalim materijalnim dokazima koji nedvojbeno upućuju na optuženika kao počinitelja djela (Kžm 15/2016-7 od 17.05.2018.)

Dvije sudske odluke u kojima se prihvaćaju žalbe u dijelu u kojem se odlučuje o provedenim radnjama prepoznavanja:

Prva sudska odluka kojom se ukida prvostupanjska presuda, te se predmet upućuje sudu prvog stupnja na ponovno suđenje i odluku. VSRH je ocijenio da iako je oštećenica sa sigurnošću prepoznala optuženika i nema motiva lažno teretiti - prepoznavanje oštećenice je jedini, odlučujući dokaz za donošenje osuđujuće presude, koji je potrebno detaljnije ocijeniti zajedno sa drugim raspoloživim dokazima (Kžm 3/2019-8 od 23.05.2019.).

U drugoj sudskoj odluci se utvrđuje da se prvostupanjska presuda temelji na nezakonitom dokazu, čime je počinjena bitna povreda odredaba kaznenog postupka. Radi se o tome da su u spisu predmeta ostali cjeloviti zapisnici o prepoznavanju koji su sadržavali dijelove za koje je prethodno bilo pravomoćno odlučeno da će se izdvojiti, a na raspravi je tijekom dokaznog postupka, prvostupanjski sud pročitao dokumentaciju iz spisa, između ostalog i cjelovite zapisnike o prepoznavanju. Naloženo je da se u ponovljenom postupku, pred potpuno izmijenjenim vijećem ponovno provede rasprava na kojoj će se izvesti raspoloživi dokazi, po potrebi i čitanje spornog zapisnika o prepoznavanju, ali bez izdvojenih dijelova (I Kž 548/16-4 od 16.11.2016.).

U razmatranoj skupini se odlučivalo povodom žalbi optuženika u kojima su se presude napadale po osnovi vjerodostojnosti provedene dokazne radnje prepoznavanje, te se ovdje u suštini radi o osporavanoj „kvaliteti“ prepoznavanja tj. provedenog dokaza u tome smislu. Izuzetak predstavlja tek jedna, potonja sudska odluka gdje se utvrdilo da se prvostupanjska presuda temelji na

nezakonitom dokazu (dakle nije se radilo o ocjeni vjerodostojnosti), a koja je svrstana u ovu skupinu iz pragmatičnih razloga budući da je i u ovoj sudskoj odluci optuženik ustao žalbom protiv osuđujuće prvostupanjske presude.

Provedenom analizom sudskih odluka koje se nalaze u ovoj skupini može se zaključiti da VSRH, kao drugostupanjsko tijelo vrednuje dokazne radnje prepoznavanja u relaciji sa ostalim dokazima koji su izvedeni na raspravi. Ovdje *nije ključno* da su svjedoci (oštećenici) koji su vršili prepoznavanje sa potpunom sigurnošću odnosno bez ikakve dvojbe prepoznali optuženika, nego ono bitnije, da li rezultati provedenih radnji prepoznavanja korespondiraju, u cjelini, zajedno sa ostalim provedenim dokazima. Ukoliko je odgovor potvrđan, Sud potvrđuje prvostupanjsku presudu.

6.3.1.4. Sudske odluke u kojima žalitelj pogrešno svrstava provedene određene radnje pod dokazne radnje prepoznavanja

Od sveukupno 42 žalbe u promatranom periodu, u ovoj skupini je prisutno 5 žalbi, a što čini ukupno 11,9 %. Zajednički nazivnik i razlog zbog kojeg su žalbe svrstane u ovu skupinu jest taj što okrivljenici u svojim žalbama pokušavaju određene radnje u (pred)kaznenom postupku podvesti pod dokazne radnje prepoznavanja, a što u svojoj suštini nisu, a sa ciljem da se izdvoje iz spisa kao nezakoniti dokazi s obzirom na to da nisu provedene u skladu sa zadanom procesnom formom opisanom u čl. 301. ZKP-a.

Žalitelji u dvije žalbe problematiziraju svjedočke iskaze koji su provedeni na raspravi. Na jednoj je raspravi svjedok prepoznao okrivljenika na jednoj od pokazanih fotografija, dok je u drugom kaznenom predmetu svjedoku tijekom rasprave pokazan pištolj, a koji je svjedok prepoznao. Obje žalbe su odbijene u dijelu u kojem se svjedočke iskaze stavlja u gore navedeni kontekst kao nezakonite dokaze, obrazlažući kako se svjedočki iskazi na raspravi podliježu ocijeni vjerodostojnosti kao i svaki drugi izvedeni dokaz. Pri tome VSRH napominje da su ovako provedeni iskazi dopušteni, no da nemaju jednaku dokaznu snagu budući da nisu provedeni samostalno u zadanoj procesnoj formi dokazne radnje prepoznavanja (I Kž 507/2017-4 od 18.10.2017. i I Kž 56/2021-4 od 21.04.2021.).

U jednoj žalbi okrivljenik upire na nezakonitost djelatnika policije koji su nakon izvršenog pregleda videonadzornog sustava prepoznali počinitelja djela, a što je dovelo do uhićenja istoga i ispitivanja okrivljenika. Žalitelj sugerira da gore navedeni pregled navedene snimke od strane djelatnika policije predstavlja nezakonit dokaz budući da navedeno postupanje policije predstavlja izvršenu radnju prepoznavanja koja nije u skladu sa zakonskim odredbama o prepoznavanju iz čl. 301. ZKP-a. Isto tako, da je potrebno izdvojiti iz spisa i ispitivanje okrivljenika (snimku i zapisnik) kao tzv. plodove otrovne voćke. Sud navedenu žalbu odbija kao neosnovanu navodeći da je jasno kako nema govora o tome da je provedena dokazna radnja prepoznavanja, već da je riječ o postupanju policije u cilju pronalaska počinitelja kaznenog djela koje se progoni po službenoj dužnosti u sklopu policijskih izvida, a u smislu čl. 207. ZKP-a (I Kž 3/2020-4 od 23.01.2020).

Žalitelj u fazi istrage ustraje da se iz spisa izdvoje službene zabilješke o obavijesnim razgovorima budući da je tijekom obavijesnog razgovora pokazana fotografija na kojoj se nalazio okrivljenik, te da su time policijski službenici provele nezakonitu radnju prepoznavanja, kao i to da je pokazivanjem fotografije okrivljenika kontaminirano sjećanje budućih svjedoka. Sud navedenu žalbu odbija kao neosnovanu navodeći da nije provedena dokazna radnja prepoznavanja, već da službene zabilješke uopće nisu nikakvi dokazi, služe kao ocjena za postojanje osnovane sumnje kao uvjeta za provođenja istrage koje će se ionako izdvojiti iz spisa u slučaju podizanja optužnice. Vezano za moguću kontaminiranost svjedoka, Sud upućuje da navedeno ocjenjuje raspravni sud, a ne sudac istrage u ovoj fazi postupka (I Kž 464/2017-4 od 03.10.2017).

Posljednja žalba u ovoj skupini u dijelu koje se tiče prepoznavanja, upire na nezakonitost zapisnika o ispitivanju svjedoka argumentirajući to činjenicom da su tijekom ispitivanja svjedocima bile pokazivane fotografije okrivljenika. Žalitelj tvrdi da je time provedena radnja prepoznavanja bez poštivanja odredbi iz čl. 301. ZKP-a koja propisuju procesna pravila. Sud u tome dijelu žalbu odbija kao neosnovanu, da nema govora o tome da je obavljena radnja prepoznavanja već da pokazivanje fotografija prilikom ispitivanja svjedoka može imati značaj prilikom ocjene vjerodostojnosti koju obavlja raspravno vijeće (Kž-rz-6/2017-4 od 24.10.2017).

6.4. Sudske odluke u kaznenim predmetima u kojima je jedini relevantan dokaz provedena radnja prepoznavanja

Ovo je jedno od ključnih pitanja u završnom radu, te rezultati provedenog istraživanja impliciraju da bi se ovdje nalazio razlog da u RH nije poznat niti jedan slučaj osuđivanja nedužne osobe na temelju pogreške u prepoznavanju. Naime, analizirajući predmetne sudske odluke uočena je određena dosljednost prilikom odlučivanja od strane VSRH u kaznenim predmetima u kojima je jedini relevantan dokaz provedena radnja prepoznavanja. Navedena dosljednost se sastoji u sljedećem: od strane Suda nije donijeta niti jedna nepovoljna sudska odluka u odnosu na optuženika u slučaju kada se radi o provedenoj radnji prepoznavanja kao jedinom relevantnom dokazu na kojem bi se temeljila (eventualno) donesena osuđujuća presuda. Izdvojeno je ukupno 6 takvih donesenih sudskih odluka, te se u svim takvim pravnim situacijama radi o stadiju kaznenog postupka gdje *državni odvjetnik podnosi žalbu* protiv prvostupanjskih presuda županijskih sudova, nakon čega su sve odreda žalbe odbijene kao neosnovane te se potvrđuju prvostupanjske presude. U ovoj skupini nalazi se i jedna sudska odluka koja je bila prethodno spomenuta u prethodnoj analizi, svrstana u (treću) skupinu sudskih odluka u kojima se optuženik protiv osuđujućih prvostupanjskih presuda poziva na pogrešno i nepotpuno utvrđeno činjenično stanje, kao jedna od jedine dvije sudske odluke u kojima se prihvaćaju žalbe *od strane optuženika* u dijelu u kojem se odlučuje o provedenim radnjama prepoznavanja. U potonjoj sudskoj odluci, optuženik ustaje žalbom protiv prvostupanjske presude koja se prihvaća od strane VSRH (broj Kžm 3/2019-8 od 23.05.2019.), te se ukida prvostupanjska presuda.

Bitno je istaći da za VSRH *nije relevantno* da li se radi o prepoznavanju u kojem je svjedok sa potpunom sigurnošću prepoznao okrivljenika, ili se obavljeno prepoznavanje može cijeniti kao dvojbeno po pitanju kvalitete odnosno ispravnosti prepoznavanja (dakle kada se radi o upitnoj vjerodostojnosti prepoznavanja). U svim slučajevima Sud *traži potvrdu* sa ostalim provedenim dokazima. Rezultati dobiveni provedenom analizom ohrabruju kao jedna svojevrsna „protuteža“ činjenici da nije pronađena niti jedna sudska odluka u razmatranom periodu od šest godina od strane VSRH u kojoj se prihvatila žalba od strane okrivljenika, u dijelu gdje su navedeni ovlaštenici postavljali prigovor na provedenu radnju prepoznavanja, a o čemu je bilo govora ranije u prethodnim analizama. Dakle „protuteža“ tome da domaća sudska praksa nerijetko bilježi u najmanju ruku, dvojbeno provedene dokazne radnje prepoznavanja, a čiji

rezultati ulaze u fazu rasprave. Radi se o tome da Sud izrazito kritički i pažljivo cijeni rezultate provedenih radnji prepoznavanja u slučajevima kada su jedini, odlučujući dokaz za osuđujuću presudu. Promatrane sudske odluke u ovome potpoglavlju pokazuju da ukoliko nema ostalih (materijalnih i/ili personalnih) dokaza koji potvrđuju provedenu radnju prepoznavanja kojom se inkriminira optuženika, u tome slučaju nema niti osude optuženika. U tome kontekstu, kao što je to već ranije bilo rečeno, za Sud je irelevantno da li je svjedok koji je prepoznao optuženika u potpunosti siguran u svoje prepoznavanje odnosno da li se obavljeno prepoznavanje može cijiniti kao dvojbeno u vidu vjerodostojnosti; u svim slučajevima VSRH inzistira (u analiziranim sudskim odlukama razmatranog perioda) na suglasju sa ostalim dokazima u provedenom postupku.

Tablica 6: Sudske odluke u kojima je jedini relevantan dokaz provedena radnja prepoznavanja

Sudske odluke u kojima je jedini relevantan dokaz provedena radnja prepoznavanja	Nepovoljna sudska odluka u odnosu na optuženika	Postotak (%)
6	0	0 %

6.5. Zaključak provedenog istraživanja

Može se ponoviti, već prethodno iskazan stav kod provedene analize sudskih odluka u prijašnjem potpoglavlju, a to je da u stadij rasprave ne bi smjeli ulaziti rezultati provedenih radnji prepoznavanja koji mogu biti toliko kompromitirani, do te mjere da to gubi svaki smisao i legitimaciju obavljanja same radnje. Do stadija rasprave bi trebao biti ugrađen svojevrsan filter(i) koji bi onemogućavao da otprilike svaka provedena radnja prepoznavanja ulazi u fazu rasprave ukoliko se ne radi o „*ex lege*“ odnosno „*ex judicio*“ nezakonitim dokazima. Ono što je najočitiije i odakle bi trebalo krenuti jest ispraviti svojevrsnu „podnormiranost“ u regulaciji provedbe dokazne radnje prepoznavanja unutar ZKP-a, s obzirom na to da se prepoznavanje sumarno razrađuje u svega par članaka navedenog Zakona. Provedba dokazne radnje prepoznavanja nije normirana sustavno i metodično, niti su jasno utvrđena (procesna) pravila pod kojima se

navedena dokazna radnja provodi. Uzimajući u obzir da se radi o iznimno složenoj radnji na koju utječe mnogo čimbenika u pogledu pogrešnog prepoznavanja, potrebno je navedenu dokaznu radnju detaljnije razraditi, te nadopuniti novim (pravnim) rješenjima koja korespondiraju sa preporukama za provođenje radnje prepoznavanja prezentiranim u završnom radu. Koji su kriteriji, ali i dosezi u postupovnim odredbama *de lege ferenda* kojima bi se onemogućavalo izvođenje problematičnih dokaza na raspravi, stvar je rasprave, no svakako mogu poslužiti kao svijetli primjeri, oni iz američkog prava u pojedinim saveznm državama koji su izloženi u prethodnom poglavlju gdje se možda najdalje došlo kada govorimo o partnerstvu znanosti i prava koje je važno za razumijevanje radnje prepoznavanja. Tu svakako treba navesti mogućnost svjedočenja vještaka u ocjenjivanju takvih problematičnih dokaza, dakle stručnih osoba sa polja kognitivne psihologije koji imaju znanja i iskustva na tome području što je bilo prezentirano na primjeru američkog prava. Ustanovljeno je da kod nas nisu zabilježene greške kao u Sjedinjenim Američkim Državama, te bi svakako jedan od razloga bio povezan sa dobivenim rezultatima provedene analize sudskih odluka u kaznenim predmetima u kojima je jedini relevantan dokaz - provedena radnja prepoznavanja. Utvrđeno je kako zasigurno *postoji* određena *svjesnost* o potrebi pažljive i kritičke ocjene prepoznavanja. Navedeno je razvidno u domaćoj sudskoj praksi, s obzirom na to da na VSRH u promatranom periodu ovog istraživanja, ne postoji niti jedna nepovoljna sudska odluka u odnosu na optuženika u slučaju kada se radi o provedenoj radnji prepoznavanja kao jedinom relevantnom dokazu na kojem bi se temeljila (eventualno) donesena osuđujuća presuda.

7. ZAKLJUČAK

Jedan od preduvjeta za potpuno razumijevanje dokazne radnje prepoznavanja jest sagledavanje navedene radnje kroz povijesni razvoj u kontekstu sredstava identifikacije gdje je cilj utvrđivanje identiteta određene osobe. Sami počeci su imali dehumanizirajući karakter odnosno stigmatiziranje osobe kroz sakaćenje i žigosanje (kasnije tetoviranje) koji su imali prvenstveno svrhu kažnjavanja, stigmatiziranja prijestupnika, a tek onda ostvarivanje sekundarnog cilja - lakšeg budućeg identificiranja takvih osoba. Tek se u 19. stoljeću bilježe počeci bitno humanijeg način identifikacije u vidu parade prepoznavanja koja predstavlja preteču današnjoj radnji prepoznavanja u značajno promijenjenom obliku.

Radnja prepoznavanja u kriminalističkoj psihologiji, nezaobilazna je sastavnica s obzirom na to da je razumijevanje psihološke komponente, ključno u kontekstu netočnih prepoznavanja. Psihološka komponenta upućuje na svjesnost o krhkosti ljudskog zapažanja i pamćenja, a potom na izuzetnu podložnost vanjskim utjecajima u vidu raznih sugestija, a o čemu je pisano u ovom završnom radu. Potrebno je uložiti napor na svjesnosti tog problem – to je prvi korak.

S tim u svezi, opisan je opasan utjecaj fenomena „Tunelskog vida“ i njegove pogubne posljedice, a koji je još više podcrtao kako nit vodilja svim dionicima (pred)kaznenog postupka mora biti traganje za istinom, traganje za počiniteljem, a ne traganje za dokazima (među kojima je i radnja prepoznavanja) koji će potkrijepiti „našu teoriju“ što predstavlja veliki izazov. Važnost navedenog fenomena ogledava se u tome što u većoj ili manjoj mjeri negativno pridonosi kao zajednički nazivnik u svim pogrešnim presudama, prisutan je kod svih dionika (pred)kaznenog postupka, i u svim fazama, od zaprimanja događaja, počinjenog kaznenog djela pa sve do odlučivanja u izvanrednim pravnim lijekovima kod osuđenika. Rješavanje ovakvog problema iziskuje posebne napore sistemske prirode koji podrazumijeva ostvarivanje partnerskog odnosa između znanosti i „prava“. Prema analizi sudske prakse ova pojava pristranosti kod istraživanja u našem sustavu je prisutna i vidljiva na primjerima u kojima se linija za prepoznavanje tendenciozno postavlja od strane istražitelja koji vodi radnju prepoznavanja i sastavlja liniju za prepoznavanje u kojoj okrivljenik bude svojim tjelesnim karakteristikama (i/ili odjećom) upadljivo različit od ostalih osoba na liniji (nakon čega taj isti okrivljenik bude prepoznat tijekom radnje prepoznavanja od strane svjedoka). Navedena pristranost je dodatno potkrijepljena u slučaju kada su takvi primjeri u analiziranoj domaćoj sudskoj praksi nadopunjeni i sa prethodnim pokazivanjem fotografije okrivljenika osobi koja vrši prepoznavanje tj. svjedoku od strane istražitelja.

Jedno od rješenja nalazi se u reformi odnosno normiranju hodograma postupanja koji bi se odnosio na provođenje dokazne radnje prepoznavanja gdje bi se inkorporirali „osigurači“ koji bi u što većoj mjeri onemogućavali uvjete za netočna prepoznavanja od strane svjedoka odnosno oštećene osobe, uvažavajući pri tome prvenstveno spoznaje kognitivne psihologije i brojne rezultate eksperimentalnih istraživanja koji predstavljaju putokaz za uspostavljanjem pravnog okvira (partnerski odnos između znanosti i struke). Kao što je prethodno bilo rečeno kod zaključka provedenog istraživanja, potrebno je dokaznu radnju prepoznavanja unutar ZKP-a

sustavno i metodično normirati, te jasno utvrditi procesna pravila pod kojima se navedena dokazna radnja treba provoditi. Imajući u vidu da policijski istražitelji provode prepoznavanja, bilo bi optimalno rješenje da se ujedno i policijsko zakonodavstvo nadogradi u tome području, unutar policijskih propisa čiji bi okvir mogao biti u vidu pravilnika. Bio bi određen normativni okvir u kojem bi se zasebno razradilo odnosno detaljnije propisala radnja prepoznavanja sa aspekta taktike postupanja kriminalističke policije gdje bi bila riješena i organizacijska te logistička pitanja koja su vezana za navedenu radnju.

Iznimno je važno da se preporuke, opisane u ovome radu, iznose kroz edukaciju policijskih istražitelja u vidu prezentiranja što je njihov smisao, te što stoji u pozadini implementacije svake od njih. Preporuke za provođenje radnje prepoznavanja su: prisustvo samo jedne osumnjičene osobe u liniji za prepoznavanje, osumnjičenik se ne smije isticati među ostalim osobama na liniji za prepoznavanje, davanje uputa svjedoku da se počinitelj ne mora nalaziti na liniji za prepoznavanje, upotreba „dvostruko slijepe metode“ prilikom provođenja radnje prepoznavanja i prikupljanje izjave o sigurnosti svjedoka u vrijeme prepoznavanje osobe tijekom same radnje. Isto tako, potrebno je da se o problematičnosti radnje prepoznavanja i „zamki“ koje radnja prepoznavanja osoba nosi, upoznaju odnosno educiraju i drugi dionici kaznenog postupka, dakle i djelatnici državnog odvjetništva i sudstva. Upravo državno odvjetništvo i sudstvo imaju presudan značaj u kontekstu obrađivane teme završnog rada budući da suštinski vode (pred)kazneni postupak u funkciji glavnih subjekata i imaju primat kod utvrđivanja činjenica u postupku.

Ključno je biti izrazito oprezan i kritičan prilikom ocjene nečijeg svjedočenja – prepoznavanja, s obzirom na to da se radi o dokaznoj radnji koja je osim što je iznimno utjecajna prilikom ocjene nečije krivnje, ujedno je i izrazito podložna raznim utjecajima (službenika koje provode radnju prepoznavanja, razgovori sa drugim svjedocima, utjecaj raznih medija i sl.), koji negativno utječu na točnost. Prilikom ocjene točnosti provedene radnje prepoznavanja važno je ne pomiješati, odnosno povezati sigurnost (uvjerenost) svjedoka prilikom odabira osumnjičenika sa linije, sa točnošću dakle da li je to zaista i počinitelj kaznenog djela. Navedeno ima posebnu važnost u situacijama kada je sigurnost (uvjerenost) umjetno povećana pružanjem potvrdne povratne informacije od strane službenika koji vodi radnju prepoznavanja. Kada govorimo o domaćoj sudskoj praksi u okvirima teme završnog rada, možemo se osloniti na rezultate

provedenog istraživanja sudskih odluka sadržanih u posljednjem poglavlju završnog rada koji su prilično razumljivi tj. nedvosmisleni. Domaća sudska praksa dosljedno bilježi da u stadij rasprave, dakle u samo „srce“ i najvažniji, središnji dio kaznenog postupka ulaze sve provedene dokazne radnje prepoznavanja, osim onih prepoznavanja za koje se utvrdi da nisu prošle „test“ zakonitosti odnosno nezakonitosti. Sud ispituje isključivo zakonitost odnosno nezakonitost provedene radnje prepoznavanja, rukovodeći se pri toj ocjeni da li se radi o nezakonitom dokazu *ex lege* ili nezakonitom dokazu *ex judicio*, pozivajući se na čl. 10. ZKP-a, pri tome dodatno argumentirajući da se ocjena vjerodostojnosti ispituje u fazi rasprave budući da je to u *nadležnosti raspravnog suda* nakon provedene rasprave. Stajalište autora rada je da se radi o problematičnom pristupu koji u potpunosti negira rezultate provedenih istraživanja na tome polju, ljudskog pamćenja i zapažanja, no i onome što prethodi i slijedi kod svake dokazne radnje prepoznavanja.

Potvrdu upravo izrečenog možemo pronaći u svakom od napisanih poglavlja ovoga završnog rada u kojima se prepoznavanje promatralo kroz pojedine aspekte. Kao što je već ranije bilo rečeno, do stadija rasprave bi trebao biti ugrađen svojevrsan filter(i) koji bi onemogućavao da otprilike svaka provedena radnja prepoznavanja ulazi u fazu rasprave ukoliko se ne radi o „*ex lege*“ odnosno „*ex judicio*“ nezakonitim dokazima. S obzirom na to da se radi o delikatnoj radnji, brana treba biti postavljena puno prije, zapravo od samog početka, od zaprimanja događaja od strane oštećene osobe/svjedoka o počinjenom kaznenom djelu gdje glavnu ulogu imaju policijski istražitelji. Ono što ohrabruje i što na neki način neutralizira, po sudu autora, upravo iznijeti problematičan pristup, jest činjenica da je provedenom analizom sudskih odluka utvrđeno da ne postoji *niti jedna* nepovoljna sudska odluka u odnosu na optuženika u slučaju kada se radi o *provedenoj radnji prepoznavanja kao jedinom relevantnom dokazu* na kojem bi se temeljila (eventualno) donesena osuđujuća presuda.

Domaća sudska praksa je u navedenim slučajevima pokazala da Sud izrazito pažljivo i kritički cijeni takva prepoznavanja u kaznenim predmetima u kojima je prepoznavanje jedini relevantni dokaz, te ukoliko prepoznavanje nije u suglasju sa ostalim provedenim (materijalnim i/ili personalnim) dokazima, nema niti osuđujuće presude. Ovdje je bitno istaći da je istraživanje domaće sudske prakse u razmatranom periodu pokazalo, da je irelevantno radi li se o

prepoznavanju koje je ocjenjeno kao dvojbeno u vidu vjerodostojnosti ili se radi o prepoznavanju gdje svjedok u potpunosti, sa sigurnošću prepoznaje i izdvaja okrivljenika kao počinitelja djela, koje se prepoznavanje u cjelini može cijeliti kao vjerodostojno. I u jednom i u drugom slučaju, ukoliko izostane potvrda sa ostalim provedenim dokazima, nema osude. Obuhvaćajući sva prethodno napisana poglavlja, izvodi se zaključak da je preduvjet za ispravno razumijevanje dokazne radnje prepoznavanja jest njezino sagledavanje kroz cjelovit pristup koji određuje radnju prepoznavanja kroz prizmu triju sastavnica (kazneno – procesne, kriminalističke i psihološke). Navedene sastavnice međusobno utječu jedna na drugu, fluidne su, te se isprepliću. Pri samome kraju potrebno je odgovoriti da li su (dvije) teze iz uvodnog dijela završnog rada - potvrđene ili opovrgnute. Prema razlozima prikazanim u radu, navedene teze su nedvojbeno potvrđene. Čimbenici koji doprinose netočnom prepoznavanju *moгу* biti umanjeni prilagodbom normativnog uređenja radnje prepoznavanja, a navedeno je zorno vidljivo u onim primjerima ostvarenog partnerskog odnosa između znanosti i struke odnosno u prakticiranju prava u dijelu (pred)kaznenog postupka gdje su spoznaje kognitivne psihologije i istraživanja na tome polju prepoznate i usvojene. Radi se, dakako, o primjerima sadržanim u preporukama za provođenje radnje prepoznavanja koje su detaljno prezentirane u završnom radu. Analogno tome, teza da prepoznavanje *utječe* na točnost utvrđivanja počinitelja u kaznenom postupku dobiva svoj značaj i potvrdu u kaznenom (sudskom) postupku koje je bilo jasno prikazano u završnom radu na primjeru američkog kaznenog prava gdje su prezentirana pravna rješenja kod evaluacije i validnosti provedenih radnji prepoznavanja tijekom kaznenog postupka u kontekstu važnosti prepoznavanja na točnost utvrđivanja počinitelja kaznenog djela.

Uzimajući u obzir sve do sada iznijeto, prijedlog *de lege ferenda* za zaključak završnog rada bilo bi uvrštavanje prethodno opisanih preporuka za provođenje radnje prepoznavanja u legislativni okvir. Generalni zaključak završnog rada sastoji se u sljedećem: partnerstvo znanosti (spoznaje kognitivne psihologije i istraživanja na tome polju) i prava je *conditio sine qua non* kada govorimo o ispravnim i cjelovitim rješenjima glede umanjivanja uzroka koji dovode do pogrešnih prepoznavanja, time dakako i utjecaja netočnih prepoznavanja na utvrđivanje činjenica u kaznenom postupku. Navedeno partnerstvo podrazumijeva uvažavanje svih triju sastavnica koje čine dokaznu radnju prepoznavanja.

POPIS LITERATURE:

Akademski članci i knjige

1. Antonopoulos, G. A., Book Review: Russian Criminal Tattoo: Encyclopaedia Volume III: Danzig Baldaev, Sergei Vasiliev and Alexander Sidorov, London, UK, 2009.

2. Baron, J. i Hershey, J. C., Outcome Bias in Decision Evaluation, *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 54(4), 1988, 569-571.
3. Beattie, J. M., *Crime and the Criminal Courts in England*, Oxford, UK, 1986.
4. Cutler, L. B. i Kovera, M. B., *Evaluating Eyewitness Identification*, Oxford, UK, 2010.
5. Cutler, B. L., Penrod, S. D., *Mistaken identification: The eyewitness, psychology, and the law*, Cambridge, UK, 1995.
6. Davis D., Loftus, E. F., The Dangers of Eyewitnesses for the Innocent: Learning from the Past and Projecting into the Age of Social Media, *New England Law Review*, vol. 46, 2012, 769-809.
7. Derenčinović D. i dr., "Projekti nedužnosti" i naknadna DNK vještačenja u Republici Hrvatskoj – moguća stvarnost ili nedostižna želja, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, vol. 67(3-4), 2017, 373-404.
8. Fazlić, A., Simultano ili sekvencijalno prepoznavanje? Postoji li ispravan odgovor?, *Časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, vol. 16(3-4), 2016, 57-73.
9. Findley, K. A. i Scott, M. S., The Multiple Dimensions of Tunnel Vision In Criminal Cases, *Legal Studies Research Paper Series*, vol. 1023, 2006, 291-397.
10. Fitzgerald, R. J. i dr., The Effect of Suspect-Filler Similarity on Eyewitness Identification Decisions: A Meta-Analysis, *Psychology, Public Policy, and Law*, vol. 19(2), 2013, 151-164.
11. Garrett, B. L., *Convicting the innocent: Where criminal prosecutions go wrong*, London, UK, 2011.
12. Gross, S. R. i dr., Exonerations in the United States 1989 through 2003, *Journal of Criminal Law and Criminology*, vol. 95(2), 2005, 523-560.
13. Hertwig, R. i dr., The Reiteration Effect in Hindsight Bias, *Psychological Review*, vol. 104(1), 1997, 194-202.
14. Karas, Ž., Lučić, A., Netočno prepoznavanje, *Policija i sigurnost*, vol. 19(4), 2010, 500-502.
15. Karas, Ž., Sudska praksa o postupanju redarstvenih vlasti: granice pretrage, neosumnjičena osoba na prepoznavanju, provjera komunikacija, čuvanje uzoraka, *Policija i sigurnost*, vol. 25(3), 2016, 303-312.
16. Kolar-Gregorić, T., Kriminalistička identifikacija osoba, *Krimarak 9*, MUP RH, 2002., 3-5.
17. Kožar, D. i dr., Psihološki i organizacijski aspekti prepoznavanja osoba u liniji za prepoznavanje, *Policija i sigurnost*, vol. 22(2), 2013, 248-257.
18. Loftus, E. i dr., Some Facts About „Weapon Focus“, *Law and Human Behavior*, vol. 11(1), 1987, 55-62.

19. Luus, C. A. E., i Wells, G. L., Eyewitness Identification and the Selection of Distracters for Lineups, *Law and Human Behavior*, vol. 15(1), 1991, 43-47.
20. Marković, T., *Suvremena tehnika istraživanja krivičnih djela*, Zagreb, 1977.
21. Martin, D. L., Lessons About Justice from the “Laboratory” of Wrongful Convictions: Tunnel Vision, the Construction of Guilt and Informer Evidence, *Kansas City Law Review*, 70(4), 2002, 847-864.
22. Medwed, D. S., The Zeal Deal: Prosecutorial Resistance to PostConviction Claims of Innocence, *Boston University Law Review*, vol. 84, 2004, 125-183,
23. Memon, A., i dr., *Psychology and Law: Truthfulness, Accuracy and Credibility*, second edition, Chichester, UK, 2003.
24. Modly, D. i dr., *Uvod u kriminalistiku*, Zagreb, 2014.
25. Morgan, G. i dr., *Visible Bodies: Power, Subordination and Identity in the Eighteenth-Century Atlantic World*, vol. 39(1), 2005, 39-64.
26. Pavišić, B., Modly, D. i Veić, P. *Kriminalistika – knjiga prva, treće izmijenjeno i dopunjeno izdanje*, Zagreb, 2006.
27. Ratkaj, R., Policijski izvidi kaznenih djela s posebnim osvrtom na ispitivanje osumnjičenika de lege ferenda, *Paragraf*, vol. 2(1), 2018, 187-221.
28. Rohith, M. i dr., *Tattoo in forensic science: An Indian perspective*, *Journal of Forensic and Legal Medicine*, vol. 74, 2020, 2-9.
29. Rutledge, J. P., They All Look Alike: The Inaccuracy of Cross-Racial Identifications, *American Journal of Criminal Law*, vol. 28, 2001, 207-227.
30. Savić, D., *Kriminalistički praktikum: kriminalistička istraživanja uz primjenu novog Zakona o kaznenom postupku*, Zagreb, 2011.
31. Schooler, J. W. i Engstler-Schooler, T. Y. Verbal overshadowing of visual memories: Some things are better left unsaid, *Cognitive Psychology*, vol. 22(1), 1990, 36-71.
32. Shapiro P. N. i dr., *Meta-analysis of facial identification studies*, *Psychological Bulletin*, vol. 100(2), 1986, 139-156.
33. Steblay, N. K., *Double-Blind Sequential Police Lineup Procedures: Toward an Integrated Laboratory & Field Practice Perspective*, Minneapolis, USA, 2007.
34. Steblay, N. K., *Maintaining the reliability of eyewitness evidence: After the lineup*, *Creighton Law Review*, vol. 42, 2008, 643-654.

35. Sučić, I., Točnost prepoznavanja počinitelja kaznenih djela: ispitivanje fenomena verbalnog zasjenjivanja, 2011, Doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Zagreb
36. Thompson, S. G., Judicial blindness to eyewitness misidentification, *Marquette Law Review*, vol. 93, 2009, 639-668.
37. Tredoux, C. G. i dr., *Eyewitness Identification*, Encyclopedia of Applied Psychology, San Diego, USA, 2004.
38. Tunnicliff, J. L. i Clark, S. E., Selecting foils for identification lineups: Matching suspects or descriptions, *Law and Human Behavior*, vol. 24, 2000, 231-258.
39. Wells, G. L., Applied Eyewitness-Testimony Research: System Variables and Estimator Variables, *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 36(12), 1978, 1546-1557.
40. Wells, Gary L. i dr., Improving Eyewitness Identifications from Lineups: Simultaneous Versus Sequential Lineup Presentation, *Journal of Applied Psychology*, vol 70(3), 1985, 556-564.
41. Wells, G. L. i dr., The Selection of Distractors for Eyewitness Lineups, *Journal of Applied Psychology*, vol. 78(5), 1993, 835-844.
42. Wells, G. L., Eyewitness identification: Systemic reforms, *Wisconsin Law Review*, vol. 2, 2006, 615-643.
43. Wells, G. L. i dr., Suggestive Eyewitness Identification Procedures and the Supreme Court's Reliability Test in Light of Eyewitness Science: 30 Years Later, *Law and Human Behavior*, vol. 33(1), 2009, 1-24.
44. Wells, G. L., *Eyewitness Identification*, Psychology Publications, vol. 2, 2018, 259-278.
45. Wells G. L. i Bradfield, A. L., "Good, You Identified the Suspect": Feedback to Eyewitnesses Distorts Their Reports of the Witnessing Experience, *Journal of Applied Psychology*, vol. 83(3), 1998, 360-376,
46. West, E. i Meterko, V., Innocence Project: DNA Exonerations, 1989-2014: Review of Data and Findings from the First 25 Years, *Albany Law Review*, vol. 79(3), 2016, 717-795.
47. Wise, R. A. i dr., How to Analyze the Accuracy of Eyewitness Testimony in a Criminal Case, *Connecticut Law Review*, vol. 42(2), 2009, 435-513.
48. Wogalter, M. S. i dr., A National Survey of US Police on Preparation and Conduct of Identification Lineups, *Psychology, Crime & Law*, vol. 10(1), 2004, 69-82.
49. Zarkadi, T. i dr., Creating Fair Lineups for Suspects with Distinctive Features, *Psychological Science*, vol. 20(12), 2009, 1448-1453.
50. Zarevski P., *Psihologija pamćenja i učenja*, Zagreb, 2007.

Pravni propisi

1. Kazneni zakon NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22.
2. Pravilnik o načinu postupanja policijskih službenika NN 89/10, 76/15 i 20/2022.
3. Prekršajni zakon NN 107/07, 39/13, 157/13, 110/15, 70/17, 118/18 i 114/22.
4. Zakon o kaznenom postupku NN 152/08, 76/09, 80/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/70, 126/19, 130/20, 80/22.

Sudske odluke američkih sudova

1. Odluka Vrhovnog suda SAD-a u predmetu Manson protiv Braithwaitea, Manson v. Braithwaite, 432 U.S. 98 (1977).
2. Odluka Vrhovnog suda savezne države New Jersey u predmetu Država protiv Hendersona, State v. Henderson, 208 N.J. 208 (2011).
3. Odluka Vrhovnog suda savezne države Oregon u predmetu Država protiv Lawsons, State v. Lawson, 352 Or. 724 (2012).
4. Odluka Vrhovnog suda SAD-a u predmetu Perry protiv New Hampshirea, Perry v. New Hampshire, 565 U.S. 228 (2012).

POPIS ANALIZIRANIH SUDSKIH ODLUKA VSRH

1. I Kž-Us 40/2020-2 od 18. svibnja 2020.
2. I Kž 515/16-4 od 24. listopada 2016.
3. I Kž 294/2020-4 od 29. svibnja 2020.
4. I Kž 595/2018-4 od 25. listopada 2018.

5. I Kž 440/2019-4 od 03. rujna 2019.
6. I Kž 505/16.-4 od 03. listopada 2016.
7. I Kž 148/2020-4 od 12. ožujka 2020.
8. I Kž 614/2019-4 od 27. studenog 2019.
9. I Kž 389/17-4 od 24. kolovoza 2017.
10. I Kž 261/16-4 od 12. srpnja 2016.
11. I Kž-Us 1/16-4 od 20. siječnja 2016.
12. I Kž 34/2018-4 od 08. ožujka 2018.
13. I Kž-Us 9/17-4 od 14. veljače 2017.
14. Kžm 22/2017-5 od 06. srpnja 2017.
15. I Kž 649/15-4 od 10. prosinca 2015.
16. Kžm 13/2018-4 od 10. svibnja 2018.
17. I Kž 130/15-5 od 13. lipnja 2017.
18. I Kž 81/17-4 od 22. ožujka 2017.
19. I Kž 612/15-4 od 17. studenog 2015.
20. I Kž 223/2019-6 od 28. studenog 2019.
21. I Kž 191/2017-4 od 08. studenog 2017.
22. I Kž 566/2019-4 od 30. listopada 2019.
23. I Kž 584/2018-4 od 23. listopada 2018.
24. I Kž 223/17.-4 od 25. travnja 2017.
25. Kžm 18/2018-4 od 28. lipnja 2018.
26. I Kž 35/16-7 od 01. ožujka 2016.
27. Kžm 15/2016-7 od 17. svibnja 2018.
28. I Kž 181/17-7 od 31. svibnja 2017.
29. I Kž 548/16-4 od 16. studenog 2016.
30. I Kž-Us 72/16-4 od 02. ožujka 2017.
31. III Kr 34/2019-3 od 13. lipnja 2019.

32. III Kr 82/15-7 od 01. lipnja 2017.
33. Kž 516/14-7 od 11. srpnja 2016.
34. Kž 649/2018-8 od 27. ožujka 2019.
35. I Kž 48/14-7 od 16. veljače 2016.
36. I Kž 3/2020-4 od 23. siječnja 2020.
37. III Kr 108/2019-3 od 09. siječnja 2020.
38. I Kž 288/14-6 od 18. listopada 2016.
39. I Kž 434/15-4 od 14. siječnja 2016.
40. I Kž 759/13-6 od 14. rujna 2016.
41. I Kž 464/2017.-7 od 03. listopada 2017.
42. I Kž 182/2015.-4 od 06. srpnja 2017.
43. Kžm 21/15-4 od 10. prosinca 2015.
44. I Kž 461/2019-4 od 01. listopada 2019.
45. I Kž 517/2018-7 od 19. prosinca 2018.
46. Kž-rz-6/2017.-4 od 24. listopada 2017.
47. I Kž 229/2019-4 od 23. srpnja 2019.
48. Kžm 3/2019-8 od 23. svibnja 2019.
49. I Kž 160/2016-7 od 09. travnja 2019.
50. I Kž 507/2017-4 od 18. listopada 2017.
51. I Kž 16/15-11 od 27. ožujka 2018.
52. I Kž 288/2019-8 od 03. srpnja 2019.
53. I Kž 230/2018-6 od 12. studenog 2020.
54. I Kž 437/2020-7 od 13. studenog 2020.
55. Kžm 36/2020-4 od 22. listopada 2020.
56. III Kr 8/2021-3 od 18. ožujka 2021.
57. I Kž 708/2020-4 od 12. siječnja 2021.
58. III Kr-43/2021-3 od 07. travnja 2021.

59. Kžm 43/2020-4 od 04. veljače 2021.

60. I Kž 56/2021-4 od 21. travnja 2021.

61. III Kr 6/2021-3 od 19. siječnja 2021